ردیف الف

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

(۱)

اے لال در ثنائے صفاتت زبانِ ما
وے در صفاتِ وحدتِ تو عقل نارسا

عاجز بود زبانِ ہمہ از ثنائے تو
آن کیست کو بجور دِ تو گوید ثنا ترا

بے چون و بے چگونہ و بے مثل آمدی
در کُنہِ ذاتِ تو نہ رسد عقلِ انبیا

موجود از وجودِ تو باشد ہر آنچہ ہست
فانی شوند جملہ و باشد ترا بقا

ردیف الف

هرگز نباشد آنکه نباشی تو لحظهٔ
این طرفه تر بود که نهانی زدیدها
گر تو جمالِ خویش نمائی بهیچ کس
از خوبی و لطافتِ خود می رسد ترا
ور زانکه رخ زپرده نمائی به بندگان
دانم که هیچ کم نشود از تو اے خدا
سرگشته ایم ذرّه صفت در هوائے تو
شاید که کارِ ما رسد از تو به مدعا
سرگشتگانِ بادیهٔ عشق خویش را
هم خود دلیل باش که هستی تو رهنما
از بحرِ خویش قطرهٔ بر قطبِ دین فشان
تو بادشاهِ غنی و او بندهٔ گدا

(۲)

اے از شعارِ روئے تو آفاق راضیا
وز حسرتِ جمالِ تو پشتِ فلک دوتا

خواہم کہ بر تنم سرِ ہر مو زبان شود
تا ہر زمان بوصفِ دگر گویدت ثنا

گر صد ہزار سال ثنا گویدت کسے
ہرگز ز ابتدا نہ رساند بہ انتہا

در کنہ ذاتِ وحدتِ تو کے رسد کسے
ہم خود بہ ذاتِ وحدت خود گشتہ ہزا

حیراں بود بہ درگہِ تو کُلِ کائنات
نشناخت آنچنانکہ توئی ہیچ کس ترا

لال ست عقل و فہم و خرد در صفاتِ تو
حیرانی است عاقبتِ کارِ کارِ ما

برخاکِ درگہِ تو سرِ عجزِ قطب دین
می ساید و ثنائے تو می گوید اے خدا

(۳)

اے از کمالِ صنع تو خوبانِ خوش لقا
وز پرتوِ جمالِ تو خورشید را ضیا

چون نور بخشِ دیدۂ صاحب نظر توئی
از لطفِ خویش دیدۂ دل رابدہ جلا

بردار پردہ راز کمالِ جمالِ خویش
عمرے ست کز برائے تو من می کشم جفا

درماندگانِ وادیٔ جویائے عشق را
بنواز از جمالِ خود اے یارِ دل ربا

از ہستیٔ وجودِ من ار عار آیدت
رفتم من از میان تو بملکِ دل اندر آ

ما گم شدیم ذرّہ صفت در ہوائے تو
زان ہیچ کس نشان نہ دہد منزل ترا

خوردیم زان شراب کہ خاصیتش فناست
دیدیم ساقیٔ کہ ہمی گفت مرحبا

مارا بچشم کم منگر گر ز طریق عشق
جبریل را بہ خاکِ درِ ماست التجا

فانی شو از وجود خود و محض دوست باش
چون ہیچ کس خود آئے ندید ست بے خدا

ترساندم رقیب کہ عاشق ہمی کشد
ما عاشقیم و کشتہ شدن نیست عارِ ما

چون قطبِ دین ز ہر دو جہان میلِ دل گسل
پیوند ساز رشتہ دل را بہ کبریا

(۴)

اے از شعاعِ روئے تو خورشیدِ تاباں را ضیا

آنی کہ ہستی از شرف بالاتر از عرشِ عُلا

در بارگاہِ عزّتت بہرِ علوِّ مرتبہ

جبریل ہمچوں خادمان نشستہ است یکدم زِ پا

گرچہ بصورت آمدی بعد از ہمہ پیغمبران

امّا بمعنی بودۂ سرخیلِ جملہ انبیا

تو پردگیِ دلبری از ہرچہ گویم بہتری

در دین و دنیا سروری ہستی تو دائم باخدا

از عالمِ پاک آمدی مقصودِ لولاک آمدی

بس چیست و چالاک آمدی جانہا فدایت مرحبا

جانہا فدائے نامِ تو مستاں ہمہ از جامِ تو

ما بندۂ انعامِ تو تو بادشاہ و ما گدا

اے مہترِ آخر زماں ہستی تو ما را جانِ جان

اے پیشوائے انس و جاں ہستی سپہ سالارِ ما

اے بادشاہِ معنوی در دین و دنیا خشری
چوں جانبِ حق می روی مگزار تو مارا بپا
تا روئے خوبت دیدہ ام مہر از ہمہ ببریدہ ام
بنشیں بیا در دیدہ ام اے نور بخشِ دیدہ ہا
شاہانِ عالم چاکرت ما بندگانِ خاکِ درت
نورِ ہدایت رہبرت اے شمعِ جمعِ انبیا
ہرگز نخواندی یک ورق خلقے گرفت از تو سبق
انگشت مہ را کرد شق اے خواجۂ معجز نما
روزِ قیامت بیگماں باشی شفیعِ امتاں
رضواں مثالِ خادماں خدمت کند از جاں ترا
یارانِ تو چار آمدند پاکیزہ کردار آمدند
گلہائے بے خار آمدند از خویش فانی باخدا
اوّل ابوبکرِ تقی در دین و دنیا بُد نقی
اعدائے او باشد شقی آں جملہ را دوزخ سزا

او مظہرِ رحمٰن بود شمع ہمہ خوبان بود
اعداش بے ایمان بود، ستم غلامش بے ابا

از خویشتن بگسستہ بُد با یادِ حق پیوستہ بُد
بر جائے تو بنشستہ بُد دو سال و دو سہ پیشوا

دہ سال و شش ماہِ دگر بر جائے تو بودہ عمر
وز نورِ عدلش چون قمر بگرفت عالم را ضیا

ہر کس کہ بر باطل بود از حالِ او غافل بود
وان کس کز اہلِ دین بود داند مر او را مقتدا

دینِ خدا مطلق گرفت اسلام ازو رونق گرفت
جائے ترا بر حق گرفت آن حق شناس و رہنما

عثمان پاکیزہ گہر دہ سال و دو سالِ دگر
بر جائے پاکت بے ضرر بنشست از مہرِ خدا

او جسم بُد تو جان درو راضی بُدی دائم ازو
دو بارہ شد داماد تو آن مظہرِ علم و حیا

اعدائے او را روسیہ اعمال شان جملہ تبہ
سرتا بپا غرقِ گنہ باشد جہنم شان جزا

ایام یار چارین کاندر طریقت بُد امین
بُد چار سالِ او ہمی یعنی علی مرتضےٰ

بنگر چہ نیکو مظہر است با ما بشیرِ بے شر است
اسمِ شریفش حیدر است وز حق نباشد او جدا

بر جائے تو ہر چار تن می بودہ اند بے مکر و فن
گشتہ ہمہ از خویشتن بیگانہ با حق آشنا

گر تو بُدی ختمِ رسل ایشان بُدند جزو و تو کُل
بے حُبِ شان فردا ز پل کس نگذرد با مدعا

چون قطبِ دین نعتِ تو گفت دُرِ سخن بہر تو سفت
خندان شد و چون گل شگفت بنگر تو این اخلاص را
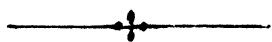
(۵)

چوں ہست لطفِ عامِ خدا تکیہ گاہِ ما
کم طاعتیِ ما بود اینک گواہِ ما

بہرِ نماز روئے بہ محراب کے کنم
جائے کہ روئے دوست بود قبلہ گاہِ ما

بے زاد قطعِ بادیہ حاجی نمی کند
بے زادی است در رہِ او زادِ راہِ ما

جز وصلِ او بہر چہ قناعت کنیم ما
می دان کہ آن بود بحقیقت گناہِ ما

حاسد برو تو دیدہ بعیبِ خودت کشائے
بینا مباش با گنہِ کوہ کاہِ ما

تا چند از تو تیرِ جفا بر دلم رسد
می باش پر حذر تو ہم از تیرِ آہِ ما

ہرگز بسایۂ دگرا ے قطبِ دین مرو
جز آستانِ دوست کہ باشد پناہِ ما

(۶)

تا عکسِ روے یار در افتد بجامِ ما
ساقی بیار جامِ مے لعلِ فامِ ما

دارم امید آنکہ لبالب بود مدام
خالی نہ گردد از مے عشقِ تو جامِ ما

مارا جز ایں ارادہ نباشد کہ دائما
اندر حریمِ وصلِ تو باشد مقامِ ما

حاسد برو کہ تلخیٔ ایامِ ما گزشت
شیریں شدہ ز شربتِ دیدار کامِ ما

چوں قربِ ما ملائکہ دیدند بیگماں
ہردم زنند کوسِ سعادت بنامِ ما

ما ہمنشین یارِ وفادار گشتہ ایم
اے بے خبر ز لذّتِ وصلِ دوامِ ما

ظلمت نماند در ہمہ آفاق ذرۂ
یکساں شد از فروغ رخش صبح و شامِ ما

اے قطبِ دین منال کہ از دولتِ وصال
ایام شد ز روئے ارادت غلامِ ما

(۷)

آرزو گر بودت پرتوِ دیدارِ خدا
زنگِ ہستی ببر و دیدۂ معنی بکشا

ہر کہ بے عشق بود کے رسد اندر وصلش
عشق در بادیۂ وصل بود راہ نما

اندریں راہ حجابِ تو ہمیں ہستیِ تست
ورنہ کے مانعِ دیدار بود ارض و سما

تا ز خود وا نرہی نیست ترا ہیچ علاج
گر کنی طاعت صد سالہ بیک روز ادا

یک قدم بر سرِ نفس ار بتوانی بنہاد
نیست حاجت کہ ریاضت کشی اندر شبہا

نتوانی کہ بہ تدبیر روی این رہ را
کہ بہ سویش نہ کشد رشتۂ تقدیر ترا

قطب دین سعی و زیانِ دو جہان وان ہمہ ہیچ
گوشہ گیر و بجز ذکرِ خدا لب مکشا

(۸)

بیگانہ ساخت عشقِ تواز مردمان مرا
وز ہجر کرد وصلِ تو اندر امان مرا

آثار روئے خوبِ تو ہر گہ طلوع کرد
آثار کے گزاشت زنام ونشان مرا

اے دل چو باغبانِ گلِ روئے اوتوئی
مگزار در برونِ درِ اے باغبان مرا

بودم نشستہ در وطنِ خود بخانمان
عشقِ تو کرد غارت آن خانمان مرا

بودم بسانِ لالۂ پژمردہ زیرِ خاک
وصلت رسید ساخت بنو تازہ جان مرا

کردم زدردِ عشقِ تو کوتہ زبان ولے
در گفتگوئے عشقِ تو دل شد زبان مرا

در دل نشستہ یار کند داستان عشق
تو قطبِ دین بیان کن این داستان مرا

(۹)

دمے کہ عشق توام آتشے رساند مرا
ز حرصِ جنّت و بیمِ سقر رہاند مرا

ربود وسوسۂ ہر دو کون از دلِ من
ہمیں خیالِ وصالت بدل بماند مرا

دمیدہ در دلِ من یار دردِ عشقش را
دمے کہ شربت دیدار می چشاند مرا

چو خاک پست بُدم باز سربلندم ساخت
کشان کشان بسوئے خویش می کشاند مرا

بنائے عاشقی او خود نہاد اول بار
کہ شد مصورم و نزد خویش خواند مرا

چو سایہ محو شدم از ظہورِ نورِ رخش
چنانکہ ظلمتِ ہستی جوے نماند مرا

زند سر از دل تو قطبِ دین محبّتِ یار
خودش چو تخمِ محبّت بہ دل فشاند مرا

(۱۰)

آنی کہ جز تو نیست خدائے دگر مرا
سوگند می خورم بخدائی تو خدا

در وادیٔ طریق کسے کو مجرد است
گو شادماں بزی کہ بود حق انو رضا

ہر کس کہ آشنا بخدا می شود یقین
بیگانہ می شود ز ہمہ خویش و آشنا

آں کس کہ دید پرتوے از روئے یار خویش
دارد ورائے مردمک دیدہ دیدہا

دانی کہ چیست شیوۂ رندان دُرد نوش
رندی و بے خودی و بقا از پئے فنا

قابل شہید دردِ غمِ عشق می شود
ناقابل است آنکہ طلب می کند دوا

اے قطب دین بجوئے تو درمانِ دردِ عشق
کاں راکہ درد نیست بود دور از خدا

ردیف الف

(۱۱)

سوگند می خورم بخدائی تو خدا
کاں را کہ درد نیست بتو نیست آشنا
برخیز از میان کہ خودت دشمنِ خودی
ہستیِ تست گشتہ حجابِ رہِ خدا
در راہِ دوست دست ز جان شوئے اے پسر
وانگہ مشو ز دلبرِ خود لحظۂ جدا
مقصود از دو کون بقائے خدا بود
فانی اگر شوی بخدا باشدت بقا
او در درونِ جان و تو با جان قرین بود
تو در بدر ز غیر طلب می کنی ورا
چندین حجابہائے کہ از ہستیِ تو ہست
گر وصل یار بایدت از خویشتن برآ
ارض و سما حجابِ رہِ تو نمی شود
چوں قطبِ دین ز خویش اگر گشتۂ فنا

(۱۲)

اے طبیبِ مہرباں بیمارِ ہجرم را بیا
از وصالِ خویشتن دردِ دلم راکن دوا

تا بکے از بزم وصلت دور باشم این چنین
رحمے تو کن بر حالِ من بنما جمالِ خویش را

بے جمالت دیدۂ دل را نباشد روشنی
چشمِ دل از لمعۂ دیدار تو یابد جلا

ہر کجا باشم نیم خالی دمے از فکرِ تو
گر بہ کعبہ باشم و گر بر درِ بتخانہا

روئے دل سوئے تو دارم اے انیسِ جانِ من
زندگیِ جان توئی از جاں مشو یک دم جدا

نیست حد ہر ناقبولے را کہ بیند روئے تو
روئے تو بیند کسے کز خویشتن گردد فنا

قطب دین در آرزو باشد کہ بیند روئے تو
در دو عالم غیر ازین او را نباشد مدعا

(۱۴)

مسگیر باز زمن اے نگار احسان را
کہ می کشم ز فراقِ تو بارِ ہجران ر[ا]

دلم ز ہجرِ تو پُر درد و جان فگار شدہ
ز وصلِ خویش شفادہ تو دل فگاران [را]

دران زمان کہ نقاب از جمال بر فگنی
بباد بردہ ہم از شوقِ کفر و ایمان ر[ا]

قلندرانِ خراباتِ عشق را بنگر
کہ می دہند ز شوقِ وصالِ تو جان [را]

بروزِ عہدِ الست از توم قبول یکے ہست
درست دارم ازان روز عہد و پیمان ر[ا]

درون بحرِ غمِ عشق ہر کہ گم گردید
کند پُر از گہرِ عشق جیب و دامان ر[ا]

ز پرتو رخِ خوبِ تو قطبِ دین گم شد
چنان کہ باز نداند وصال و ہجران را

(۱۴)

عقل از سرم رمیده مجنون شدم خدا را
زنجیرِ زلفش آرید بر پا نهید ما را

شاید بدین بہانہ بینم جمالِ دلبر
او ہم بود کہ داند رسوائے باوفا را

اے عاقلان کنارہ از من کنید ورنہ
چوں دردِ دل بگویم گریان کنم شما را

مرغِ دلم پریدہ جانم بلب رسیدہ
آن یارِ برگزیدہ شاید کند دوا را

در رہ گزارِ جانان ہر روز آیم از جان
شاید کہ شاہِ خوباں بنواز داین گدا را

مردم من از جدائی اے جانِ جان کجائی
دانم کہ رونمائی آخر تو خونبہا را

اے قطبِ دین ہمی کاہ با نالہ باش باآہ
از بہرِ وصلِ آن ماہ پیوستہ گو دعا را

(۱۵)

دلا در قیدِ ہستی تا بکے باشی بگو ما را

برون نہ از وجودِ خویشتن بہر خدا پا را

اگر مردِ رہی از روئے قدرت تیغِ لا برکش

مسخّر کن در اقلیمِ وجودت جملہ اشیا را

بہم جنگ و جدل دارند لشکرہائے نفس و روح

نشان بہر خدا این فتنہ و آشوب و غوغا را

چو از ملکِ وجودِ خود برون آری عدو یکسر

دگر بہ نشین تماشا کن سہی سروانِ رعنا را

حقیقت بیں شو و دیگر و لے بشناس خار از گل

کہ سالک فرق نتواند کند از قطرہ دریا را

اگر خضرِ رہت رہبر شود تا چشمۂ حیوان

دگر شائستہ گردی در حقیقت ہر تجلّا را

بکوئے دوست نبود راہ ہر ناشائستہ روئے را

ز روئے یوسفِ کنعاں بود لذّت زلیخا را

ردیف الف

اسیرِ عشق فہم ایں سخنہا می کند ورنہ
کجا ہر ناقبولے می کند فہم ایں معمّا را

رموز قطب دین از سرِ عشق از پردہ بیرون دار
کہ شاید پے برد روزے عزیزان ایں سخنہا را

خواجہ غریب نوازؒ

کا

مکمّل دیوان

بہترین کتابت طباعت

ملنے کا پتہ

کتب خانہ نذیریہ اردو بازار جامع مسجد دہلی

(۱۶)

بعشقِ خویش چو دلبر نوشت فتوے را
بباد دادم ازان روز زہد و تقوے را

فروغِ چہرۂ او بود جلوہ گر گشتہ
کہ در لباسِ مجنون نمود لیلے را

ز لمعۂ رخِ خود پرتوے بطور فگند
ز عقل و فہم و خرد وارہاند موسیٰ را

بہ بیں کہ از کرم و لطفِ خود چگونہ فشاند
بر اُمتانِ محمدؐ ہمان تجلّٰی را

کسے کہ پرتوے از لمعۂ جمالش دید
بباد چون نہ دہد نقدِ دین و دنیا را

بکوش تا کہ شوی زان نگاہ برخوردار
مکن تو بر دلِ خود خشک این تمنّا را

گرت ہوائے سرِ کوئے اوست قطب الدین
کشا تو در رہِ تحقیق چشمِ معنیٰ را

(۱۷)

اگر خواہی کہ دریابی جمالِ آن دل آرا را
برو بر فرقِ نفسِ خود بنہ بہرِ خدا پا را

اگر دلدار دادہ وعدۂ دیدارِ خود فردا
بیا چشمِ دلت بکشا بہ بین دیدارِ فردا را

حجابِ راہِ ہستیٔ تو باشد ورنہ آن دلبر
بود خواہان از آن دم کو مصور شد گلِ ما را

بیا و عجز کن پیشہ اگر دیدار می خواہی
کہ نبود راہ در کویش گران جانانِ رعنا را

ملامت مشرب ار باشی اسیرِ عشق می گردی
کہ در کویش ملامتہا رسد عشاقِ شیدا را

حریمِ وصلِ او را مردمی باید ز خود رستہ
کہ نبود در حریمش راہ ہر بے دردِ خود را را

برو نصح مدہ پندش کہ قطب الدین رسوا شد
نصیحت کے کند ہرگز کسے عشاقِ شیدا را

(۱۸)

در کوئے دوست لشکرِ غم شد سپاہِ ما
ہمراہِ ما کسے نبود غیرِ آہِ ما

از ما بغیرِ دردِ تو چیزے طمع مدار
اینست بے شکے بخدا زادِ راہِ ما

نبود درست دعوئے مردم چو بے گواہ
درد آمد است در رہِ دلبر گواہِ ما

از آفتابِ حادثہ ما را چہ غم بود
چون ہست سایۂ کرمِ او پناہِ ما

دنیا پرست را ہمگی حرصِ مال و جاہ
ما قانعیم آنچہ بداده الٰہِ ما

گر قطبِ دین بغیرِ خدا دل بکس دہد
می دان کہ آن بود بحقیقت گناہِ ما

(۱۹)

تا رسیده به سرِ کوئے فنا محملِ ما
گشته روشن ز شعاعِ رخِ تو محفلِ ما

بود عالم ز غمِ دوریٔ تو بس مشکل
حل شد از دولت وصلِ تو همه مشکلِ ما

غرقهٔ بحر شدیم و گهر از وے چیدیم
بخت مقبل نگر و حوصلهٔ کاملِ ما

نخورم غم ز بد و نیکِ جهان دیگر بار
حاصلِ از عمر همین بود که شد حاصلِ ما

چه روی حاجیٔ سرگشته بسوئے کعبه
روئے آور ز سرِ صدق بسر منزلِ ما

چشم معنی بکشا بین که چسان می آید
خانه و صاحبِ خانه بحریمِ دلِ ما

قطب دین غنچهٔ دل زان گلِ رخسار شگفت
چه گلے بود که بشگفت ز آب و گلِ ما

(۲۰)

در کوئے عشقِ جاناں رسوا شدیم رسوا
بودیم ما و یک دل آں ہم برفت از جا

باشد نشانِ عاشق رسوائے دہر بودن
کذّابِ عشق باشد عاشق کہ نیست رسوا

خوش حال آن کہ باشد عاشق بروئے یارے
اے وائے بر کسے کو عاشق نگشت و شیدا

فکرِ خیالِ دلبر عقلم ربود از سر
کس را کجا است باور آنچہ او فتادہ ما را

مائیم و عشقِ آن یار جائے کہ ہست آن یار
آن وادی ہست خونخوار جان دادن است آن جا

در ہر دلے دیارے در ہر سرے خمارے
مائیم و عشقِ یارے این است پیشۂ ما

تا راہِ عشق پوییم دائم زعشق گوئم
سرگشتہ ہمچو گوئم از خویش بے سر و پا

اے قطبِ دین خدا گو وز بہرِ او ثنا گو
بے روئے و بے ریا گو گر بایدت تجلّا

(۲۱)

طبیبِ مہرباں برہم چہ سازی دل فگاران را
کہ درمان نیست جز دیدارِ جانان دردِ ہجران را

کسے کو پرتوے می خواہد از دلدارِ خود بیند
نخستین باید اندر راہِ وصلِ او دہد جان را

اگر نبود چراغِ نورِ ایمان رہبرِ وصلش
نخواہد ہیچ عاشق روشنیٔ نورِ ایمان را

کسے اندر کنارِ خویش بیند گنجِ معنی را
کہ سازد از غبارِ دین و دنیا پاک دامان را

اگر در ہم شکستی در رہِ معنی طلسمِ خود
عجب نبود اگر بینی ہمان دم گنجِ پنہان را

درونِ خلوتِ تاریک ہر کس روئے او بیند
نہ بیند روزِ رشن روشنی خورشیدِ تابان را

کسے کو را نباشد در دیارے قطبِ دین دل
چہ داند محنتِ شبہائے تارِ دردمندان را

(۲۲)

چون ندانی مکرہائے نفسِ کافر کیش را
واگزار لے دل بحق در ہر امورِ خویش را

نیست شو در جستجوئے یارِ خود گر عاشقی
نیستی باشد ہنر انسانِ عاشق کیش را

خیر می کن تا توانی با ہمہ خلقِ خدا
دوست می دارد خدا چوں مردِ خیر اندیش را

چوں دلِ درویش ذاکر ہست مرآت خدا
گر خدا خواہی بدست آور دلِ درویش را

دردِ دل را دارو ئے بہرِ جراحت مرہمے است
جز وصالش نیست مرہم عاشقِ دل ریش را

قطبِ دیں در جستجوئے یارِ خود از جان گزر
گر خدا می بایدت اوّل فدا کن خویش را

(۲۴)

اے تو غارت گرِ جان و دل ما
دل و جاں رفت چو دیدیم ترا

می پذیرد ہمہ دردے دارو
نہ پذیرد غمِ عشقِ تو دوا

ہمہ وش از شررِ آتشِ عشق
سوخت از فرق سرِ من تا پا

نہ بہ جنت روم و نے بہ جحیم
نہ مرا دین بود و نے دنیا

عاشقم دنیا و عقبیٰ چہ کنم
از میانِ ہمہ کافی است خدا

عاقبت دامنِ وصلش گیرم
گر بہ امروز بود یا فردا

قطب دیں ہیچ نہ خواہد بے او
اندریں نیست غلط اوست گوا

(۲۴)

ساقی بیا بہرِ خدا بکشا درِ میخانہ را
تا لب نہم بر خُمِّ مے بر کف نہم پیمانہ را

خواہم کہ اہلِ دل شوم از خویشتن غافل شوم
چون نیست لا العقل شوم برہم زنم کاشانہ را

ناصح برو پندم مدہ زان رو کہ من دیوانہ ام
ہرگز نصیحت کے کند کس عاشقِ دیوانہ را

مطرب بیا نقشے بگو از مے بگو و از سبو
واعظ برو اے تند خو بگزار این افسانہ را

نبود زبانم در دہن یار است اندر انجمن
گو خود ہمی گوید سخن کردہ برون بیگانہ را

شد جان ز جانان متصل بیرون ز نقشِ آب و گل
اندر میانِ جان و دل تا یافتم جانانہ را

چون قطب دین تنہا شدم رفتم بدریائے عدم
چون قطرہ در دریا شدم دیدم در یک دانہ را

(۲۵)

دلا بکوش و برافروز شمعِ ایمان را
زبادِ حادثہ منشاں تو شعلۂ آن را
مقیم بر درِ او باش تا رسی بمقام
بدیں وسیلہ توان یافت وصلِ جانان را
ہر آنکہ دید رخش نیک بختِ ہر دو جہان
ارادۂ بہ ازیں نیست نیک بختان را
لوائے خویش ہمی خواست تا بلند کند
بدین بہانہ علم ساخت اہلِ عرفان را
بدان جہت کہ خود از چشمِ غیر پنہاں است
ز چشمِ غیر نہان کرد نیز ایشان را
زخود بمیر کہ در زندگی نہ دیدش کس
سزد اگر کسے از بہرِ او دہد جاں را
بیا بدرگہش اے قطبِ دین و از رخِ خویش
بہ آبِ دیدہ فروشوے گردِ عصیان را

(۲۶)

دمے کہ بود حریمِ وصال خلوتِ ما
نبود، ہیچ کس آگہ ز سرِ وحدتِ ما

یقیں ز روے تجسّس نہم کہ آں جا بود
بدستِ دوست سر رشتۂ حقیقتِ ما

بہ بزمِ وصل در آں دم کہ ما بہم بودیم
نداشت، ہیچ ملک نیز تابِ صحبتِ ما

نبود راندہ قلم در سعادتِ احدے
کہ دستِ غیب قلم راندہ در خلافتِ ما

براند حضرت مولی القہر ش از درِ خویش
کسے کہ داشت دلش آرزو و مغفرتِ ما

بروحسودِ بد اندیش مدعا مپسند
مباش نیز تو ہم بر سرِ خصومتِ ما

سخن ز مرتبۂ خویش قطبِ دیں کوتہ
ببیں کہ تا بہ کجا رفت تیرِ ہمتِ ما

(۲۷)

از بهرِ دردِ ما چو ندارد کسے دوا
یا درد خو کنیم که درد است یارِ ما

کشتیٔ ما شکسته و بر تخته پاره ایم
اے بادِ شرطه بهرِ چه استادهٔ بپا

از ناخدا امید بکلّی بُریده ایم
شاید که از میان به کنار آورد مرا

از بس که پائمالِ غمِ درد گشته ایم
پشتم ز بارِ محنتِ ایام شد دوتا

گشتم غبار از منِ مسکین اثر نماند
وقتے است اے صبا که بکویش بری مرا

برخیز اے طبیب و ز بالینِ من برو
بیمارِ عشقم و بتو ام نیست التجا

اے قطب دین منال ز داغِ جفائے عشق
خوش حال آن که گشت بدین حال مبتلا

(۲۸)

جز ہوائے تو نباشد سرِ بے سامان را
آرزو نیست بجز بزمِ وصالت جان را
بے تو دوزخ بودم روضۂ رضوان بیشک
بے تو در روضۂ جنّت چہ کنم رضوان را
مرغ جانم کہ ہوائے سرِ کویت دارد
از خود بال و پرش دہ کہ کند طیر من را
کردہ ام عزمِ طواف حرمِ کعبۂ تو
راہ بنما بسوئے خود منِ سرگردان را
کششے دہ سوئے خویشم کہ رسم در وصلت
شاد کن جان منِ غمزدۂ حیران را
اے اجل مژدۂ وصلم بدہ و از من بستان
جانِ شیرین کہ بصد جان بدہم جانان را
قطب دین در دو غم عشق کش ار مردِ رہی
خونِ دل می خور و از کس مطلب درمان را

(۲۹)

دل درین دنیا چہ بندی کو نمی دارد بقا
دوستیٔ او بود بدتر ز زہر اژدہا

ہر زمان این نوعروسِ دہر در عقدِ کسے است
ہیچ کس ہرگز ندیدہ ساعتے او را وفا

اہلِ دنیا را بقائے نیست جز دنیائے دون
ہیچ کس را در جہان حاصل نشد زو مدعا

ظالمان را ظلم چون بسیار شد مانند نے
ہم ز ایشان آتشے خیزد کہ سوزد جملہ را

ہر چہ حاصل شان بود جویائے چیزِ دیگر ند
دائما اندوہ دارند بہرِ دنیائے دغا

طالبِ دنیا ندارد یک زمان وارستگی
گشت وارستہ کسے کو زد جہان را پشتِ پا

این جہان چون کشت زارِ آخرت آمد پدید
ہر چہ می کارند ہمان گیرند کس روزِ جزا

ردیف الف

پس بکن کسبِ کمال امروز تخمِ نیک کار
دست کوتہ کن چو مردان از جمیعِ کارہا

قطبِ دین در کنجِ تنہائی جز از کسبِ کمال
دست افشان از جمیعِ پیشہ ہا بہرِ خدا
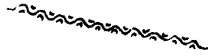
ارشاد محبوب

حضرت سلطان المشائخ محبوب الٰہی نظام الدین
اولیا رحمۃ اللہ علیہ کے ملفوظات موسومہ فوائد الفواد
کا اردو ترجمہ

ملنے کا پتہ

کتب خانہ نذیریہ اردو بازار جامع مسجد دہلی

(۳۰)

د غارت عشقِ دلدارِ من ایمانِ مرا
میل دارد بعد ازین غارت کند جانِ مرا

بے غمِ عشقش پریشان بود حالِ من ولے
کرد عشقش جمع احوالِ پریشانِ مرا

ر رویش هر دو عالم را منور ساخته
دیدهٔ باید که بیند شاهِ خوبانِ مرا

ربائے من بخوبی بے نظیرِ عالم است
نیست حاجت کس کند تعریفِ جانانِ مرا

شیدم از دو عالم بر سرِ کویش نشست
کار زوئے وصلِ او دارد گریبانِ مرا

ز چشمم دامنم پرخوں و گفتم بارہا
تا چہ آید پیش آخر چشمِ گریانِ مرا

ہر دم از سودائے عشقش قطبِ دین جان می دہد
باز عشقِ او بنو جان می دہد جانِ مرا

(۳۱)

دلبر کہ ربودہ دلِ دیوانۂ ما را
پُر کردہ زمے کاسہ و پیمانۂ ما را

مستیم ز عشقش کہ سر از پائے ندانیم
بشنو تو بیا نالۂ مستانۂ ما را

آنکس کہ ندانستہ کہ ما عاشقِ رندیم
آیا نہ شنیدہ مگر افسانۂ ما را

پروانہ بود مرغِ دلِ من رخِ او شمع
شمعِ رخِ او سوختہ پروانۂ ما را

ما خانہ خرابانِ سرِ کوئے فنائیم
زاں ہیچ کسے پے نہ برد خانۂ ما را

حیران شدہ در کارِ من بے دلِ حیران
آنکس کہ ندیدہ رخِ جانانۂ ما را

رو غوطہ خور اے قطبِ دین در بحرِ غمِ عشق
شاید کہ بہ بینی درِ یک دانۂ ما را

(۳۲)

طالب بیا کہ دردِ دلت را بود دوا
مقصودِ تو ہر آنچہ بود می شود روا

حق طالبِ تو بیشتر از تست لیک تو
در پردۂ حجابِ خودت ماندِ سالہا

یک پا بسوئے دوست گر از صدقِ دل نہی
از سوئے او ہزار اشارت بود ترا

شرمے بدار از کرمِ کردگارِ خویش
او ہمرہِ تو ماند تو ماندی ازو جدا

بیگانہ از خدا و بغیر آشنا شدہ
بیگانگی گزار و بیا باش آشنا

نومید زاں مباش کہ باشی گناہگار
تائب شود بدرگہ او التجائے ما

گردی اگر ز درگہِ او نا امید باز
دستِ تو باد و دامنِ این بندۂ گدا

بارے تو قطبِ دین نے درش روئے برمتاب
می گو ز روئے صدق و ارادت خدا خدا

(۴۳)

درکوئے دوست زندہ بدردست جانِ ما
دردستِ کو ہمیشہ بود ہمعنانِ ما

درمانِ دردِ عشق چہ باشد وصالِ یار
خالی مباد یک نفس از درد جانِ ما

آن دم کہ والپسین بود و جان بلب رسد
یارب بہ ذکر خویش کنی تر زبانِ ما

واعظ برو کہ دردِ سر آرد حدیثِ تو
واقف نۂ زسوزِ دلِ ناتوانِ ما

بے اختیار جامۂ جان پارہ می کنی
گر پے بری بہ وادئ آن دل ستانِ ما

مارا بغیرِ عشق نہ مذہب نہ ملّت است
داند کسے کہ گوش کند داستانِ ما

اے قطبِ دین مرنج زطعنِ حسودِ دون
زان رو کہ پے نہ بردہ بہ سرِّ نہانِ ما

(۳۴)

تا کردہ ایم دیدہ بدیدارِ دوست وا
رسوائے خاص و عامِ جہان گشتہ ایم ما

ہر کس بہ کس اگرچہ بَرد التجا و لے
ما را بغیرِ دوست بہ کس نیست التجا

آن دلبرے کہ کعبۂ مقصود کوئے اوست
خاکِ رہش بدیدۂ بینا است طوطیا

ما را ہنر بغیرِ غمِ دردِ عشق نیست
این است پیشہ ام کہ شنیدی تو بارہا

دیوانہ ام زعشق بود عشق رہبرم
اندر نمازِ خویش بدو دارم اقتدا

زاہد تو پے بہ مشربِ ما کے بری کہ ما
رندیم و مے پرست درین عالمِ خدا

تا قطبِ دین بوادیِ عشق آشنا شدہ
بیگانہ ہم زخویش شدہ ہم ز آشنا

(۳۵)

لا انتہائے عالمِ بے اختیارِ ما
پایانِ رہ پدید ندارد نگارِ ما

باخویشتن کسے نبرد رہ بکوئے یار
بے خویشی است دررہِ او اعتبارِ ما

دردے است دردلم کہ علاجش پدید نیست
درمانِ او مگر کہ کند غمگسارِ ما

راہے کہ می روم نبرد عقل پے بدان
دیوانگی است دررہِ دلدار کارِ ما

بوئے وفائے یار دہد بعد عمرہا
خارے کہ سر زند بجدا از مزارِ ما

ہر کس زدردِ خویش علاجش طلب کند
درد آمد است مرہمِ جانِ فگارِ ما

راہے بجانبے نبرد قطب دین دگر
جز آستانِ یار کہ باشد حصارِ ما

(۳۶)

آن ساعتے کہ یار نماید رخ از نقاب
دلہائے عاشقان ہمہ افتد در اضطراب

اعمیٰ است چشمِ باطنِ تو ورنہ آن نگار
ظاہر بود بدیدۂ بینا چو آفتاب

غافل مباش یک نفس از مکرِ نفسِ خویش
نفس ابوالحکیم تو روحِ تو بوتراب

نفسِ تو میل جانبِ اسفل کند مدام
روحِ تو می رود بسوئے درکامیاب

دلبر چو گنج جائے بویرانہ می کند
یارب بود کہ خانۂ ہستی بود خراب

پیوند گشت رشتۂ جانم بہ زلفِ او
افتادہ اند چو مار رقیبان بہ پیچ وتاب

با قطبِ دین نما زپسِ پردہ روئے خویش
شاید کہ یک نظر فگند بر تو بے حجاب

ردیف : ب

(۳۷)

ساقی بیا و جامِ مرا کن پُر از شراب
تا کے کشم ز محنت ایام انقلاب

از ہستیِ وجودِ خودم وارہان دمے
شاید زعمرِ خویش بگیرم دمے حساب

در خوابِ غفلت است ہر آن کس کہ مست نیست
بیدار ساز بختِ جوانِ مرا ز خواب

افسوس زانکہ عمر بدین ضائعے گزشت
ما بے خبر ز خویش و جہان پُر ز آفتاب

آباد ساز ملکِ دلم را ز معرفت
زان پیشتر کہ ملکِ وجودم شود خراب

ہر کس کہ از شرابِ فنا جرعۂ چشید
بیند جمالِ یارِ خود آن لحظہ بے حجاب

زنگارِ تیرگی ز دلِ خویش دور کن
اے قطبِ دین کہ یار نماید رخ از نقاب

(۴۸)

گر ہمی خواہی براندازد نگار از رخ نقاب
از خودت بگریز تا بینی جمالِ بے حجاب

گنج پنہاں را بہ بیند آشکارا بے گماں
خانۂ ہستیٔ خود ہر کس کہ می سازد خراب

سر بالا کن ببین بر آسمان خورشید را
چند بینی عکسِ روئے خویش را در چاہِ آب

حیف کز خود این چنین غافل شدی اے بیخبر
دیدۂ تو کور و عالم را گرفتہ آفتاب

عمرِ خود ضائع مکن فرصت غنیمت می شمار
زانکہ بر عمر اعتمادے نیست مانند حباب

سر بر آر از خوابِ غفلت حق شناسی پیشہ کن
تا بکے اے بے خبر چون مُردگان باشی بخواب

عمرِ خود ضائع مکن اے قطبِ دین خود را شناس
انچہ رفتہ باز نا ید انچہ ماندہ بس شتاب

(۳۹)

اے پرتوِ جمالِ تو بہتر ز آفتاب
خورشید ز اضطراب تو باشد در اضطراب

روشن شود چو روز شب تارِ عاشقاں
گر از جمالِ خویش بر افتد ترا نقاب

ساقی شو و حریفِ مے خویش کن مرا
تا بہرِ نقلِ مجلسِ تو جان کنم کباب

شد کامرانِ عشرتِ دنیا و آخرت
صاحبدلے کہ شد ز وصالِ تو کامیاب

عمرے است کز فراقِ تو بیمار گشتہ ایم
بنمائے روئے با منِ دل خستہ بے حجاب

شوقِ ندائے روز الست ہست بخاطرم
کز تو ندائے آید و از من بلے جواب

گنجے است او نہفتہ درونِ طلسمِ تو
اے قطب دین تو زد طلسمت بکن خراب

(۴۰)

بے خود از بادۂ یارم امشب — نیست آرام و قرارم امشب
مستم از جامِ مئے وحدتِ او — لیک فارغ ز خمارم امشب
بمیان آمده آن جانِ جهان — منِ مسکین بکنارم امشب
آفتابِ رخِ او تابان است — روز باشد شبِ تارم امشب
بہ نظارۂ رخسارۂ او — دلِ خود آئینہ دارم امشب
از میان رفتہ دوئیِ من و تو — نیست از خود سروکارم امشب

قطب دین حسرت این دارم دلبس
کہ چسان شکر گزارم امشب

ردیف با

(۱۴)

اے دل از عاشقی شفا مطلب
درد می کش ز کس دوا مطلب

مطلب رنگ و بوئے در رہِ عشق
مثل ما بے بصر ضیا مطلب

ہیچ چیزے طلب مکن ز خدا
از خدا ہیچ جز خدا مطلب

تیز رو باش در رہِ تحقیق
راہ می رو ولیک پا مطلب

در ہوائے وصالِ آن دلبر
سیر ہا می کن و ہوا مطلب

چون شدی فانیٔ حقیقتِ او
خویش را از خدا جدا مطلب

قطب دین مسِّ قلبِ خود زر کن
عشق چون ہست کیمیا مطلب

(۴۲)

ای دل حدیثِ عشق ز گم گشتگان طلب
از بی‌نشان نشانِ رهِ بی‌نشان طلب
اسرارِ عشق چون به زبانِ دگر بود
اسرارِ آن زبان ز کسی بی‌زبان طلب
آن گوهری که نیست به گنجینهٔ شهان
کشتی خویش بشکن و دربحرِ جان طلب
مهری که هر دو کون از و روشنی بدید
گرچه بر آسمان است تو در دل عیان طلب
چون با کسی است او که کس آنجا گمان نبرد
آنجا که کس گمان نبرد بی‌گمان طلب
چون خوبی و لطافت او بی‌نهایت است
هر چند بیش می‌طلبی بیش زان طلب
چیزی ز قطبِ دین مطلب غیر دردِ عشق
هر چیز هست با منِ درویش آن طلب

(۴۳)

آنی کہ ذرّہ ایست زتو نورِ آفتاب

وز پرتوِ جمال تو باشد در اضطراب

دارند زندگی زتو خلقاں وماندہ اند

محروم از وصالِ تو در پردۂ حجاب

فیاض و نوربخشِ جہانی و ہرچہ ہست

بے نورِ وحدتِ تو ہمہ می شود خراب

ذات جناب تست کہ باشد علی الدوام

ہر چیز غیرِ تست نمودے است چون حباب

دارند خلق روئے بہر وادئ و لیک

ہر رہ کہ نیست راہِ تو نبود در صواب

ما را بسوئے خویش تو خود رو براہ کن

کز ہرچہ غیرِ تست نمائیم اجتناب

امروز ہر کہ دور شد اے قطب دین ازو

فردا شود ز آتش حسرت دلش کباب

(۴۴)

من کہ از دردِ غمِ عشق شدم در تب و تاب
دارم از آتش سودائے غمش سینہ کباب

روئے خویش ار زکرم وقتِ نماز آری پیش
نتوانم کہ کنم روئے دل اندر محراب

چون گدایان من ازان بر درِ دلہا گردم
کہ بود مژدۂ وصلش رسدم از ہر باب

مرد از ہرزہ بہرزہ کہ خدا می طلبید
سفرِ عالمِ معنیٰ کن و اورا دریاب

ہمنشین عاشقِ صادق ہمہ کس کہ شود
خانۂ دینِ تو از صحبتِ نا اہل خراب

اے بسا کس کہ فرو رفتہ بگردابِ اجل
چون طلسمے است جہان و من و تو ہمچو حباب

با یدت رفت چو آخر ز جہان قطب الدین
غم مخور گر ببرد ملکِ جہان را سیلاب

(۴۵)

شکر للہ کہ رخِ یار بدیدم امشب
لذتِ شربتِ دیدار چشیدم امشب

قطرہ وش فانی مطلق شدہ ام در دریا
گرچہ در دیدۂ اغیار بدیدم امشب

چہ روم وقتِ سحر در طلبِ گل بچمن
کز وصالش گلِ بے خار بچیدم امشب

مردمِ دیدہ ندارد خلل از بینائی
چونکہ او آمدہ از خویش دویدم امشب

بارِ وصلش کہ ملائک نتوانند کشید
طاقت آوردم و آن بار کشیدم امشب

ہر کہ ترسان بود از جان نرسد در وصلش
دادہ ام جان و وصالش بخریدم امشب

قطبِ دین فانیِ مطلق شو اگر مرد رہی
گشتہ ام فانی و با یار رسیدم امشب

(۴۶)

دانی که چیست در رهِ معشوق مشکلات
باید طمع برید نست از کلِ کائنات

باید که دل یکے بودت یار چون یکے ہست
تا دل شود چو آئینہ صاف از تعلقات

عاشق کہ نیم جام خورد از کفِ حبیب
فریادِ ہاوہو کند از بہرِ باقیات

می کوش سالکا و میا سائے لحظۂ
شاید کہ بہرۂ ببری از تجلیات

ہمت بلند دار کہ بینی جمالِ دوست
قانع چرا شوی تو بیک چشمِ التفات

ممکن نمی شود کہ روی راہ بے دلیل
پیر است رہبر تو کہ خواہی ترقیات

پیر است نقطہ گرد چو پرکار گردِ او
این نکتہ در طریق تو می دان زواجبات

اے قطبِ دین تو تکیہ مکن بر سلوکِ خویش
می دار ترس در دلِ خویش از تنزلات

(۴۷)

ہرکہ اورا دلربا آن یار نیست
دیدہ جانش ازان دلبر چنیست
گاہ با او ناز باشد گہ نیاز
گاہ پیدا باشد و گاہے خفی است
با وہوئے می گزارد شوقِ یار
گاہ بے گہ کار او شوریدگی است
گہ فرح افزایدش گاہے ملال
گہ چو مرپہ باشد و گاہے کمی است
پرتوِ انوارِ او عالم گرفت
این قدر بر دل تراز نگار چیست
ہرکہ ز وامروز دور است تا ابد
بایدش در زیر بارِ ہجر زیست
قطب دین جان را نثارِ یار کن
زان کہ کار عاشقانِ او ہمی است

(۴۸)

اے سرِّ تو در سینۂ ارباب ارادت
بشناخت ترا آنکہ ز تو یافت ہدایت

آنی کہ ترا مثل و مثل نیست بعالم
ہر چیز کہ گویم بہ ازانی ز لطافت

بے روئے تو تا سجدہ کند زاہد خود بین
ہرگز نہ چشد چاشنیٔ لذّتِ طاعت

ہر کو ز غبار آئنہ اش پاک نسازد
ہرگز رخِ پاکِ تو نہ بیند ز کثافت

رخسارِ تو از دیدۂ نا اہل نہان است
بیند رخت آن را کہ بود عین بصارت

خواہم کہ رخِ خوبِ تو بے پردہ ببینم
فارغ نہ شوم از تو بہ تعریف و حکایت

صد سال اگر وصفِ جمالِ تو کند کس
ہرگز نہ رسانند ہدایت بہ نہایت

ردیف تا

گشتم ہدف تیر ملامت برہ عشق
عاشق نبود کو نہ کشد بارِ ملامت
چون قطب دین ہر کس کہ کشد بارِ غم عشق
دانم کہ تواند کہ کشد بارِ امانت

الحقوق والفرائض

شریعت اسلامیہ کا مکمل دستور انتہائی دل نشین
انداز مصنفہ شمس العلماء مولانا نذیر احمد
دہلوی مرحوم

ملنے کا پتہ

کتب خانہ نذیریہ اردو بازار جامع مسجد دہلی

(۴۹)

بیدلے کز عشقبازی ہجو دیہا کارِ اوست
ہر رگِ جانش کہ بے جانان بود زنارِ اوست

ہر کہ یک رہ وا د جانش شد بجانان آشنا
دمبدم در کوئے جانان جان فشانی کارِ اوست

ہر کہ در دریائے معنی غرق گردد بے گماں
گوہرِ گفتار درگوشش وے از اسرارِ اوست

مقصدِ زاہد بہشت و سایۂ طوبےٰ بود
من خدا می خواہم و مقصودِ من دیدارِ اوست

در نمازِ عشق ذکرِ او بہ قرأت باشدم
عاشقان را چون فتوحِ روح دادن کارِ اوست

لذتِ ہر مرغ از وصلِ گلے باشد ولیک
عاشقان را لذتِ عمر از گلِ رخسارِ اوست

گرچہ ترسا راست یک زنارِ خدمت بر میان
قطبِ دین را بر میان ہر تار از زنارِ اوست

(۵۰)

بیخودی دائم ازان کارِ منِ شوریده است
کز منِ بیچاره دل را دلبرم دزدیده است

تا تو منزل کردهٔ اے نازنین در دیده ام
کور بادا دیده ام گر دیگرے را دیده است

تا کسے از خود نبرّد کے شود واصل به تو
هر که واصل شد به تو از خویشتن ببریده است

در متاعِ هر دو عالم ننگرد از روئے ناز
همچو تو یارے هر آن کو از میان بگزیده است

کے بطوف خانهٔ کعبه برابر می کند
بر سرِ کوئے تو هر کس یک نفس گردیده است

کے تواند دیده انداز د بروئے دیگرے
هر که او را چون تو زیبائے درون دیده است

نیست در دنیائے گر چون قطب دین در کوئے دوست
او چرا خود را تمام از وے چنان دزدیده است

(۵۱)

نیست یک دل در جہان کو طالبِ دیدار نیست
کیست از تیرِ غمِ عشقش کہ دل افگار نیست

دیدۂ بیدار باید دیدنِ روئے ترا
زان کہ ہر ناشستہ روئے لائقِ دیدار نیست

در ازل ہر کز مئے عشقت چشیدہ قطرۂ
تا ابد مدہوش باشد لحظۂ ہشیار نیست

در رہِ فقر و فنا باید ز خود وارستۂ
زانکہ ہر کس در حریمش محرمِ اسرار نیست

پردۂ پندار دور افگن ز سر گر طالبی
کادمی را ہیچ چیزے بدتر از پندار نیست

دور ماند از سر کوئے تو محروم از وصال
ہر کہ او را در دلِ شب دیدۂ بیدار نیست

قطب دین بیدار کن از خواب غفلت چشم خویش
زانکہ ہر کس محرمِ خلوت سرائے یار نیست

(۵۲)

عشق آمد و عنانِ دلِ ناتوان گرفت
من ترکِ دل گرفتم و دل ترکِ جان گرفت

گویا کہ روح پرتوے از روئے یار دید
چون عندلیب باز زمستان ازان گرفت

ہر گہ کہ یار جلوہ کند در حریمِ دل
دل از بہشت و حورِ جنان می توان گرفت

آن را کہ غیرِ فکرِ تو سودائے دیگر است
بگزاشت سود و مایۂ خود بر زیان گرفت

پرواز کرد طائرِ روحم ز نُہ فلک
خود را ز جست و جوئے تو در لامکان گرفت

چندانکہ سیر کرد نشانے ز تو نہ دید
در لامکان نیافت ترا در ازان گرفت

فانی چو گشت قطبِ دین زخویش آمدی
اندر دل و زہر دو جہانش عنان گرفت

(۵۳)

دلا بکشائے چشم خود کہ بینی روئے جانانت
بہ تحقیق و یقین دانی کہ مہمان کیست در جانت
ز دردِ عاشقی دائم کہ مژگان اشک می بارد
فنائے درد شو کاخر شود ہمدردِ درمانت
طلسمِ خویش بشکن گنجِ معنی را اگر خواہی
کہ دائم در طلسم تست حقا گنجِ پنہانت
تو آن شخصی کہ در روزِ ازل قالوا بلیٰ گفتی
بیا بردرگہش رو نہ کجا شد عہد و پیمانت
ہمہ عالم گرفتہ پرتوِ انوارِ ذاتِ تو
ولے تو غافلی از وے چو نبود نورِ عرفانت
ز آبِ دیدہ از رویت فرو شو گردِ عصیان را
بدرگاہش شفیعے نیست بہ از چشمِ گریانت
خدارا قطبِ دین ہرگز نہ کردی سجدۂ لائق
پشیمان پیش ازان دم شو کہ نبود در بدن جانت

(۵۴)

افسوس زانکه طالبِ عشقِ خدا کم است
آن را که دردِ عشق نباشد کے آدم است

هر کس به دردِ عشقِ دلارام خو گرفت
تا چشم وا کنی دلش از وصل خرّم است

آن را که درد نیست به درمان نمی رسد
زیرا که اہلِ درد ز مقبولِ عالم است

هر کس که دردِ عشق نه ورزید در جہان
دائم به دردِ غصّه و اندوہ باہم است

آنکس که وارہد بہ تمام از وجودِ خویش
اندر حریمِ وصلِ دلارام محرم است

در بوتهٔ گداز برو خویش را گداز
ہر گہ گداختی تو وصالِ تو دردم است

وارستگی است پیشهٔ عشّاق قطبِ دین
ہر کس ز خود رہید بہ دلدار ہمدم است

(۵۵)

مارا بجز از دیدنِ رویت ہوسے نیست
وز تو بجز از دیدنِ تو ملتمسے نیست

در بادیۂ عشق تو چندان کہ دویدیم
از دور و ز نزدیک صدائے جرسے نیست

در عشقِ تو از شحنہ کسان بیم دہندم
ما را ز غمِ عشقِ تو پروائے کسے نیست

دادم بدہ اے بادشہِ حسن کہ جز تو
در بادیۂ عشق تو فریادرسے نیست

جان می کنم ایثارِ سگانِ تو مکن رد
چون بہتر ازین تحفہ مرادسترسے نیست

خوش خلوتِ خاصی کہ بمعشوق خوری مے
کان را اثر از محتسب و از عسسے نیست

در قطب دین انں دیدۂ دل تنگ نظر کن
شد غرقۂ بحرِ کرمِ او و کسے نیست

(۵۶)

مرا کہ وصلِ تو اے دوست راحتِ جان است
خیالِ وصلِ تو بہ از جمالِ خوبان است
ہزار جانِ گرامی فدا کند بر ہست
کسے کہ وصلِ تو بیند ہنوز ارزان است
ازان ز دردِ تو یادم نیاید از درمان
کہ دردِ محنتِ عشقِ تو بہ ز درمان است
ہزار سال اگر وصفِ تو کنم تکرار
از آنچہ وصف کنم صد ہزار چندان است
ہزار بار بہ کوئے تو مردہ ام کم و بیش
بہ پیشِ روئے تو جانان چہ مردن آسان است
مرا بشوق تو کے یاد آیدم ایمان
فنائے وصل ترا کے فراقِ ایمان است
بدیدہ خار تمایند گل رخان آن را
کہ زخمِ خارِ غمِ عشقِ توش درجان است

بخاطرش نہ رسد آرزوئے چیزِ دگر
کسے کہ ہمچو توئے را بصدق جویان است

کسے کہ جانش ندارد محبّتِ جانان
چو مردہ ایست کہ او را حیات در جان است

فنائے عشق شدہ قطبِ دین نپنداری
کہ از کدورتِ ہستی جدا ز جانان است

(۵۷)

بر سر کوئے قناعت ہر کہ او درویش نیست
واقف از گنج نہانیِ خدائے خویش نیست

گر عسل خواہی مترس از نیش زنبور اے پسر
زانکہ نبود ہیچ نوشے کز پے او نیش نیست

ہر کہ دست از جان نشست و دور ماند از وصال
حیفم آید از کسے کو عاقبت اندیش نیست

ہر کرا بر دل نباشد زخم تیرِ عشق او
مرہم وصلے نہ بیند چون دلِ او ریش نیست

کافرِ بدکیش باشد زاندوہِ روزِ ازل
ہر کرا عشقِ دلارامِ حقیقی کیش نیست

دل درین دنیا چہ می بندی کہ وہم است و خیال
پیشِ اہلِ دل جہان وہم و خیالے بیش نیست

قطب دین در راہ دلبر مرگ را آمادہ باش
کست ہر گو تا کہ راہِ مرگش اندر پیش نیست

(۵۸)

کسے کو دید روئے خوبت اے دوست
جدا گردید مثل مغز از پوست

بغیرش کے دمے آرام گیرد
کہ از روزِ نخستیں با ویش خوست

مرا در خلوت جان منزلے ہست
کہ آن خلوت سرائے حضرتِ اوست

دران ساعت کہ جانم عشق می باخت
نہ از دشمن اثر بود و نہ از دوست

کسے کو خدمت پیرے نہ کردہ
مبویش گر گلے باشد کہ بے بوست

درختے کو ندارد میوۂ خوب
یقین می دان کہ بے پیوند خود اوست

مباش اے قطب دین از مرگ غافل
کہ عمر ما روان چون آب در جوست

(۵۹)

عشق آمد و تیغِ تیز در دست
بر ہر کہ زدش زخویش وارست

سیمرغِ ہوائے لامکان اوست
پرواز دہِ بلندی از پست

ہادیِ روندگانِ راہست
مرہم نہِ نیشِ اہلِ دردست

ہر جاکہ دمے مقامِ خود ساخت
بازارچہ خیال بشکست

بر ہر کہ فگند سایۂ خویش
از نیک و بدِ زمانہ وارست

سرراست رود بقاب قوسین
تیرے کہ رہا کنند از شست

خود آمد و کشت قطبِ دین را
وانگاہ بجائے جانش بنشست

(۶۰)

ہر کسے را در حریم وصلِ جانان کار نیست
چشمِ ہر ناشائستہ روئے لائق دیدار نیست

خفتگانِ خوابِ غفلت در دلِ شب مردہ اند
در دلِ شب غیرِ چشمِ اہلِ دل بیدار نیست

اہلِ درد بایداز دنیائے دُون وارستۂ
زانکہ ہر بیدردِ دُون از عشق برخوردار نیست

گوہرِ اسرار گر خواہی طلب در بحرِ عشق
کان دُرِ شہوار در ہر کوچہ و بازار نیست

این رہِ رندان جانبازست نہ راہِ فیلسوف
زانکہ مردِ عشق را با عقل و دانش کار نیست

جلوہ ہائے یار را عاشق دہد ہر بار جان
ہر کسے قربانِ یارِ خود کند جان عار نیست

در سرِ ہر کس ہوائے او بدل صد آرزوست
قطبِ دین را جز ہوائے کوئے آن دلدار نیست

(٦١)

چون گلرخِ من ہیچ گلے در چمنے نیست
دانم کہ دریں ہیچ کسے را سخنے نیست

گویند بہر انجمن افسانۂ عشقم
افسانۂ من نیست کہ در انجمنے نیست

یک تار بسند است ازان حلقۂ گیسو
در کشتنِ من حاجتِ دار و رسن نیست

من کشتۂ عشقم بہ زمین باز سپارند
مقتولِ ورا حاجتِ گور و کفنے نیست

بے او نہ کنم خانہ بہ جنّت نہ بہ دوزخ
عشاقِ ورا جز سرِ کویش وطنے نیست

اجزائے وجودم ہمگی دست گرفت ست
این شخص کہ بینی تو بجز پیرہنے نیست

از ما و من اے قطبِ دین بگزر بہ رہِ عشق
چون زادِ رہِ عشق ورا ما و منے نیست

(۶۲)

برقدِ ہر کہ خلعتِ عشق آمدست راست
در ملکِ ہر دو کون بہ تحقیق بادشاست

سیمرغِ عشق بر سرِ ہر کس کہ سایہ کرد
بے سایہ گشت و سایۂ او سایۂ خداست

نامحرم است عقل بخلوتسرائے عشق
عشق ست آنکہ عقل و خرد ہم ازو جداست

ہر جا نزول کرد دمے بادشاہِ عشق
آورد او بہ فضلِ الٰہی کہ از ہواست

اے آنکہ طوفِ کعبۂ مقصودت آرزوست
دنبالِ عشق رو کہ ترا عشق رہنماست

پرواز کن بعالمِ لا انتہائے عشق
بر خاک تیرہ منزلت از کاہلی چراست

از نہ فلک بمرتبہ جائے تو برترست
منشین درین سرائے کہ آن جائے تو سزاست

تا قطبِ دین براہِ طلب پا نہادہ است
بے دردِ عشق نیست زمانے خدا گواست

(۶۴)

شیرین سخنے را کہ سخن از دہن اوست
بشنو سخنش را کہ حدیثش سخن اوست

چون مشک ختن بوئے دہد ہر کہ ببوید
بر شاخ دل ہر کہ گلے از چمن اوست

بے ہمت او بادیہ عشق مپیمائے
رو خدمت او کن کہ غم عشق فن اوست

آن گوہر نایاب کہ خلقے طلبیدش
درّے ست گران مایہ کہ در انجمن اوست

عاشق شو و بنگر کہ برون کردہ سر از جیب
ان یوسف گل چہرہ کہ در پیرہن اوست

غسال مجو آب و کفن بہر شہیدے
کو شستہ بخاک است کہ آلودہ تن اوست

او کشتہ عشق است نخواہد کفن از کس
بگزار کہ آن خرقہ خونین کفن اوست

زاہد تو چہ پرسی وطن قطب دین از وے
جائے کہ کسے پے نبرد آن وطن اوست

(۶۴)

بے ہوائے سر کوئے تو سرے نیست کہ نیست
سوختہ ز آتش عشقت جگرے نیست کہ نیست

ہیچ جا نیست کہ از ذات تو آثارے نیست
از تو در دنیا و عقبیٰ اثرے نیست کہ نیست

ہمہ صاحب نظران از تو نظر یافتہ اند
نظرت جانبِ صاحب نظرے نیست کہ نیست

سبز بالانِ زمین سوئے تو پرواز کنند
جذبہ عشق تو در بال و پرے نیست کہ نیست

نہ دہد دل کہ کنم سرِّ غمِ عشقش فاش
ورنہ در ملک دلم زو خبرے نیست کہ نیست

سوخت اجزائے وجودم ہمگی ز آتشِ عشق
در ہمہ بحر و برش زو شررے نیست کہ نیست

قطب دین روئے تو ہر توشہ ازان آوردہ
کہ بروئے تو ز ہر توشہ درے نیست کہ نیست

(۶۵)

از آن روزے کہ جاناں دلبرِ ماست
همائے اوجِ عزّت بر سرِ ماست
یقین شد آنکہ روزے خواہمش دید
بہ قدرت کہ عشقش رہبرِ ماست
دو کس خواہد گواہان حاکمِ شرع
گواہِ عشق مژگانِ ترِ ماست
گدائے کوئے او تا گشتم از جان
فلک از روئے رغبت چاکرِ ماست
متاعے را کہ کس قیمت نداند
ز کلّی آفرینش گوہرِ ماست
نباید شد بعالم فارغ از مرگ
کہ زیرِ خاک آخر بسترِ ماست
مروا سے قطبِ دین ہر جا بہر زہ
تو مقصودے کہ می جوئی برِ ماست

(۶۶)

مے دارم کہ اندر آسمان نیست
ہمہ او باشد و او درمیان نیست

نشانِ ہر دو عالم باشد از وے
ولے در ہر دو عالم زو نشان نیست

ہمہ گلہا بہ بستان زو شگفتہ
گلے چوں او ولے در بوستان نیست

بیان سازند گر وصفش ہزاران
ہنوز از صد ہزاران یک بیان نیست

مکن در ہیچ چیزے نسبتِ او
کہ ہر چیزے ازو لیست او ازان نیست

چو ہر دم می کند بر دل تجلّی
مرا از مرگِ خود یک دم زیان نیست

منال اے قطبِ دین از دادنِ جان
کہ وصلش ہیچ کس را رائیگان نیست

(۶۷)

آن گوہر نایاب کہ در کون و مکان نیست

یار یست کہ جالیش بجز از خلوت جان نیست

خواہم کہ حدیثے کنم از وصفِ جمالش

امّا چہ کنم مصلحتِ وقت دران نیست

باشد بمیان تیغِ کسے را کہ کشد کس

ما کشتۂ آنیم کہ تیغش بمیان نیست

آن بار گرانے کہ ملک تاب نیاورد

جز حوصلۂ ما دگرے حاملِ آن نیست

نسبت نتواند کہ بچیزے کند ش کس

زان روئے کہ چیزے چو وے اندر دو جہان نیست

آن کس کہ شود کشتۂ تیغِ غمِ عشقش

او را بخدا ہیچ سعادت بہ ازان نیست

اے قطب دین از دردِ غمِ عشق چنالی

چون ہیچ کسے را بہ ازین راحتِ جان نیست

(۶۸)

زہادرا نیاز نباشد نماز چیست
فارغ ز درد عشق چہ داند نیاز چیست

اے بے خبر ز خویش گزر تا رسی بدو
شبہائے تارِ طاعتِ دور و دراز چیست

ناقابلی بروئے تو زان بستہ اند در
ور قابلی بروئے تو این در فراز چیست

بیرونِ پردہ مصلحتِ خویش را گزار
تا زیر پردہ مصلحتِ بے نیاز چیست

ہردم فلک بحیلہ گری بازئے کند
تا باز حیلۂ فلکِ حیلہ ساز چیست

آغازِ عاشقی ز خدا دان نہ از عباد
بنگر بما محبتِ آن عشقباز چیست

عشقِ خدا بہ بندگرت نیست دلپذیر
محمود را بپرس کہ عشقِ ایاز چیست

پروانہ عاشق است کہ سوزد بہ پیشِ شمع
از شمع باز پرس کہ سوز و گداز چیست
چون قطرہ ہر کہ غرقۂ بحرِ وصال گشت
او را بہ دو شمار یکے امتیاز چیست
جائے کہ ہست کعبۂ مقصود قطبِ دین
حجاج را مشقتِ راہِ حجاز چیست
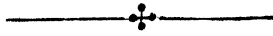
(۶۹)

ہیچ دانی کہ فزون ترچہ دل از کعبہ بس است
آن دلِ صاف کہ پاکیزہ و دور از ہوس است

دست در دامنِ ہر صاحبِ دل برزدہ ایم
کہ درین راہ ز ہر صاحبِ دل ملتمس است

رخصتم نیست کہ گویم سرِ موئے سخنے
ورنہ در بحرِ وجودم دُرِ ناسُفتہ بس است

نبود در دو جہان لائقِ دیدارش کس
وانکہ او لائقِ دیدار بود ہیچ کس است

عنکبوتے است کہ بر روئے خودش پردہ تند
ہر کجا در پئے پندار خودش بوالہوس است

نتواند کہ کند قطعِ بیابانِ وصال
ہر کہ مشغول درین رہ بصدائے جرس است

قطبِ دین را رہِ وصلِ تو از آن گشت قریب
کہ درین بادیہ او را چو تو فریادرس است

(۷۰)

در دمِ تیغ فنا ہر دم شہیدِ دیگر است
آنکه بیند روئے یار از چشم دیدِ دیگر است

گرچه از دنیا شہیدان رفته اند بسیار لیک
آنکه رفته کشتهٔ عشقش شہیدِ دیگر است

پیشِ پیرانِ طریقت گرچه بس باشد مرید
آنکه بگزشت از مرادِ خود مریدِ دیگر است

گرچه می گویند برکت در خرید است و فروخت
لیک ہر کس جان دہد او را خریدِ دیگر است

تو نگوئی در جہان یک بایزیدے بود و بس
ہر کہ واصل شد بجانان بایزیدِ دیگر است

سر بسر درہائے بسته را کلیدے ہست و لیک
ہر یکے را بر خلافِ ہم کلیدِ دیگر است

قطبِ دین دیدے بدست آور اگر اہلِ دلی
زانکه اہلِ دید را در دیده دیدِ دیگر است

(۷۱)

نعیمِ ہر دو جہاں از برائے درویش است
قرارِ عرشِ علا متکائے درویش است

اگر رضائے خدا می کند رضا درویش
ولے رضائے خدا ہم رضائے درویش است

زآفتابِ قیامت چہ غم بود آں را
کہ روزِ حشر بزیرِ لوائے درویش است

ہر آں شہے کہ بود نیک بختِ ہر دو جہان
زرہِ صدقِ ارادت گدائے درویش است

مثالِ سرمہ بکش خاکِ پاش در دیدہ
کہ کحلِ اہلِ نظر خاکِ پائے درویش است

اگرچہ چرخ بروئے زمین بگردد لیک
مدارِ گردشِ چرخ از دعائے درویش است

برو تو قطبِ دین آشنائے ایشان باش
کہ آشنائے خدا آشنائے درویش است

(۷۲)

مراکہ ہر دم و ہر لحظہ دیدہ خانۂ تست
بہر کدام نہی پائے آشیانۂ تست
ز گفتگوئے دو عالم تمام وارستم
ہمین در انجمنِ جانِ من فسانۂ تست
ز مفلسی و گدائی جوے ندارد غم
بدین خوشم کہ مراتکیہ بر خزانۂ تست
تمام خلق بعالم غمِ زمانہ خورند
غمِ زمان چہ خورم من زمان زمانۂ تست
بدانچہ کلکِ قضا راندۂ زمن آید
دگر اگر طلبے می کنی بہانۂ تست
مرا مگیر بہ مستی تو ساقیا امروز
چرا کہ جوش و خروش از مئے شبانۂ تست
ہمین نہ قطبِ دین خواندترا ببانگِ بلند
صدائے ہر چہ شنیدم در استرانۂ تست

(۷۳)

بکوئے عشق مرا بیمِ تیغ خوبان نیست
چرا کہ عاشقِ دیوانہ را غمِ جان نیست

بہ سرِّ وحدتِ ما پے نمی برد زاہد
چرا کہ کشتۂ تیغِ فنائے جانان نیست

سفر بکوئے خراباتِ عشق نتواند
کسے کہ خانۂ دنیا و دینش ویران نیست

یقین کہ بادیۂ عشق را نہ پیماید
کسے کہ والہ و شیدائے خوبریان نیست

ببالِ عشق مرا مرغِ روح می پرّد
ورا بغیرِ سرِ کوئے دوست طیران نیست

ملک ز جامِ مئے عشقِ یار بے خبر است
حریفِ ساقی باقی بغیرِ انسان نیست

تو مے پرست شوائے قطبِ دین و مستی کن
کہ یار را نظرے سوئے خود پرستان نیست

(۴۷)

قاضیٔ روزِ جزا فتوئے ایں قصہ نوشت
کہ نباشد بہشت آں را کہ غمِ عشق بہشت

نتوانم کہ کنم توبہ ز عشق اے زاہد
چہ کنم کلکِ قضا بر سرِ من عشق نوشت

کردم از عشق سوالے کہ بگو حق بکجاست
گفت ہر جا طلبے ہست چہ مسجد چہ کنشت

من درونِ حرمِ یار بدو مے نوشم
در برون زاہدِ افسردہ زند سر برخشت

ہر کسے ہر چہ بکارد درود آخرِ کار
ہیچ چیزے نتواند درود آنکہ نہ کشت

نیک باید کہ بود باطنِ مردم ورنہ
صورتِ ظاہرِ کس خواہ بود خوب کہ زشت

عشق خیزد ہمگی از سخن قطب الدین
گوئی استادِ ازل قالبش از عشق سرشت

(۷۵)

بہ نزدِ خلق مرا گرچہ اعتبارے نیست
خوشم کہ بر دلِ کس ہم زمن غبارے نیست

خلیدہ در دلِ من خار گر زجورِ کسان
بہ پائے کس زمن دل شکستہ خارے نیست

کنند سایہ ہمارا کسان حصار دلے
بغیرِ لطفِ خدا سایۂ حصارے نیست

برائے ہر کہ بہ بینی تو غمگسارے ہست
مرا بغیرِ غمِ عشق غمگسارے نیست

ہنروران ہمہ دنبالِ کارِ خویش و مرا
بغیرِ فکرِ دلارامِ خویش کارے نیست

بدان خوشم کہ من از دستِ ساقیٔ باقی
شراب می خورم و در سرم خمارے نیست

مدارِ قطبِ دین از زالِ ہر چشمِ وفا
کہ عہد و شرطِ وفا را بر و مدارے نیست

(۷۶)

دیدهٔ نیست که او روئے ترا مائل نیست
عاشقے نیست که در کوئے تو اش منزل نیست

پرده بر مردمک دیده اعمیٰ باشد
پردهٔ ورنه به پیشِ رخِ تو حائل نیست

نتواند که کند سوئے حریمت پرواز
هر کرا مرغِ دل از تیغِ غمت بسمل نیست

در دلِ صاحبِ دل دردِ غمِ عشقِ تو نیست
هر کرا نیست غمِ عشقِ تو صاحب دل نیست

قابلے نیست که عشقِ تو ندارد در دل
هر که عشقِ تو ندارد بخدا قابل نیست

عاقلان بر سر کوئے تو وطن ساخته اند
هر که دور از سر کوئے تو بود عاقل نیست

غافل از دوست مشو قطب دین گر اهل دلی
زانکه از دوست دمے اهل دلے غافل نیست

(۷۷)

کسے کہ عاشقِ دیدار خوش لقائے نیست
بدانکہ در دلِ او ذرّۂ صفائے نیست

چرا ز نیک و بدِ دہر می شوی غمگین
بعشق کوش کہ این دہر را بقائے نیست

درآید ارچہ عروسِ جہان بعقدِ کسان
وے بہیچ کسش یک نفس لقائے نیست

بہ ہو وہائے درآرندش از عذابِ حشر
ز دردِ عشق ہر آن را کہ ہو وہائے نیست

ز بہرِ کسبِ کمال آمدی نہ از پئے مال
جز این ز آمدنت ہیچ مدعائے نیست

ز دوست روئے مگردان بہر کجا باشی
کہ خالی از اثرِ دوست ہیچ جائے نیست

بہر چہ قطبِ دین کس مبتلا شود سہل است
چو مبتلائے خودش ہیچ مبتلائے نیست

(۷۸)

بہ کوئے عشق کسے را کہ آشنائے نیست
ورا بغیرِ غمِ عشق دلکشائے نیست

دلیلِ عشق بود در رہ خدا بخدا
ترا چنین کہ دلیلش کنی دوائے نیست

بدستِ عشق دہ از عاشقی عنانِ دلت
بدان جہت کہ بہ از عشق رہنمائے نیست

اسیرِ عشقم و در کوئے عشق افتادہ
کمندِ عشق مرا بستہ دست و پائے نیست

دعا کنم طلبم از خدا غمِ عشقش
کہ بہتر از غمِ عشقش مرا دعائے نیست

مرادِ من چو از عشقِ خدائے حاصل شد
مرا بہیچ کسے دیگر التجائے نیست

فنائے عشق خدا گشتہ است قطب الدین
بدان خدائے کہ جز او دگر خدائے نیست

(۷۹)

اے من فدائے ہمت آن کاشنائے تست
در کوئے عشق کشتۂ تیغ فنائے تست

از کوئے تو بجانب دیگر نمی رود
جان دادہ و ہنوز بجان مبتلائے تست

کردہ بہ پیش تیر بلا سینہ را سپر
گوید ہنوز شکر کہ تیر بلائے تست

کے فرق خود بہ ملک جہان آورد فرود
فارغ ز ملک ہر دو جہان چون گدائے تست

قطع نظر ز ذوق ہمہ چیز کردہ است
مشتاق ذوق نور رخ دلکشائے تست

ہر کو شہید خنجر عشق تو می شود
کے میرد آن کہ زندگیش از بقائے تست

صد شکر ہر زمان بجان قطب دین کند
کو را علی الدوام رضا در رضائے تست

(۸۰)

آں جا کہ آفتابِ لقائے محمدؐ است
خورشید ذرۂ ز ضیائے محمدؐ است

موسیٰ کہ معجزات وے اندر عصاش بود
خود با عصائے خویش عصائے محمدؐ است

روح الامین صدر نشین با علی الدوام
وردِ زبانش وردِ ثنائے محمدؐ است

از گرمی زبانۂ خورشیدِ آتشین
روزِ جزا پناہ لوائے محمدؐ است

آن مؤمنے کہ مرد بشرع شریفِ او
مستوجب عطائے خدائے محمدؐ است

راضی بود خدائے ازان بندۂ کہ او
کارے کہ می کند برضائے محمدؐ است

گر دوز اہلِ دیدہ ہر آن کو چو قطب دین
اورا دو دیدہ بر کفِ پائے محمدؐ است

(۸۱)

آن را کہ درد عشق خداوند گار نیست
روز قیامت او بخدا رستگار نیست

وصلش دوائے درد دل عاشقان بود
آن را کہ درد نیست دوائے بکار نیست

ہر کس کہ درد عشق ندارد بزندگی
روز حساب در صف مردان کار نیست

ہر کس نہ کرد قطع بیابان وصل یار
اورا درون خلوت اسرار بار نیست

پیش از اجل بکوش غنیمت شمار عمر
عمر عزیز زانکہ کسے را دو بار نیست

دل در جہان مبند کہ ز اے است بے وفا
زو در میان اہل دلان اعتبار نیست

طوف حریم کعبۂ مقصود کے کند
ہر کس چو قطب دین بجہان خار دار نیست

(۸۴)

تا سرکوئے غمش منزلِ ماست

شادیٔ ہر دو جہان در دلِ ماست

این زمان کے شدہ پیدا غمِ او

کز ازل تخمِ غمش در گلِ ماست

گرچہ کس را بر ِشں مشکلہاست

عشقِ او حلِ ہمہ مشکلِ ماست

غائبانہ نظرِ آن دلبر

شاملِ حالِ دلِ مقبلِ ماست

ہر چہ ہست از ہمہ ذرّات دو کون

در حقیقت ہمگی داخلِ ماست

آں امانت کہ ملک تاب نداشت

حاملش حوصلۂ کاملِ ماست

قطبِ دین دیدہ کشا تا بینی

گنجِ مقصود کہ اندر دلِ ماست

(۸۴)

نزدِ خدا چو تحفۂ به از نیاز نیست
پس هر کرا نیاز نباشد نماز نیست

در جستجوئے دلبرِ خود درد پیشه کن
کاین در بروئے مردم بے درد باز نیست

از غل و غش بسانِ زرِ قلب تیره است
هر کو مثالِ شمع بسوز و گداز نیست

تو نازکی برو که زهر اهلِ دردِ عشق
عشقش نیاز می طلبد مردِ ناز نیست

مرغِ دلِ کسے که بود پائے بستِ خویش
محرومِ بزمِ وصل بود اهلِ راز نیست

هر کس بفضل می رسد از فضلِ عشقِ او
بر خویش هر که فضل نهد عشقباز نیست

اے قطبِ دین نیاز درین راه پیشه کن
زیرا که قربِ حضرتِ حق در نماز نیست

(۸۴)

مگو کہ حالِ من از مفلسی پریشان است
چرا کہ نعمت احسانِ او برایشان است

ہزار خرمنِ گندم بہ نیم جو نخرو
کسے کہ بر سرِ خوانش ز ریزہ چینیان است

محبّت ہمہ بیرون کن از سراچۂ جاں
چرا کہ منزلِ جانان سراچۂ جان است

مگو کہ راہِ حقیقت درازو باریک است
کہ کعبۂ حرمش در سرِ بیابان است

ہر آنکہ یافت درین راہ کام اول یافت
نیافت آنکہ بپیچید و پا بدامان است

اگر براہ حق رو و محنتِ حق ورز
کہ راہِ حق طلبی شیوۂ محبان است

بکوئے دوست تو خود را شناس قطب الدین
شناخت ہر کہ خودش را ز اہلِ عرفان است

(۸۵)

یا محمد مہر و مہ را نور چوں روئے تو نیست
کور بادا آنکہ او را چشم دل سوئے تو نیست

یا محمد حق بقرآں خوانده ات خلق عظیم
ہیچ کس را خلق و خو مانند چون خوئے تو نیست

یا محمد چون گلت را رنگ و بو از نور اوست
نیست گل را رنگ رویت مشک را بوئے تو نیست

یا محمد خانۂ دنیا و دین باد شش خراب
ہر کرا در دین و دنیا خانہ پہلوئے تو نیست

یا محمد وصف گیسوئے تو واللیل آمده
زنگی شب را ولے بوئے چو گیسوئے تو نیست

یا محمد با تو دست اندر کمر کس چون کند
چوں کسے را در دو عالم تاب چون روئے تو نیست

یا محمد در دو عالم تیره و ناشسته دست
ہر کہ او را آبروئے خویش از جوئے تو نیست

یا محمد بہر چیزے ہر کسے در ہا و ہوا ست
عاشقان مست را غیر از ہیا ہوئے تو نیست

یا محمد طاقہائے دہر گر طاق آمدہ
ہیچ طاقے در جہاں چوں طاق ابروئے تو نیست

یا محمد سرو قدت آب حیوان خوردہ است
در چمن سروے بسان قد دلجوئے تو نیست

یا محمد ہر کسے را کعبہ جائے دیگر است
قطب دین را کعبہ مقصود جز کوئے تو نیست

(۸۶)

هر کرا دیدۂ بصارت نیست — هیچ چیزش بجز خسارت نیست

وانکه او را غذائے خود دور است — جُنُب ست دور طهارت نیست

در حریم وصال جز عاشق — هیچ کس قابلِ اشارت نیست

شهر دل کن عمارت اے خواجه — کاین جهان لائقِ عمارت نیست

شاهبازے نشسته بر دست است — لیکن اندیشۂ شکارت نیست

سفر ملک دل کن اے غافل — چوں ترا عزم آن تجارت نیست

قطبِ دین خویش را نصیحت کن
که درین ره بغیر کارت نیست

(۸۷)

مرغِ دلِ ہر کہ با تو رام است | مقصودِ دو عالمش بکام است
بر ہر کہ حلال شد وصالت | بے تو نفس از زند حرام است
چوں قطرہ بہ بحر ہر کہ گم شد | واصل شدہ کار او تمام است
ہر عاشقِ مست کو ترا دید | وارستگیش علی الدوام است
بر ہر کہ نتافت شمعِ وصلت | در مذہبِ اہلِ عشق خام است
نومید ز رحمتِ تو کس نیست | زان روے کہ رحمتِ تو عام است

در میکدہ ہا حریف ساقی
رندیست کہ قطب دینش نام است

(۸۸)

زنجیرِ زلفِ یار کہ دارم بلائے ماست
مرغِ دلم ہمیشہ دران دام مبتلا ست

مارا ز بختِ خویش شکایت نمی رسد
کز وصلِ دوست کارِ دو عالم بہ مدعاست

وقتِ نماز دل سوِ محراب کے شود
چون قبلہ گاہ مقصد و مقصود از خدا ست

مارا طلب لقائے حبیب ست در جہان
کارِ رقیب فتنہ و آشوب و ماجرا ست

چشمِ دلت کشائے کہ بینی جمالِ دوست
ہرگز حقیقتش نفسی کے زما جدا ست

نزدیک تر ز وصلِ ورید ست آن نگار
از جانبِ تو این ہمہ دوری بگو چرا ست

دل قطبِ دین بغیرِ خدا و کسے مبند
در دل ہر آنچہ می گزرد خضر تش گواست

(۸۹)

ہر کرا ذوقِ رخِ خوبِ تو در جانش نیست
در دل شب زغمت دیدۂ گریانش نیست

ہر کہ او چاشنیٔ شربتِ وصلت نچشید
ہمچو شیطانِ لعین لذتِ ایمانش نیست

راہہا را ہمہ پایاں بود اے دوست پدید
جز رہِ بادیۂ عشق کہ پایانش نیست

آشکارست ہمہ درد علاجش پیداست
دردِ پنہانیٔ عشق ست کہ درمانش نیست

من نہ تنہا شدم آشفتۂ زلفش بجہان
کیست کاشفتۂ آن زلفِ پریشانش نیست

یارب از زندگیٔ خویش چہ حاصل او را
ہر کرا آرزوئے دیدنِ جانانش نیست

نہ ہمین قطبِ دین از دردِ غمش نالہ کند
کیست کز دردِ غمِ عشق وے افغانش نیست

(۹۰)

آنہاکہ دیدہ شان بجمال حبیب واست
دارند دیدۂ کہ ازین دیدہ ہا جداست

بے دولت ست آنکہ بغیرے گرفتہ خو
خوش حال آنکہ روئے دلش جانبِ خداست

بے او جحیم روضۂ رضوان بود یقین
بے او بہشت گلخن و حورش چو اژدہاست

سالک کہ وارہد نفسے از خودیٔ خویش
باشد نوید آنکہ بقا از پے فناست

ناظر بروئے دوست شہنشاہِ عالم ست
وان را کہ نیست بہرۂ از وصلِ او گداست

گویند جان نگار بتاراج می برد
مارا جز این ارادہ نباشد خدا گواست

مارا مزن تو طعنہ برندی و عاشقی
ما از برائے عشقم و عشق از برائے ماست

فرزانه آن کس ست که مجنونِ عشقِ اوست
دیوانه باشد آنکه از وی یک نفس جدا ست
گفتی نه می روی تو رهِ راست قطبِ دین
بے درد راهِ ماست که پایانِ آن خدا ست

(۹۱)

ہر کہ او در راہِ وحدت از جہان دل سرد نیست
دردِ او درمان نیابد چون ز اہلِ درد نیست

رہ بسوئے کعبۂ مقصود ہرگز کے برد
ہر کہ از دامانِ مردے بر جبینش گرد نیست

عاشقان را تن ضعیف و رنگِ زرد آمد گواہ
عاشقِ صادق نباشد ہر کہ رنگش زرد نیست

از علائق سر بسر مہرِ دلِ خود را ببر
زانکہ در کویش نیابد رہ کسے کو مرد نیست

ہمچو مردان از وجودِ خود بشو دستا اے پسر
ہر کہ دست از جان نشوید در رہِ او مرد نیست

ہستیٔ خود را نثارش کن ز جان و دل بخواہ
ہر کہ در ہستی گرد باشد ورا درخورد نیست

قطب دین در راہِ عشقش درد باید مر ترا
زانکہ درمانے نباشد ہر کہ او را درد نیست

(۹۲)

نیست یک دل ہمہ دہر کہ افگارِ تو نیست
کو کسے کز دل و جان عاشقِ دیدارِ تو نیست

دیدہ ہا گرہمہ این است کہ من می بینم
نیست یک دیدہ کہ او طالبِ دیدارِ تو نیست

بندگان از دل و جان جملہ ترا در طلبند
نیست یک بندہ کہ او بر سرِ بازارِ تو نیست

نہ ہمین در دلِ من آرزوئے وصلِ تو است
نیست جائے کہ بجان مائلِ رخسارِ تو نیست

ذرہ سان جملہ ہوائے سرِ کویت دارم
نیست یک ذرّہ در عالم کہ ہوادارِ تو نیست

ہمہ آفاق پُر از دبدبۂ حسنِ تو است
عاشقے نیست بعالم کہ گرفتارِ تو نیست

نہ ہمین قطبِ دین از بہرِ تو جان دادہ و بس
کیست کو نگزرد از جان کہ خریدارِ تو نیست

(۹۴)

بر سرِ کوئے فنا ہر کس کہ او راخانہ نیست
محرمِ خلوت سرائے خاصِ آن جانانہ نیست

ہر کہ در راہِ محبت نگزر داز جانِ خویش
در حریمِ وصلِ دلبر محرمِ میخانہ نیست

سر سری ہر کس کہ در راہِ محبت پا نہد
قال و قیلے می کند کارش بجز افسانہ نیست

می کند صیادیٔ جان را نیازِ شاہباز
عاشقِ جان باز در کویش بجز پروانہ نیست

بر سرِ کویش قناعت کن اگر مردِ رہی
تا صدف قانع نگردد لائق دُردانہ نیست

ہمچو کاہ از جا مرو چون کوہ می باش استوار
زانکہ ہر بے ظرف را پیر انغش پیمانہ نیست

قطب دین عقل و خرد بر بادہ در عشقِ یار
زانکہ عاقل نیست ہر کو در غمش دیوانہ نیست

(۹۴)

هزار جانِ گرامی فدا است بر رویت
هزار دل چو منِ خسته وقفِ هر مویت

ز هجرِ روئے تو اے دوست طاقتم همه طاق
چنانکه طاق فتاد ست طاقِ ابرویت

مرا ز درگهِ خود ناامید دور مکن
بود که باز کنم چشمِ خویش بر رویت

ز کوئے تو نتوانم بجانبے رفتن
چرا که رشتۂ دل می کشد مرا سویت

بر آستانِ تو شبها ازان همی نالم
که هست کعبۂ مقصود من سرِ کویت

چنان بہ بوئے تو خو کرده است قطب الدین
که هر کجا بود از دور بشنود بویت

(۹۵)

خطِ فنا بہ ہستی خود درکشیدہ است
صاحبدلے کہ شربتِ وصلش چشیدہ است

فانی ز خویش گشتہ و باقی ست باخدا
آن قابلے کہ بارِ امانت کشیدہ است

ز اہلِ فنا بپرس ز شادیِ وصلِ دوست
کز راہِ بیخودی بوصالش رسیدہ است

بگزاشت حرص و شہوت و زیبے کہ بُد درو
مرغانِ جان بہ طبعِ خودش سر بریدہ است

طیران بسوئے او نکند کس ببالِ خویش
عاشق ببالِ او بسوِ او پریدہ است

رونے کہ دوست قالب ما نقش میکند
با روحِ عشقِ خویش بقالب دمیدہ است

بگزار خود پرستی خود قطبِ دین تمام
زان رو کہ خود پرست خدا را ندیدہ است

(۹۶)

تا نقاب از رخ خود آن مہِ تابان برداشت
در دلم جز غمِ خود سود و زیانی نگزاشت

بادشاہانِ جہان بندۂ درگاہِ ویند
ہر کرا بادشہِ ہر دو جہانش برداشت

ہر کرا دیدۂ دل بر رخِ جانان افتاد
بہتر از خسروئ ملکِ سلیمان پنداشت

ہر کرا عاشقِ رخسارۂ خود گردانید
در دلِ او غم و اندوہِ بلا را بگماشت

ہر کہ شد از دل و جان عاشقِ رخسارۂ گل
بر سر کوئے ملامت علمش برافراشت

در شبِ تار گر آن یار نماید رخِ خود
شود آن شب ز شعاعِ رخِ او بہ از چاشت

قطبِ دین را غمِ عشقش نہ ہمین امروز است
در ازل تخمِ غمش در دلِ ویران می کاشت

(۹۷)

بکوئے عشق دلم رفتہ است و پیدا نیست
بہر مقام کہ می جویمش در آنجا نیست

ز بے دلی من بے چارہ گشتہ ام حیران
کہ عاشقم بہ جمالِ کسے کہ پیدا نیست

خوش است چہرۂ گل پیشِ چشمِ اہلِ نظر
و لے چہ سود کہ امروز ہست و فردا نیست

برو تو عاشقِ شیدائے آن نگارے باش
کہ خود بذاتِ خودش قائم است چون ما نیست

فنا شو و ہمہ چیز و بقا بود او را
درین حدیث کسے را مجالِ غوغا نیست

مجوئے سرِّ غمِ عشق از دلِ ہر کس
کہ سرِّ عشق بجز دردِ دل ہویدا نیست

دلِ صبورِ تو آخر ز عشق بے خبر است
بدیدنِ رخِ آن یار دیدہ اش وا نیست

چنین دلے کہ تو داری خدائے بین نبود
خدائے بین بود آن دل کہ چشمش اعمٰے نیست
بدید در دل خود روئے یار قطب الدین
ولے بوصفِ جمالش زبانش گویا نیست

(۲۷)

در رہِ معنی کسے کز خویشتن آزاد نیست
کارِ او دائم پریشانی بود دل شاد نیست

تا یکے از گردشِ چرخِ فلک نالہ کنی
گردشِ دورانِ دون را کار جز بیداد نیست

حاکمِ عادل خدا باشد کہ دادِ کس دہد
واقف از اسرار باشد حاجتِ فریاد نیست

یاد کن از روزِ اوّل از وصالِ یارِ خویش
مدتے با یار بودی آن زمانت یاد نیست

سالکِ مجذوب باشد راہِ عشقِ یار را
رہ بپایان بُرد آن کس کو سلوکش زاد نیست

توشۂ این راہ دانی چیست ذکرِ کردگار
در رہِ تحقیق بے او کار را بنیاد نیست

قطب دین بے پیر این رہ کس بپایان کے برد
ہادیِ این راہ غیر از پیرِ با ارشاد نیست

(۹۹)

غنچه زیر پرده از شرم گل رخسارِ تست
خوبیٔ خوبان همه از پرتوِ دیدارِ تست

نیست آزاد آنکه نبود بر سرِ بازارِ تو
بندهٔ کازاد باشد بر سرِ بازارِ تست

گر نبودے مهرِ رویت مهر و مه بودے سیاه
روشنیٔ مهر و مه از پرتوِ انوارِ تست

آب حیوان در درونِ تیرگی باشد نهان
هر که از خود گشت پنهان در دلِ شب یارِ تست

بے تو کے سویت تواند یک قدم زد هیچ کس
پے برد در کوئے تو آن کس که برخوردارِ تست

خستگان را می دهد شربت طبیبِ مهربان
شربتِ وصلے رسان آن را که او بیمارِ تست

از پے پندار بیرون آ که بینی وصل دوست
پیشِ رویش قطب دین این چهرهٔ پندارِ تست

(۱۰۰)

مرا ز پیرِ طریقت همین سخن یاد است
کہ رست از ہر دو جہان ہر کہ از خود آزاد است
بکوش و خدمتِ پیرِ طریق کن از جان
تو بہ نہ ز کلیمے کہ خضر ش اُستاد است
ز گیر و دارِ جہان دستِ خویش کوتہ کن
مباش غرہ کہ بنیادِ عمر برباد است
کجا روم چہ کنم دردِ خود بہ کہ گویم
چنیں کہ یار تغافل شعار افتاد است
میانِ کعبۂ مقصود ما ہمیست نہان
کسے نرفت بسعیِ خودش خداداد است
مپیچ سر ز شریعت ہم از طریقِ ادب
کہ ذوقِ مرکب این راہ تقویت داد است
بروزِ وصل ز دیدارِ دوستان داد
تو قطبِ دین کہ شہنشاہِ حسن بیداد است

(۱۰۱)

تا گشته ام بکوئے فنا آشنائے دوست
محظوظ گشته ام بخدا از لقائے دوست

مہر دلم ربوده ز سودائے غیر خویش
چیزے نماند در دل و جانم ورائے دوست

در محبت و جوئے دوست دلم خون شده ہنوز
سرگشته ہمچو ذره بود در ہوائے دوست

خواہم ہزار جان کہ کنم جملہ را فدا
جانِ عزیز چون نه کند کس فدائے دوست

خوش آنکه دل بدلبرِ جانی سپرده است
اے وائے ہر کہ نیست دلش مبتلائے دوست

عہدش چو دوست نیست کسے کو چو قطب دین
نبود ز روئے مہر و وفا در رضائے دوست

(۱۰۲)

در جانِ ہر کہ ذوقِ خداوندِ اکبر است
نیکو سعادت است کہ او را میسر است

بر ہر کہ تافت پرتوے از نورِ ذات او
مفلس مخوان ورا کہ بمعنی توانگر است

ہمت نگر گدائے سرِ کوئے عشق را
کز عرش و فرش ہمت عالیش برتر است

آن را کہ عشق نیست بود دور از خدا
خوش حال آن کسے کہ ورا عشق رہبر است

با زاہدِ زمانہ مگو سرِّ عشق را
باور نمی کند ز غرورش کہ در سر است

حاجی بہ کعبہ می رود و من بکوئے دوست
رہیست راہِ کعبہ و این راہِ دیگر است

اسرارِ عشق فاش مکن قطب دین خموش
در وادیِ سلوک خموشی چو بہتر است

(۱۰۳)

درکوئے عشق ہر کہ رود دیدۂ دل است
پایش زخونِ دیدہ فرو رفتہ در گل است

پرواز کرد جانبِ دلدار ہر کرا
مرغِ دلش زتیغ غمِ عشق بسمل است

رسوائے دہر تا نشود کس بکوئے عشق
باشد نشانِ آنکہ ز دلدار غافل است

می سوزو می گداز دریں رہ مثالِ شمع
سوز و گداز شیوۂ رندانِ کامل است

ہر کس نسوخت ز آتشِ سودائے عشقِ یار
گردم زند ز عشقِ دلارام جاہل است

پروانہ وار ہر کہ بسوزد وجودِ خویش
با شمعِ وصلِ یار ہماں لحظہ واصل است

با خویش کس ندید مرادِ جمالِ دوست
چون بگذری ز خویش مرادِ تو حاصل است

دیوانگی ست شیوۂ عشاق قطب دین
دیوانہ ہر کہ گشت دریں کوئے عاقل است

(۱۰۴)

بر سرِ کوئے تو اے جانِ جہان کیست کہ نیست
عاشقِ روئے تو اے راحتِ جان کیست کہ نیست

تا شگفتہ گلِ روئے تو بہ گلزارِ جہاں
ہمچو بلبل ز غمت نالہ کنان کیست کہ نیست

نیست یک ذرہ کہ او طالبِ دیدارِ تو نیست
در ہوائے رخِ تو جامہ دران کیست کہ نیست

تا بخوئے مہِ من چہرہ برافروختہ
بر گلِ روئے تو اے مہ نگران کیست کہ نیست

ہر کرامی نگرم دردِ تو در دل دارد
ہدفِ تیرِ ملامت بمیان کیست کہ نیست

ہمہ آفاق پُر از دبدبۂ عشقِ تو است
ہمچو نوح از غمِ تو نوحہ کنان کیست کہ نیست

نہ ہمین قطبِ دین از ہجرِ تو فریاد کنان است
از غمِ ہجرِ تو فریاد کنان کیست کہ نیست

(۱۰۵)

ہر کہ در کوئے حقیقت اہلِ حال آمد خوش است
وانکہ او را از وجودِ خود ملال آمد خوش است

زشت باشد ہر کہ او دور از وصالِ یار ماند
ہر کرا با وصلِ دلبر اتصال آمد خوش است

نیست مرد آن کس کہ دنیا لیش کند پامال لیک
ہر کرا دنیا و عقبیٰ پائمال آمد خوش است

تن مپرور تا نگردی تنبل و کاہل شوی
در ریاضت ہر کہ او ہمچو ہلال آمد خوش است

در رہِ دلدار نبود حاصلے از قیل و قال
ہر کہ او در راہِ حق بے قیل و قال آمد خوش است

نیست عاشق ہر کہ سر پیچید ز امرِ یارِ خویش
ہر کہ او اندر رضائے ذو الجلال آمد خوش است

قطبِ دیں مپرواز کن از بالِ ہمت سوئے دوست
ہر کہ او را بالِ ہمت پر و بال آمد خوش است

(۱۰۶)

اہلِ دلے کجاست کہ پرسم نشانِ دوست
با او دمے نشینم و گویم عیانِ دوست

خواہم کہ خاک گردم و افتم برہ گزار
یعنی غبار گردم و گیرم عنانِ دوست

بر روئے دوست آمدم از عمرِ خود بجان
سوگند می خورم کہ بچشم و بجانِ دوست

از دردِ محنتِ دو جہان در امان بود
از روئے صدق ہر کہ بود در امانِ دوست

ہر مو کہ ہست بر تنِ من گر زبان شود
نتوانم آنکہ شرح دہم داستانِ دوست

نبود سعادتے بہ ازین در جہان کہ کس
از روئے خوبِ دوست شود کامرانِ دوست

گر صد ہزار سال کند وصفِ او کسے
کوتہ بود ہنوز سخن در بیانِ دوست

در پیشِ قطبِ دین نبود خوب تر ازین
چیزے دگر ز آمدنِ بیگمانِ دوست

(۱۰۷)

در راہِ وصلِ یار ہر آن کو زجان گزشت
سیرش ز زیرِ چرخ و زہفت آسمان گزشت

ہر کس کہ لمعۂ زرخِ یار خویش دید
فارغ شد از دو کون از زین و ازان گزشت

آن راکہ یار جانش سرِ رشتہ خود کشید
پرواز کرد سیرِ وے از لامکان گزشت

آن ساعتے کہ وارہد انسان زخویشتن
باشد نشانِ آنکہ وے از لامکان گزشت

ہر کس کہ محرمِ حرمِ کبریا شود
در راہِ قرب از ہمہ کروبیان گزشت

آن راکہ یار محرمِ اسرارِ خویش کرد
از رشک بر ستہ پیشکِ و از امتحان گزشت

دانی کہ کیست محرمِ خلوت سرائے یار
اے قطبِ دین ہر آنکہ سود و زیان گزشت

(۱۰۸)

تیرِ عشق آمد بدل پیکانِ او از جان گزشت
صبرِ من از حد گزشت و دردم از درمان گزشت

محتسب از عاشقان از کفر و از ایمان مپرس
ہر کہ عاشق گشت او از کفر و از ایمان گزشت

مدّتے اندوہگین بودم چو دیدم روئے یار
شادمان گشتم چو بارِ محنتِ ہجران گزشت

ظلمتِ شب رفت چون صبحِ سعادت رو نمود
دولتِ دیدار آمد نکبتِ حرمان گزشت

نیست کس را لذّت آن آنچہ من دریافتم
زندگی ہے کے دانم آن عمرے کہ بے جانان گزشت

سالہا در خونِ دل گر غرقہ می بودم ولیک
رفت از یاد آنچہ برمن بے وے آمد زان گزشت

دار دلبر را بناز اے قطب دین و غم مخور
ہرچہ آید بگزرد چو ہرچہ آمد آن گزشت

(۱۰۹)

کیست جانان در جہان کو طالبِ روئے تو نیست
کیست کو ہمچوں گدایاں بر سرِ کوئے تو نیست

تا تو زلفِ خویشتن اے مہ پریشاں کردۂ
کیست کو آشفتۂ و سرگشتۂ موئے تو نیست

تا تو سروِ قدِّ خود از راستی افراشتی
کیست کو خواہانِ سروِ قدِّ دلجوئے تو نیست

در نمازِ عشق ہر جا دیدہ ام من قابلے
روئے دل او را بجز در طاقِ ابروئے تو نیست

ہر کہ می خواہد کہ از سودائے عالم وا رہد
دست آویزش بجز زنجیرِ گیسوئے تو نیست

می شنیدم وصفِ بوئے مشکِ آہوئے ختن
چوں شمیدم بوئے او مانند چوں بوئے تو نیست

قطبِ دیں از کوئے تو کے می رود جائے دگر
کعبۂ مقصود او غیر از سرِ کوئے تو نیست

(۱۱۰)

ہر کرا در سر ہوائے دلربائے خویش نیست
نیست عاشق در سر او جز ہوائے خویش نیست

خلقِ عالم گر ہمہ فرزندِ آدم آمدند
من ندانم آدم آن کس را کہ عشقش کیش نیست

چیست درویشی درویشان درین رہ بیخودی
ہر کہ با خودمی رود این راہ را درویش نیست

ملکِ فانی جہان را چون نباشد عاقبت
حیرتم آید ازان کو عاقبت اندیش نیست

عاشقان را ہر زمان بر دل رسد تیرِ غمش
نیست عاشق ہر کہ از تیرِ غمش دل ریش نیست

صبحِ وصلش چون میسر شد مثال از شامِ ہجر
ہیچ نوشے نیست در عالم کہ آن را نیش نیست

قطبِ دین بر محنت ایام زان ننہاد دل
زانکہ داند کین جہان محنت سرائے بیش نیست

(۱۱۱)

اے کہ اندر راہِ عشقش دیدہ گریان بایدت
نیستی عاشق بروئے او اگر جان بایدت

آئینہ چون نیست روشن رونماید در رو
ساز روشن آئینہ گر روئے جانان بایدت

گر ہوس داری کہ بینی آن گلِ رخسار را
ہمچو بلبل نالہ در کویش فراوان بایدت

ذرّہ ذرّہ کن وجودِ خویش از خود شو فنا
پرتوے گر زان رخ خورشید تابان بایدت

غرقہ دریائے رحمت کن وجودِ خویش را
سر اگر از گوہرِ اسرار دانا بایدت

گر ہوس داری رسی در کعبۂ مقصودِ خویش
در بیابانش مثالِ مرغ طیران بایدت

قطبِ دین گر از جمالِ یار خواہی لمعتہ
بر سر کوئے محبت پا بدامان بایدت

(۱۱۲)

رشتۂ جانِ من از عشق خورد آبِ حیات
عشق گویم چو دلم یافتہ از عشق نجات
بر سرِ کوئے غمِ عشق ازان می آیم
کہ مرا عشق تواند کہ برآرد حاجات
گر تو مردِ رہِ عشقی و نہ نامحرم
باش پیشِ رخِ معشوقِ حقیقی مرآت
گر میسر شودت دامنِ وصلش بکف آر
کہ نباشد بدو عالم بہ ازینت درجات
بگذر از بود و وجودِ خود و در عشق گریز
تا کہ یک راہ نیابی ز رہِ عشق نجات
آہ ازان مست جہاں کز سرِ غفلت ہرگز
نہ چشیدہ زمے عشقِ حقیقی جرعات
قطب دین ہمدمِ عشاق شو عاشق باش
تا بماند بجہان نامِ تو از بعدِ وفات

(۱۱۳)

برسرِ کوئے فنا منزلِ ماست — تخمِ درد و غمِ او در گِلِ ماست

حاصل از عمرِ وصالِ یار یست — للہ الحمد کہ آن حاصلِ ماست

نیست در پیش رخِ یار حجاب — ہستیٔ ماست کہ آن حاملِ ماست

از ازل لمعۂ رخسارۂ یار — ہمرہِ ما شدہ و داخلِ ماست

ہر کسے بہرہ ز چیزے بردہ — دردِ عشق ست کہ آن حاصلِ ماست

یک سرِ موئے زما کے دورست — ما ازو غافل و او در دلِ ماست

قطبِ دین را چہ بود کفر و یقین

کہ بگوید کہ خدا غافلِ ماست

(۱۱۴)

زندگی بے روئے جانان مشکل ست
دل بزیر بارِ ہجران مشکل ست

پیشۂ عشاق بے صبری بُدے
عاشقان را پا بدامان مشکل ست

ما چو پیش از مرگ جان را دادہ ایم
زاہدان را دادنِ جان مشکل ست

ہر کرا دردے ست درمان نیز ہست
دردِ ما را نیست درمان مشکل ست

گل شگفتہ باغ خندید از نشاط
عاشقان را دیدہ گریان مشکل ست

نالۂ بلبل ز وصلِ گل بود
دل ز ہجرِ یار نالان مشکل ست

ہر کہ در خلوت بدلدارے نشست
چون نہد رو در بیابان مشکل ست

ردیف تا

راہ ما را جملہ پایانی بود

راہ ما را نیست پایان مشکل ست

گفت قطب الدین حدیث دلپذیر

اے عزیزان ہجر یاران مشکل ست

(۱۱۵)

من کیم در رہِ عشقش دل و دین دادہ ز دست
ہیچ پروائے دل و دین نکند عاشق مست

ندہد دست پریشانیٔ دل آن را کو
رشتۂ دل بسرِ زلفِ پریشانے بست

بگذر از خویش اگر وصل خدا می خواہی
ہر کہ از خویش نبرّید بہ وے کے پیوست

شرفِ قربِ خدا از سربازی نبود
ہست با او نشد آن مرد کہ با خود بنشست

دلبر آید بمیان چون تو کنارے گیری
دوریٔ مرد درین رہ ہمہ از ما و من ست

خویشتن را بشکن تا کہ پدید آید گنج
دُر پدیدار نیاید ز صدف تا نشکست

قطبِ دین گنجِ معانی بطلسم تو نہان ست
گنج آورد بدست ہر کہ طلسمش بشکست

(۱۱۶)

یک دل از غمہائے عشقش درجہان آزاد نیست
بر سر کویش تنے یک لحظہ بے فریاد نیست

بسکہ می ریزند خون عاشقان در کوئے او
ہیچ کس را بر سرِ کویش مجال داد نیست

عمر چون بادِ ہوا باشد کہ تا آید روا
ہیچ عمرے نیست در عالم کہ او برباد نیست

ملکِ دنیا ساز ویران ملکِ دین آباد کن
زانکہ این دنیائے دون خود قابلِ آباد نیست

عاشق آموزند زین رہ گر ہمی خواہی وصال
زانکہ در راہش کسے مانندِ عشق استاد نیست

عاشقان بسیار ہستند کوہکن امّا کم است
این ہنر گویا بجز در بازوِ فرہاد نیست

رو غمِ عشق ورا دامن بگیر اے قطبِ دین
بے غمِ عشقش کسے چون در جہان دلشاد نیست

(۱۱۷)

در چمن چون قدت نهالی نیست　　چون لبت در جهان زلالی نیست

ماه را نیست مثل روی تو نور　　چون خم ابرویت هلالی نیست

خون ما را بریز و باک مدار　　که ترا هیچ زان وبالی نیست

غیر سودای عشق تو در سر　　هرگز این بنده را خیالی نیست

گر نقاب از جمال بر فگنی　　از کرمهای تو محالی نیست

از غمت در تمام روی زمین　　هیچ جا نیست کان وبالی نیست

قطب دین خویش را مکش که ترا
خود بهر دم کشی مجالی نیست

(۱۱۸)

هر کرا از ازل ہدایت نیست
یار را سوئے او عنایت نیست

ماندام در بدایتِ وصفش
زانکہ وصف ورا نہایت نیست

تاکہ بینی جمالِ آن دلبر
ہیچ تحقیق را روایت نیست

ہمہ ذرّات بندۂ اویند
ہیچ کس را درین حکایت نیست

در دو عالم نجات کے یابد
ہر کرا لطف او حمایت نیست

قطبِ دین سوز خرمن ہستی
کہ از انت جوئے کفایت نیست

(۱۱۹)

بغیرِ لشکرِ غم چون مرا سپاہے نیست
جز آستانِ تو دیگر گریز گاہے نیست

ز قلبِ حادثہ چون روئے خویش برتابم
بغیرِ سایۂ لطفِ توام پناہے نیست

بعیبِ خود چو نظر می کنم بدیدۂ دید
چو من ز جرمِ گنہ ہیچ روسیاہے نیست

ز کردہ ہائے بدِ خویش می کنم توبہ
کہ بر درِ تو بجز توبہ عذر خواہے نیست

ز جرمِ خویش بغیر از تو بیم از کس نیست
چرا کہ در دو جہان جز تو بادشاہے نیست

نوشتِ کلکِ قضا بر صحیفۂ دلِ من
محبتِ تو دران بندہ را گناہے نیست

بجا نے نرود قطب دین ز درگہِ او
چرا کہ جز سرِ کوئے تو ہیچ راہے نیست

(۱۵۰)

سرخیٔ روئے شفق از دیدۂ خونبارِ ماست

سوزشِ نارِ سقر از آہِ آتش بارِ ماست

آن چنان مستم کہ از مستی ندانم پا ز سر

رشتۂ تسبیحِ زاہد بعد ازین زنّارِ ماست

اہلِ دردے ہر کجا باشد بماند در جہان

ہر کرا دردے نباشد بیگمان اغیارِ ماست

بارِ وصلش کاسمان آن بار را طاقت نداشت

شک میاور اے عدو کان بار اندر بارِ ماست

یا خرِ شیطان ست بیشک یا خودش شیطان بود

ہر کہ در راہِ حقیقت بر سرِ آزارِ ماست

گر بلا چون تیر بارد بر سرت اے یارِ من

یک سرِ مو غم مخور چون خود خدا غمخوارِ ماست

شعرِ قطب الدین سراسر چون حدیثِ عاشقی است

زاہدِ بے عشق زان رو منکرِ اشعارِ ماست

(۱۲۱)

در دلِ ہر کہ دردِ یارش نیست — گوہرِ وصل در کنارش نیست

نیست عاشق کسے کہ چون دلِ ما — دمبدم نالہ ہائے زارش نیست

دلِ پاک آن بود بہ مذہبِ ما — کہ ز جورِ کسان غبارش نیست

شہریار آن بود بعالمِ دل — کہ بجز یار در دیارش نیست

نرسد در وصالِ آن دلبر — ہر کسے کو ز خویش عارش نیست

مے خور از دستِ ساقیِ باقی — زانکہ دردِ سر خمارش نیست

بشنو پندِ قطبِ دین از جان
کہ جز این ہیچ یادگارش نیست

(۱۲۲)

در قصرِ ہیچ بادشہے چون گدا نرفت
تا پیشتر بہ معتبرِ آشنا نرفت

در عمرِ خویش تجربہ کردیم ہیچ کس
بے لطفِ یک عزیز عزیزِ خدا نرفت

منشورِ سلطنت نہ دہد تا شہے بکس
در ہیچ شہر مملکتِ بادشا نرفت

چون عکس روئے دوست در آئینۂ فتد
مرآتِ دوست دیدۂ ہر بے ضیا نرفت

کس باوجودِ خود نرود آشنائے حق
تا از وجودِ خود بتمامی خدا نرفت

بگریز از کثافت و روحِ لطیف شو
در کسوتِ بشر چو کسے بر سما نرفت

امیدوار سوئے خدا باش قطبِ دین
زان رو کہ نا امید کسے از خدا نرفت

(۱۲۳)

کسے کہ جانِ عزیزش امینِ جانان نیست
چو انس نیست ورا با خدائے انسان نیست

اگر تو مرد رہی باش با خدا نزدیک
کہ دوری از رخِ خوبش شعارِ مردان نیست

کسے کہ نیست درونِ دلش محبتِ حق
اگرچہ طاعت بے حد کند مسلمان نیست

فروغِ چہرۂ او جو اگر مسلمانی
کہ بے فروغِ رخِ دوست نورِ ایمان نیست

کسے کہ جانش ندارد محبتِ جانان
چو مردہ ایست کہ او را حیات در جان نیست

خوش آنکہ مے بپرستید و خود پرست نشد
کہ حق پرست بود چون ز خود پرستان نیست

مگو کہ قطبِ دین از وے چنیں شدے ویران
کہ گنج نیست دران وادئی کہ ویران نیست

(۱۲۴)

ہر زمان دل راز غمہا یش صفائے دیگرست
چوں خورد تیرِ غمش او را صفائے دیگرست

ناصحا پندم مده کز دست رفتہ ختیار
گر تنم پیشِ تو باشد دل بجائے دیگرست

رو طبیبا از سرِ بالینِ من زحمت مکش
زانکہ بیمارِ غمِ او را دوائے دیگرست

بر سرِ کوئے غمِ او ہر زمان از گوشۂ
نالہ و افغان بود کان مبتلائے دیگرست

مشکلم ہر فیلسوفے کے تواند حل کند
زانکہ در معنی مرا مشکل کشائے دیگرست

بر سرِ خوانِ عطائے او زروئے مرحمت
ہر زمان ہر بے نوائے را نوائے دیگرست

ہو و ہائے کن زشوقِ یارِ خود اے قطب دین
دمبدم در کوئے جانان ہو و ہائے دیگرست

(۱۵۵)

یارب آن دلبرِ جانی گرانمایہ کجاست
در ہمہ بحر و بر از فتنۂ عشقش غوغاست

در بدر خلقِ جہان در طلبش روز و شب اند
کہ دو عالم پُر از و باشد و او ناپیداست

ہست نزدیک تر آن یار بما از رگِ جان
ما از و غافل و منزلگہِ او در دلِ ماست

بگذر از عالمِ فانی و منہ دل بروے
چہ کنی تکیہ برین عمر کہ بر بادِ ہواست

غیرِ سودائے غمِ عشق ہمہ بندِ رہ است
بند بر بند منہ در رہِ دلبر کہ خطاست

دین و عقبےٰ و این دار و مدارِ عالم
ہمہ از حوصلۂ نادرۂ اہلِ صفاست

ہر کسے رو بر ہے دار دو چیزے طلبد
قطب دین نغک درِ خلوت عمران خداست

(۱۵۶)

ہر کہ در راہِ وصالش بے سر و پا رفتہ است
عاشقے باشد کہ اسمش با مسمّٰی رفتہ است

عاشق آن نبود کہ در ہستی گرو باشد تمام
عاشق آن باشد کہ جانِ او بیغما رفتہ است

پرتوِ دیدارِ انوارش بہ بیند بے گمان
ہر کرا در راہِ معنی چشم دل وا رفتہ است

از وصالِ یار برخوردار باشد بے شکے
ہمچو قطرہ ہر کسے کو محضِ دریا رفتہ است

فیض می گیرد دمادم از نگاہِ خویشتن
از وجودِ خویشتن ہر کس کہ یکتا رفتہ است

یک تجلّی کرد بر طور و ورا صد پارہ کرد
عاشقِ بے چارہ از جا زان تجلّی رفتہ است

قطب دین پرواز کن سویش کہ ہر کس رفت او
باز می آید ز کویش گرچہ عنقا رفتہ است

(۱۵۷)

دلبرے دارم کہ رایم رائے اوست
درمیانِ جانِ شیرین جائے اوست

ہر کجا دارد سرِ شوریدگی
در سرِ شوریدہ اش سودائے اوست

ہر کہ دارد دیدۂ بینندگی
در درونِ دیدۂ بینائے اوست

چون نباشد ہیچ جا خالی ازو
در ہمہ روئے زمین غوغائے اوست

بہرِ کار آید جہان را این چنین
پرتوِ حسنِ جہان آرائے اوست

در جہان ہر جا کہ زیبائے بود
ذرّۂ از چہرۂ زیبائے اوست

دیدۂ دیدی کہ شد مرآت او
قطب دین را دیدۂ خاکِ پائے اوست

(۱۲۸)

از خودش هر کس که او را عار نیست | از وصالِ یار برخوردار نیست
در دو عالم روسیه باشد نه سرخ | دیدهٔ کو از غمش خونبار نیست
هست محروم از وصالِ او بخواب | هر که او را چشمِ دل بیدار نیست
غم مخور از خواریٔ اغیارِ او | هیچ گل نبود که او را خار نیست
تلخ باشد کامِ جانش همچو زہر | ہر کسے را لذّتِ دیدار نیست
وصلِ آن دلدار بینید بے حجاب | هر که زیرِ پردهٔ پندار نیست

لاف از دانش مزن اے قطبِ دین
چون ترا از علم و عقل آثار نیست

(۱۲۹)

در دلِ شب ہر کہ اورا دیدۂ بیدار نیست
از فروغِ چہرۂ دلدار برخوردار نیست

سینۂ ہر کس جراحت نیست از سرِ غمش
سینۂ آن کس کز شفائے وصلِ او بیمار نیست

بر سرِ کویش کسے کو نیست دائم منتظر
در حریمِ وصلِ آن دلدار او را بار نیست

جان نثارِ یار کن گر بایدت دیدارِ او
تا کسے از خود نہ میرد لائقِ دیدار نیست

ہیچ کس بے محنت و خواری نمی بیند وصال
نیست یک گل در جہان اندر کہ او را خار نیست

تا کسے فانی نمی گردد نہ بیند وصلِ یار
عاشقان را از وجودِ خویش زان آثار نیست

سرِ عشقش ہم مپرس اے مدعی از قطبِ دین
عاشقِ بے خویشتن را قوتِ گفتار نیست

(۱۴۰)

نقشِ غیر از دلِ غم پرورِ من تا برخاست
نقشِ استادِ ازل ملکِ وجودم آراست

آنچنان مست مئے ساقئ باقی شده ام
که ندانم کیم و عاقل و ہشیار کجاست

عقل و ہوش و خرد و صبر مجوئید ز من
کین ہمہ غارتِ عشقش شده و ناپیداست

گرچہ رسوائے جہانم نبود غم اصلا
ہر کجا عاشقِ مست ست بعالم رسواست

داده ام بودِ وجودم ہمہ بر بادِ فنا
چون یقینم شده کاخر ہمہ بر بادِ فناست

پائے از سر نشناسم ز ظہورِ عشقت
اے خوشا دولتِ آن کس کہ چنین بے سر و پاست

قطب دین بر سرِ کوئیش ز ستمہائے رقیب
نخوری غم سر موئے کہ نگہدار خداست

(۱۳۱)

یسِ خلوتِ تاریک نام دلبرِ ماست
چه غم که سایهٔ لطفش مدام بر سرِ ماست

گفتگوئے حسودان چه غم که حضرتِ یار
ز لطف و مرحمتِ خویش یار و دلبرِ ماست

چو مرغِ دل بسوئے حضرتش کند پرواز
حجابِ کون و مکان جمله زیرِ شهپرِ ماست

بملکِ هر دو جهان لذّتش برابر نیست
دمے که یارِ گرانمایه در برابرِ ماست

دران زمان که نقاب از جمال بر فگند
فلک ز روئے ارادت غلام و چاکرِ ماست

چو یار در دلِ تنگ آید و کند منزل
کشاده تر ز دو عالم دلِ محقّرِ ماست

رموزِ عشق بگو قطبِ دین بخلقِ جهان
که اهلِ درد کند این چنین که باورِ ماست

(۱۴۲)

جائے کہ تو باشی دگرے را اثرے نیست
جان رفتہ بکوئے تو و تن را خبرے نیست

آن کس کہ بکوئے تو فرو رفت نیامد
آن مرتبہ بے ہمت صاحب نظرے نیست

خواہم کنم ایثارِ تو جان در طلبِ تو
چون در رہِ وصلت بہ ازین ہم ہنرے نیست

باشد چو نکو یک دل و یک بار ہم خواب
زان روئے مرا یار بجز تو دگرے نیست

عشاقِ سرِ کوئے تو ہستند ہمہ یک دل
چون در دل و دوری و بجز بے بصرے نیست

افتادہ ز گمراہیٔ خود در چہ ظلمت
آن کس کہ بکوئے تو و را راہبرے نیست

اے قطب دین با غیر مرو در رہِ وصلش
کان یارِ مرا ہیچ با غیار سرے نیست

(۱۳۴)

ہر کرا بودِ وجود از عشقِ خوبان بال نیست
ابلہے باشد کہ او جز لشکرِ دجال نیست

قال را بگزار حال آور بدست ار عاقلی
زانکہ قرب حق ہمی دائم بقیل و قال نیست

ہر کسے واقف ز اسرارِ خداوندی مدان
واقفِ از اسرارِ حق جز مردِ صاحب حال نیست

آدمی از بالِ ہمت می کند طیران بلے
کے کند پرواز سویش ہر کہ او را بال نیست

گوئے مقصد کے تواند برد از میدانِ عشق
ہر کرا دنیا و عقبےٰ در رہش پامال نیست

نیست نیکو دم زدن از بیخودی در عاشقی
ہر کرا جام از مے معشوق مالا مال نیست

قطب دین روئے نیاز از خاکِ راہش بر مدار
عجز پیش آور کہ قرب حق بجاہ و مال نیست

(۱۳۴)

خالی از نشۂ ذوقِ تو سرے نیست کہ نیست
کشتۂ عشق تو در رہ گزرے نیست کہ نیست

سفرے من کنم آنگاہ کہ تو باشی ہمراہ
زانکہ بے بدرقۂ تو سفرے نیست کہ نیست

بے تو کس کے بسلامت رود اندر کعبہ
کہ بہر گام دران راہ خطرے نیست کہ نیست

چونکہ اندر طلبت جملہ جگر ہا خون ست
خالی از خونِ جگر چشم ترے نیست کہ نیست

پرتوِ حسنِ تو اند این ہمہ خوبان جہان
لمعۂ روئے تو با سیمبرے نیست کہ نیست

رو بہر کار نہد بے تو کس اندر عالم
ہر کجا می رسد او راضررے نیست کہ نیست

قطب دین جلوۂ خوبانِ جہان دار دوست
زانکہ بے جلوۂ تو جلوہ گرے نیست کہ نیست

(۱۳۵)

مارا ز عشقِ ماہ وشان مدعا یکے ست
بیگانہ ایم از ہمہ شان آشنا یکے ست
ترسا کہ گفت اللہ سہ باشد خلاف گفت
کافر بود ہر آنکہ نگوید خدا یکے ست
نبود حجاب پیشِ ہنر پرورانِ عشق
در پیش اہلِ دیدہ زمین و سما یکے ست
بیمارِ عشق را بہ طبیب احتیاج نیست
بیمار دارِ عاشقِ مسکین خدا یکے ست
گر صادقی بہرزہ مرو ہر زمان رہے
باز آ ز ہر رہے رہِ صدق و صفا یکے نیست
روئے نیاز بر درِ شاہان چہ می نہی
چون ظاہر ست در دو جہان بادشا یکے ست
از ہر طرف کہ ہست بگردان تو روئے خویش
اے قطب دین کہ قبلۂ اہلِ وفا یکے ست

(۱۳۶)

دلے کہ آئینہ دار جمالِ جانان ست
ہزار بار ازمہر و مہرِ درخشان ست

دلے کہ از مرضِ تیرگی خلاص نیافت
ہمیشہ خستہ و مجروحِ تیغ حرمان ست

زعرش مرتبہ اش را بسے بلند بدان
درآن دلے کہ تجلّیٔ ذات سُبحان ست

جہان ببرکتِ او قائم ست در گرداب
بظاہر ارچہ بسے بے سرست و سامان ست

بچشمِ کم منگر در گدائے دردِ عشق
چراکہ ہر دو جہانش بزیرِ فرمان ست

کلیدِ گنجِ سعادت بدستِ اوست اگر
بکسوتِ بشری ظاہرش پریشان ست

غلامِ ہمت آن عارف ست قطب الدین
کہ او چو قطرہ شدہ گم بہ بحرِ عرفان ست

(۱۳۷)

مدتے شد کہ دلم مائلِ دیدارِ تو است
تن غم پرورِ من خستہ و بیمارِ تو است

نیست خالی ز غمت ملکِ وجودم ہرگز
جگرم خوں شدہ و سینہ ام افگارِ تو است

پرتوے دید ز خورشیدِ رخت دیدۂ دل
صبر از و رفتہ و چوں ذرہ ہوادارِ تو است

دردِ عشق تو چہ دردیست کہ ہر کس بچشید
تن بہ اندوہِ تو دل دار گرفتارِ تو است

ہر کہ پا بر سرِ کوئے تو بہ اخلاص نہاد
محرمِ خاص شد و واقفِ اسرارِ تو است

ہر کہ بیند رخِ خوبِ تو ز شاہ و درویش
دین و دنیا ز کفش دادہ خریدارِ تو است

ہر کسے را بجہان فکرِ جہانے باشد
قطبِ دین از دل و جان طالبِ رخسارِ تو است

(۱۳۸)

عاشقان را ہمہ دلہا ز غمت چون نیش ست
کیشِ ہر کس کہ نباشد غمِ او بد کیش ست

آن ست درویش کہ پایانش سرِ وصلِ تو است
ور ندارد طلبِ وصلِ تو نادرویش ست

ہمرہِ ہستیٔ خود کس نہ رسد در وصلت
راہِ وصلِ تو ہر آن کس کہ رود بے خویش ست

جاہل اندیشۂ فردائے قیامت نہ کند
وانکہ اندیشہ کند عاقل و خیراندیش ست

کارِ فردا بکن امروز غنیمت دان عمر
زاد بردار کہ این رہ ہمہ را در پیش ست

مے غفلت ز خُمِ زالِ جہان نوش مکن
زانکہ ہر نوش کہ باشد ز پے آن نیش ست

دانی فردا کہ بود قطبِ دین مقبولِ خدا
زانکہ امروز ورا در ندامت بیش ست

(۱۳۹)

کسے کہ حق نہ پرستد زخود پرستان ست
کسے کہ عشق نورز دیگر کہ شیطان ست
زفرق تابقدم ہر کہ غرقِ عشق شود
فنائے عشق چو گردد کمالِ انسان ست
کسے زبے بصری عیب خویش نشناسد
ہر آنکہ عیب خودش دید اہل عرفان ست
زتختۂ دِل خود نقشِ غیرِ دوست بشو
چراکہ منزل آن دوست قلب انسان ست
خوش ست حالِ کسے کو بود بوے نزدیک
کہ ہر کہ دور بود حال او پریشان ست
شوند کون ومکان دیدہ گر شود یارب
کسے کہ کون ومکانش بزیر فرمان ست
برو تو قطب دین سر زیر پائے درپیش ست
کہ در صفات خدا ہر چہ ہست حیران ست

(۱۴۰)

دردہر ہیچو من دگرے خوار و زار نیست
وز زخمِ تیرِ عشق چو من دل فگار نیست

مقصود ہر کہ ہست بود در کنار او
جز طفلِ اشک ہیچ مرا در کنار نیست

من خود بدر دکردم و او کرد خو بہ من
مارا زیک دگر سرِ موئے غبار نیست

آدم نباشد او بحقیقت کے آدم ست
آن را کہ دردِ عشق خداوندگار نیست

بے درد کس بمنزلِ جانان نمی رسد
جز درد رہبرے بسرِ کوئے یار نیست

ہر کو نکرد ترکِ سرِ خود براہِ عشق
او در امیانِ اہلِ فنا اعتبار نیست

بنشین بگوشہ و خدا جوئے قطب دین
زان رو کہ گیر و دار جہان را مدار نیست

(۱۴۱)

رہبرے جز عشق در کوئے تو نیست
نیست عاشق ہر کہ چون موئے تو نیست

سرو بسیار ست آزاد جہان
لیک ہمچون قدِ دلجوئے تو نیست

کے قبول افتد عبادت از کسے
کو بجان آشفتۂ خوئے تو نیست

دور ماند از وصالت دمبدم
ہر کہ او را خانہ پہلوئے تو نیست

طاقہا بسیار دیدم در جہان
ہیچ طاقے ہمچو ابروئے تو نیست

بوئے خوش بسیار باشد در جہان
ہیچ بوئے بہتر از بوئے تو نیست

قطب دین بسیار دید روئے خوب
ہیچ روئے چون گلِ روئے تو نیست

(۱۴۲)

چہ آشناست بجز آنکہ آشنائے تو نیست
چہ مبتلاست بجز آنکہ مبتلائے تو نیست

مباد زندہ و باشد بمرگ اولیٰ تر
کسے کہ زندگی جانش از برائے تو نیست

چو کلکِ صنعِ تو صورت کشید اشیا را
توئی خدائے ہمہ کس کسے خدائے تو نیست

کسے چگونہ کند پشت از حقیقت تو
چو ہیچ جائے نباشد بحق کہ جائے تو نیست

زحسنِ ظاہر و باطن چو کور بے خبرست
کسے کہ عاشقِ دیدارِ جان فزائے تو نیست

ز پائے بنشیں و بے زور پا براہش رو
کہ رفتن رہِ وصلش بزورِ پائے تو نیست

بگوید این سخن اندوئے صدق قطب الدین
ہواست در سر او کاندرین ہوائے تو نیست

(۱۴۲)

آن راکہ وصلِ یار دمادم میسرست
خاکِ درش بمرتبہ از عرش بہترست

بالا نشینِ چرخِ فلک باشد آن جناب
وین طرفہ تر بود کہ وے از ذرّہ کمترست

در ملکِ جانِ او نبود غیرِ دردِ عشق
یک ذرّہ دردِ عشق بہ از ملکِ قیصرست

از ضربِ تیغِ عشق ہر آن کو شہید نیست
مردار می رود ز جہان گر سکندرست

زاہد بسرِّ عشقِ خدا پے نہ می برد
انکار بلکہ می کند از بس مکدّرست

محرم نہ می شود بہ خدا زاہدِ حسود
کے وصلِ یار دید کہ چون حلقہ بر درست

از دردِ عشق ہر کہ شود قطبِ دین ملول
ہرگز وصالِ یار کے او را میسرست

(۱۴۴)

سوخت جانم از غمت اے شاہِ خوبان الغیاث
الغیاث از آتشِ جان سوزِ ہجران الغیاث

غرقۂ بحرِ بلایم دستِ من گیر از کرم
تا بہ بینم بارِ دیگر روئے جانان الغیاث

بے جمالت نیست روشن کلبۂ احزانِ من
ساز روشن کلبہ ام اے شاہِ خوبان الغیاث

گردشِ دوران ندارد حاکمِ فریاد رس
خود بدہ دادِ مرا اے راحتِ جان الغیاث

دور چرخِ بے وفایم از تو دور اندختہ
الغیاث از محنتِ بے دردِ دوران الغیاث

ما و مجنون در غمِ عشقت دو یار ہمدمیم
آمدہ بر درگہِ تو داد خواہان الغیاث

قطبِ دین را نیست در دل آرزوئے غیر تو
تا بکے باشد ز ہجران دیدہ گریان الغیاث

(۱۴۵)

اے دوست گومیت سخنِ خویش زان مرنج
بشنو حکایتِ من و از من بجان مرنج

باید کشید بارِ ملامت ز خاص و عام
ہر چیز گومیت کہ توآنی ازاں مرنج

بشنو نصیحتِ من اگر مردِ طالبی
از گفت گوئے طعنۂ خلق و جہان مرنج

دشمن اگر ہزار بدی با تومی کند
او را بحق گزار و تو اندر میان مرنج

قصد تو گر کنند خلائق بہ تیغِ تیز
در حق گریز و از ستم دشمناں مرنج

تو بد مکن بہیچ کس و شادمان بزی
با خود کنند ہر چہ کنند آن بدان مرنج

اے قطب دین حجابِ رہِ دوست چون توئی
از خود برنج و از بدی انس و جان مرنج

(۱۴۶)

اے خاک درت بفرق سر تاج   محتاج تو ہم غنی و محتاج
ہستیِ وجودِ عاشقان را   کردی بکرشمہ تو تاراج
از دولتِ عشق تو دلِ من   چون بحرِ عمیق گشتہ موّاج
از مملکت وجود عشقت   ہر چیز کہ بود کرد اخراج
تا مے کہ زند دم از انا الحق   بر دار زنیدش ہمچو حلّاج

محتاج تو قطبِ دین نہ تنہاست
باشد بہ تو کائنات محتاج

ردیف جیم

(۱۴۷)

در رہش ہر کہ کند ہستی خود را تاراج
ہمچو دریا شود از ذوق دلِ او موّاج

ہر کہ در بزمِ وصالت بہ نشیند با او
خلق و عالم ہمہ باشد بدعالیش محتاج

ہر کہ شد محرمِ اسرار کند سرّش فاش
او سزا وار سرِ دار بود چوں حلّاج

ہر کرا پردگی خویش کند آن دلبر
از شرف بر سرِ شاہانِ جہان گردد تاج

بر درش ہر کہ نہد روئے تظلّم بزمین
سرِش از زیرِ فلک می گزرد از معراج

بر وا مرد رہی مے خور و ہمچو مستاں
لشکرِ غیر ز ملکِ دل خود کن اخراج

قطبِ دین در رہِ حق مرد کہ باشد دانی
آنکہ در بحرِ غمِ دلبر خود شد موّاج

(۱۴۸)

دلا فکرِ سود و زیان چیست، ہیچ

مدارِ زمین و زمان چیست، ہیچ

منہ دل بسود و زیانِ جہان

کہ سود و زیانِ جہان چیست، ہیچ

بچشمِ بصارت ببین در دو کون

کہ غیر از خدا در جہان چیست، ہیچ

ہمہ اوست در دیدۂ اہلِ دید

دگر نقشِ کون و مکان چیست، ہیچ

نباشد جہان را بقائے بدان

انانیتِ خواجگان چیست، ہیچ

شناسائے خود باش اے قطب دین

شناسائی این و آن چیست، ہیچ

(۱۴۹)

ہر کس کہ روئے دوست بہ بیند علی الصباح
آن روز راز عمر شمارد علی الفلاح

از بہرِ وصلِ دوست جہان را طلاق دہ
زالے ست پیر دہر بروئش کن از نکاح

ما بندہ ایم ہر چہ کند یار حاکم است
بیرون نہ می رویم سرِ موئے از صلاح

عمرے ست خانہ روبیٔ دل می کنم بیا
کز بہرِ مقدم تو دلم یافت انشراح

جانان بیا بمر مکِ دیدہ جائے کن
تا کے کنم ز بہرِ نزولِ تو افترا ح

مارا بکش کہ از سر اخلاص خونِ خویش
کردیم با سگانِ سرِ کوئے تو مباح

چون قطبِ دین ز خیلِ غلامانِ گہست
از روئے لطف در قدحِ او بریز راح

(۱۵۰)

آنی کہ حاصل از تو شود مدعائے روح
وز پرتوِ جمالِ تو باشد لقائے روح

ہر جا کہ مشکلے بر ہست روح رافتد
باشی ز لطفِ خویش تو مشکل کشائے روح

چون فیض بخشِ ہر چہ بود در جہان توئی
باشد ز فیضہائے تو ہردم جلائے روح

باشد غریب روح بملکِ وجودِ ما
سوئے خودش بخوان کہ توئی آشنائے روح

در بارگاہِ آدمِ خاکی ملائکہ
کردند سجدہ جملہ ورا از برائے روح

اے نفس دور ماندہ ز حق ترکِ مکر گیر
در راہِ دوست مکرِ تو شد بندِ پائے روح

از روح قطب دین تو پرسد اگر کسے
برگو کہ ہست امر خدائے روح

(۱۵۱)

تا چند نہاں کنی ز ما رخ — بنمائے بما خدائے را رخ

رخ چند نہفتہ دارم از شرم — بنمائے ز پردۂ حیا رخ

گویند وفا گلے ندارد — از روئے وفا بمن نما رخ

ہر چند رقیبِ روسیاہ گفت — ق — کاے مہ منمائے با گدا رخ

تو عہد وفائے خویش مگزار — پنہاں ز ہمہ جدا نما رخ

منمائے نگارِ من خدا را — با مدعیانِ مدعا رخ

می باش ز چشمِ غیر پنہاں — اے گل منمائے با صبا رخ

صد شکر کہ قطب دین نہادہ

برخاکِ درِ تو بے ریا رخ

(۱۵۲)

هر کسے بر سرِ کوئے تو معظم نشود
در حریمِ حرمت محرم و همدم نشود
نه تواند که کند برخِ خوبِ تو نگاه
هر کرا در دلِ شب دیده پرازنم نشود
هر که از آتشِ عشقت تنِ خود را نگداخت
دلش از لمعۂ رخسارِ تو خرم نشود
هر که افگار نباشد دلش از تیغِ غمت
دلِ غم دیدۂ او لائقِ مرہم نشود
هر که از روزِ ازل راندۂ درگاهِ تو شد
عمرها سعی کند عیسیِٔ مریم نشود
هر که زنگارِ طبیعت ز دلِ خود نبرد
همچو خورشیدِ درخشندۂ عالم نشود
قطبِ دین وار کسے کز غمِ عشقت نگداخت
پیشِ خورشیدِ جمالِ تو مکرم نشود

(۱۵۴)

ہرکہ از خویشتن فنا باشد | با خدائے خود آشنا باشد
ہیچ شو تا بہایت افزاید | ہرکہ شد ہیچ با بہا باشد
عاشقان را نشانۂ دگرست | عاشق از مردمان جدا باشد
گر بظاہر بہ قبلہ آرد روئے | قبلۂ باطنش خدا باشد
بر درش بہر ستگاری خلق | کار او دائما دعا باشد
بادیلیلے براہ کعبۂ وصل | ہرکہ رفتست رہنما باشد
داروئے درد در عشق بود | بہر بے دردے کے دوا باشد

نیست از حالِ قطب دین آگاہ
ہرکہ با غیر آشنا باشد

(۱۵۴)

ہر گاہ دوست در دلِ عاشق نظر کند
مانند کیمیا مسِ قلبش چو زر کند

در جان عاشقش نہد اسرارِ خویش را
وانگہ بہر دو کون ورا معتبر کند

ہر آہِ آتشین کہ کند عاشق از درون
چون تیر ناوکے ست کہ در سنگ اثر کند

رمزے اگر بکوہ بگویند ز سرِ عشق
خود را ز ذوقِ شوقِ تو زیر و زبر کند

عاشق کسے بود کہ ز سودائے عشقِ تو
سودائے غیر را ہمہ از سر بدر کند

بیدرد باشد آنکہ ورا نیست دردِ تو
افسوس زانکہ غیرِ تو فکرِ دگر کند

دردِ خیال آنکہ زامروز قطبِ دین
غیر از غمِ تو از ہمہ قطع نظر کند

(۱۵۵)

چو طوطی مرغِ دل گویا شکر خوردن ہنر دارد
کہ ہر دم جانبِ کوئے تو پروازِ دگر دارد

کسے تا نگزرد از خود بکلّی در رہِ معنی
نہ می گردد خبردار از تو تا خود را خبر دارد

سراز پا ساز و پا از سر براہ کعبۂ وصلش
کہ کس وصلش نہ بیند تا خبر از پا و سر دارد

زصورت بگزر و معنی بدست آور اگر مردی
کہ دیدارش نہ بیند ہر کہ چشم او بصر دارد

سر موئے ز ہستی تا کسے دارد ازان دوست
نہ بیند تا فنائے خویش در معنی خطر دارد

فنائے بحرِ معنی گردد از خود دم مزن ہر گز
کہ غوّاصی کند آن کس کہ او ذوقِ گہر دارد

نداند قطبِ دین غیر از حدیثِ عاشقی ہرگز
چنین کز دفترِ دل حرفِ عشق او نہ بر دارد

(۱۵۶)

صاحبدلان کہ روئے دلارام دیدہ اند
از ہر دو کون دست بکلّی کشیدہ اند
آسان ندیدہ اند جمالِ حبیبِ خویش
جان دادہ اند و شربتِ وصلش چشیدہ اند
تا دست از وجود بکلّی بشستہ اند
خود را بہ یارِ ہمدم محرم بدیدہ اند
دانستہ اند در دو جہان جز خدائے نیست
او را ازان زہر دو جہان برگزیدہ اند
پروانہ وار سوختہ اند جملہ بالِ خویش
وانگہ ببالِ او بسواد پریدہ اند
گشتند متصف بصفتہائے یارِ خویش
زان رو ہمہ بخصلتِ نیکو حمیدہ اند
بگزر زخویش قطبِ دین زانکہ عاشقان
از خود رہیدہ اند و بیار آرمیدہ اند

(۱۵۷)

مدان کہ قیمتِ خرمہرہ چون گہر باشد
نہ ہر کہ بے بصر افتاد چون نظر باشد

مجو ز ہر صدفے گوہرے کہ نایاب است
چہ می کنی صدفے را کہ بے گہر باشد

فنائے عشق ندارد خبر ز ہستیِ خویش
فنا نباشد اگر از خودش خبر باشد

دران زمان کہ بہ دلبر یکے شود عاشق
بہر چہ در نگرد یار در نظر باشد

فرشتگان بدرِ او نہند روئے نیاز
دمے کہ در نظرش یار جلوہ گر باشد

کسے کہ از شرفِ بندگیش یافت شرف
بہر کجا کہ رود شاہِ بحر و بر باشد

زخویش تا نشود قطبِ دین کسے فانی
بدانکہ از خطرِ مرگ در خطر باشد

(۱۵۸)

در ہر مقام جلوۂ آن نازنین بود
آنجا ہمیشہ روحِ من اندوہگین بود

چون دوست پردہ برفگند از جمالِ خویش
بہتر ز بادشاہیٔ روئے زمین بود

دون ہمت ست معرفتِ او درست نیست
آن راکہ روئے دل بسوئے حورعین بود

سالک وجودِ خویش بسوز و مثالِ شمع
در مجلسے کہ دوست بدو ہمنشین بود

بہتر نثار جان بکفِ دستِ من ببین
یعنی کہ تحفۂ منِ درویش این بود

شبہا بروز آورم از دردِ اشتیاق
آرے طریق عاشق صادق ہمین بود

از سوزِ عشق سوخت دل و جانِ قطبِ دین
بنگر چگونہ آہِ دلش آتشین بود

(۱۵۹)

گر از حریمِ خود آن یارِ نازنین بدر آید
ہزار عاشقِ دل خستہ از کمین بدر آید

ز زیرِ پردہ اگر دلبرم جمال نماید
ز جانِ بندہ آواز آفرین بدر آید

نظر باہلِ قبور ار کند بگوشۂ چشم
ہزار مردۂ صد سالہ از زمیں بدر آید

ز لمعۂ رخش ار پرتوے بکوہ افتد
ہزار لالہ بدل داغِ آتشین بدر آید

اساسِ جاہ و جلالے بہ بیند از مردان
شود قلندر و از تخت و زنگیں بدر آید

وگر طلب کند از بہرِ تخمرِ جانِ کسے
اگرچہ خضر بود جان در آستیں بدر آید

کند چو کلکِ قضائش ز دین بکفر اشارت
ز دینِ خویش ہماں لحظہ قطبِ دین بدر آید

(۱۶۰)

صبا از کوئے آن دلدار مشکین بار می آید
کہ از انفاسِ او بوئے خوشِ دلدار می آید

دمادم چوں زیادہ می شود بوئے خوشِ دلبر
نسیمش بہ ازان ہر بار از ہر بار می آید

ازاں جاندار را رہ نیست در بزمِ وصالِ او
کہ آن سلطانِ خوبانِ جہان خونخوار می آید

ازان در خواب نگزارند مردان مردمِ دیدہ
کہ آن دلبر درونِ دیدۂ بیدار می آید

رود در گوشہ روئے خویشتن از غیر بر بندد
کسے کو از وصالِ یار برخوردار می آید

شنودہ ہر کہ خواندہ رو بہر دیوار و در آرد
ببین بانگش چسان از ہر در و دیوار می آید

مترس از تیرِ دشمن قطب دین گر بر سرت بارد
کہ ہر جا گنج باشد بر سرِ آن مار می آید

(۱۶۱)

یارب آں دلبرِ جانی زِ کجا می آید
که از انفاسِ خوشش بوئے وفا می آید

دلربائیست که بسیار ربوده دلها
حالیا تیز بقصدِ دلِ ما می آید

برواے خواجه و بر مسندِ عزت بنشین
کان دلارام بجنت گهِ ما می آید

زاهد ارو بفراغت بنشین در خلوت
زانکه بر سینهٔ ما تیرِ بلا می آید

زهد ورزیدن و نفیِ مے و ساغر کردن
زین تعصب بخدا بوئے ریا می آید

زنگ بردار ز آئینه که آن جانِ جہان
بتماشائے دلِ اہلِ صفا می آید

قطب دین بر سرِ کویش ز جفاہائے رقیب
دل منه زانکه بتقدیرِ خدا می آید

(۱۶۴)

دوش آورد این صبا بوئے بگو آن ہر چہ بود
کز نسیمش صد گرہ از سینۂ جانم کشود

از سرِ زلفینِ جانان بر دگو یا نکہتے
کاینچنین دیوانہ ام کر دو مرا از من ربود

آتشے در من زدی و سوختی جانِ مرا
ہمچو آتش گشتم و آتش نہ در ملکِ وجود

من برفتم در کنار و یار آمد در میان
در مشامِ جان رسان بوئے ازان گلزار بود

جانِ شیرین می دہم بہرِ خدا بارِ دگر
بر سرِ بالین بیا و روئے خود نمائے زود

زاہدا من در دنوشِ بادۂ رندان شدم
تو برو تقویٰ گزین اے زاہد خشک حسود

قطب دین سالہا بیند اندر آئینہ دیدار یار
ہر کہ از آئینۂ دل زنگِ ہستی را زدود

(۱۶۳)

صاحبدلے اگر نظرے سوئے ما کند
مسِ وجودِ ما ز نظر کیمیا کند
خاکِ رہش ملائکہ در دیدہ ہا کشند
بر آستانِ اہلِ دلے ہر کہ جا کند
اندر نماز ہر کہ بہ بیند جمالِ دوست
فتویٰ ہمی دہم کہ نمازش قضا کند
خوش حال آنکہ قبلۂ جانش جمالِ اوست
وندر نمازِ خویش بدو اقتدا کند
عاشق کہ بوئے او شنود مست می شود
دانی تو روئے او کہ بہ بیند چہا کند
عاشق نباشد آنکہ کند پیرہن قبا
باید ز شوق پیرہنِ جان قبا کند
دانی کہ کیست زندۂ جاوید قطبِ دین
آن کس کہ خویش را بخدا آشنا کند

(۱۶۴)

کسے کو را سحر از دردِ جانان دیدہ تر باشد
بہ از طاعات بے دردیکہ بے آہِ سحر باشد

بدین چشمے کہ دارد کس نہ بیند روئے جانان را
کسے کو روئے او بیند ورا چشمے دگر باشد

بہ مے سجادہ بفروش و بزن تسبیح را آتش
بدین راہ و روش می رو حدیثم مختصر باشد

نباشد مذہب و ملت بغیر از عشق مستان را
حدیث و وعظِ افسردہ دریںجا دردِ سر باشد

مجو اے زاہدِ خود بیں مقام و منزلِ عاشق
کہ منزل گاہِ آن رندان سوا از بحر و بر باشد

نشانِ بے نشانے را اگر خواہی ز ناعد اپرس
کہ گویائی خموش ست و قوفش بے خبر باشد

درین رہ دست و پائے می زن و خونِ جگر می خور
کہ قوتِ عاشقان کوتے او خونِ جگر باشد

حدیثِ قطبِ دین را ہر کسے کے پے تواند برد
کسے این دُر تواند سفت کز حق بہرہ ور باشد

(۱۶۵)

آن ماہِ عالم آرا گر زآسمان برآید
نورش چو آفتاب ست کز ملکِ جان برآید

بر خاکِ عاشق او زو پرتوے گر افتد
یابد حیاتِ خضری باقی بآن بر آید

از زیرِ پردہ یارم گر روئے خود نماید
ہر گوشہ آہ و افغاں از صرمان برآید

یابد رہے بکویش گر شاہِ ہفت کشور
گردد گدائے کویش وز خانمان برآید

گر زاہدانِ خود بین زو پرتوے بہ بینند
آہ و خروش و افغان از عاشقان برآید

دیدار گر نماید یک رہ بخلق و عالم
جانِ عزیز بیشک از انس و جان برآید

از قطبِ دین گر آن یار جانِ عزیز خواہد
بے فکر و بے تامل فی الحال از ان بہ آید

(۱۶۶)

دمے کہ آتش عشقش ز جان علم می زد
نبود جانی و جانم ز عشق دم می زد

دمے کہ غرقۂ دریائے او بُدم آدم
ہنوز خیمہ بسر منزلِ عدم می زد

بزیر پردہ نہان بود سرِ عشق ہنوز
کہ جان بحضرتِ جانان دم از قدم می زد

درآن زمان کہ من و او بہم بُدیم آنجا
زبانِ جان دمِ توحید دمبدم می زد

نبود یک سخن از حرفِ عشق در دو جہان
کہ دستِ غیب بنامِ من این قلم می زد

نداشت قالبِ من جان در آن زمان کآتش
بروئے خود ز حسد دست از الم می زد

نبود محرمِ جانان کسے کہ قطب الدین
صلائے خود دمِ توحید در حرم می زد

(۱۶۷)

چون ہیچ آفریدہ جہان را بقا ندید

زین زالِ بے وفا سرِ موئے وفا ندید

بیمارِ دردِ عشقِ خدا شو کہ ہیچ کس

بیمار تا انگشت زردوے دوا ندید

باشد عدوے مردِ خدا دشمنِ خدا

چون کس خدا عزیز جدا از خدا ندید

منکر مباش کز تنِ دشمن بہ تیغِ شان

گشتند جدا بسے سر و کس تیغ را ندید

اہلِ نفاق شان بسے دیدم سیاہ بخت

باشد گواہ حق کہ چو او کس گوا ندید

خود را نشانِ تیرِ دعا شان بکن کہ کس

تیرِ دعائے گوشہ نشینان خطا ندید

اے قطبِ دین تو خاکِ رہِ دوستانِ حق

در دیدہ کش کہ کس بہ از ان طوطیا ندید

(۱۶۸)

بدل چوں دردِ عشقش مژدۂ دیدار می آرد
نہالِ محنتم بارِ محبت بار می آرد

تنے کومی زند بر زاہدانِ دہر استغفار
مرا از زہد ہر دم بار استغفار می آرد

بخود کے سرِّ عشقِ یارِ خود را فاش می سازم
زبان را دردِ عشقِ یار در گفتار می آرد

رموزِ عشقِ جانان را زبانِ جانم ار گوید
چو غواصے ست کز دریا دُرِ شہوار می آرد

چو بلبل نالہ و زاری کند عاشق مکن عیبش
کہ درد او را چناں بر نالہ ہائے زار می آرد

بجان گشتم غلامِ عارفے کز خویش بے خویش ست
کہ او تابِ فروغِ چہرۂ آن یار می آرد

ز نجد قطب دین زنہارِ منکر در رہِ معنی
کہ قہرش منکران را بر سرِ انکار می آرد

(۱۶۹)

دلربائے کہ نظر در ہمہ اشیا می کرد
غائبانہ نظرِ لطف سوِ ما می کرد

بیگمان بال و پر جملہ ملائک می سوخت
گر بر ایشان ہمہ یک راہ تجلا می کرد

از تر و خشکِ دو عالم اثرے کے می ماند
آتشِ عشقش اگر جائے بہر جا می کرد

آن نگار از دلِ ما آئنہ می ساخت نخست
چہرۂ خویش در آئینہ تماشا می کرد

چون توان دید درین روز رخش حیرانم
کہ چرا وعدۂ دیدار بہ فردا می کرد

آنکہ از قدرتِ خود صورتِ ما نقش کشید
خویشتن را کہ نہان بود ہویدا می کرد

قطبِ دین سرِ دو عالم بگِل ماست نہان
گر بدے جم طلب جامِ جم از ما می کرد

(۱۷۰)

جانان ز زیرِ پردہ رخِ خویش کن پدید
کز فرقتِ وصالِ تو جانم بلب رسید

ہنگام آن ست تا نظرے سوِ من کنی
خوش آنکہ مُرد و شربتِ وصلِ ترا چشید

مُردار می رود ز جہان ہمچو گاؤ خر
ہر کس ز خنجرِ غمِ عشقت نشد شہید

کس با تعلقات رخِ خوبِ تو ندید
بیند جمالِ خوبِ تو ہر کو ز خود رمید

پرواز نیست سوئے تو مرغانِ سدرہ را
آدم ببالِ ہمت خود سوئے تو پرید

درہائے بستہ را ہمہ باشد کلید لیک
عشق ست بارگاہِ وصالِ ترا کلید

ہر جا کہ عاشق ست بمعشوق ہمدم ست
تا قطبِ دین بدید ترا خویش را ندید

(۱۷۱)

ہر کہ او را بجہان دیدۂ اعمیٰ باشد
نزدِ اہلِ سخنان ناقص و رسوا باشد

نہ کند فہمِ سخن چون دلِ او تیرہ بود
داند آن کس کہ دلش روشن و بینا باشد

نیست تعریفِ سرِ زلف و خط و خالِ بتان
سربسر زلفِ خدائے ہمہ اشیا باشد

آنکہ او را نہ زنے باشد و نے فرزندے
واحد و فرد خدائے ست کہ یکتا باشد

عاقل از ہر سخنے بہرہ و حظّے دارد
جاہل از ہر سخنے بر سرِ غوغا باشد

عاشقان را بہ رہِ عشق دلیلے باشد
زانکہ افشائے وے از عالمِ بالا باشد

ہر کسے رو بدرے دارد و چیزے طلبد
قطبِ دین در طلبش بر درِ دلہا باشد

(۱۶۲)

روزے کہ دوست رشتۂ جانم گرفتہ بود
عاشق بدم بہ تہمت آنم گرفتہ بود

می خواست تاب و طاقت دیدارش آورم
در جان نشستہ بود و عنانم گرفتہ بود

از بہرِ آنکہ فاش نسازم رموزِ عشق
جان را سرور داد و زبانم گرفتہ بود

می خواست چشمِ غیر نہ بیند جمالِ او
سر تا قدم چو روح روانم گرفتہ بود

محرم نبود عقل و خرد در حریمِ وصل
بے خویش و مست و والا نانم گرفتہ بود

روزے کہ یار بارِ امانت ہمی سپرد
کس را این ندید از آنم گرفتہ بود

گفتا کہ کیستی تو بگو قطب دین بمن
گفتم کہ بندہ ات ہمانم گرفتہ بود

(۱۷۳)

روزے کہ روحِ ما قفسِ خاک کو نبود
او را بغیرِ یار کسے روبرو نبود

روزے کہ سرِ عشق ہمی گفت می شنید
یک شمہ در دو کون ازین گفتگو نبود

آنجا کہ عکسِ یار در آئینہ می نمود
چندین حجب برشتۂ ہستی زتو نبود

زان مے کہ مستی آورد و عقل را برد
او را بہیچ چیز از و رنگ و بو نبود

روزے کہ دید دیدۂ جان روئے یارِ خویش
زنگارِ ہستیت سرِ مو روبرو نبود

رنگے کہ بوئے معنی یک رنگی آورد
جز وے بہیچ چیز از و رنگ و بو نبود

روحِ تو بود طالبِ دیدار قطب دین
تن را چہ حد و زہرۂ آن گفتگو نبود

(۱۷۴)

عرق کہ بر رخِ آن ماہ روئے سادہ بود
چو برگِ گل کہ بروشبنمے فتادہ بود

بقدِ یارِ من اے سرو کردہ تقلید
زپا نشیں اگرت این ہوس ارادہ بود

دلم بہ ماہ وشان زان نمی شود مائل
کہ یارِ من ز ہمہ مہوشان زیادہ بود

بہ آبِ چشمۂ حیوانش احتیاجے نیست
بہر کہ روئے بخاکِ درش فتادہ بود

عنانِ ہمت من می کشد بہ درگہِ او
کہ در بروئے اسیرانِ او کشادہ بود

مجوئے عقل وخرد ناصحا ز قطب الدین
دمے کہ دلبرش اندر نظر ستادہ بود

(۱۷۵)

هر کہ خطِ نیستی در خود کشید | بے گمان دیدارِ یارِ خویش دید
زندۂ جاوید می دانی کہ کیست | آنکہ اندر راہِ جانان شد شہید
کیست می دانی تو گویائی خموش | ہر کہ دارد با غمش گفت و شنید
ہر کہ خواہد مرد این میدان شود | ہر زمان می بایدش جانے جدید
گنجِ مقصود ار ہمی خواہد کسے | نیستی آمد در آن را کلید
بے حجب بیند جمالِ یارِ خویش | پردۂ پندار خود ہر کس درید

قطبِ دین گر وصلِ دلبر بایدت
رو تو پنہان شو کہ او گردد پدید

(۱۷۶)

بازجانم آرزوئے وصلِ جانان می کند
خانہ بود وجودِ خویش ویران می کند

مدتے گو مرغِ دل اندر قفس آرام داشت
سوئے بزمِ وصلِ دلبر باز طیران می کند

ناصحا پندم مدہ گر آہ وافغان می کنم
تو چہ دانی آنچہ دردِ عشق باجان می کند

ہر کرا بوئے ازان جانان رسیدہ در مشام
بر سرِ کویش فغاں چون عندلیبان می کند

ازخودت بیرون قدم زن تارہی اے راہرو
بیخودی این راہ را برمرد آسان می کند

نیم شب برخیز وعرضِ حالِ خود کن پیشِ دوست
درعلِ شب خود علاجِ دردمندان می کند

قطب دین ذکرِ حبیبِ خویش می گو روز وشب
زانکہ ذکرش سالکان از اہلِ عرفان می کند

(۱۷۷)

باز جانم دم ز عشقِ دلربائے می زند
خیمہ در کوئے حبیبِ جانفزائے می زند

مے ز جامِ وحدتِ ساقیِ باقی می خورد
زان سبب از بیخودی ہا ہو و ہائے می زند

گشتہ فارغ از خود و از غیرِ خود دیوانہ وار
دم ز بزمِ وصلِ یارِ آشنائے می زند

باش حاضر سالکا کان نازنین در ہر سحر
بر سرِ خوانِ وصالِ خود صلائے می زند

رو گدائے درگہِ او شو کہ از روئے کرم
سکۂ دولت بنامِ ہر گدائے می زند

در نگر در مفلسے آن کوئے کز وارستگی
بر سرِ تختِ سلیمان پشت پائے می زند

قطبِ دین در جستجوئے گوہرِ نایابِ خویش
درمیانِ لجۂ غم دست و پائے می زند

(۱۷۸)

آتشِ عشقش دمادم شعله در جان می‌زند
همچنان عاشق دم از دیدارِ جانان می‌زند

عاشقان را راحتے بهتر ز دردِ عشق نیست
مدعی باشد هر آن کو دم ز درمان می‌زند

در بیابانِ وصالش مستِ او از بیخودی
پائے خود را بر سرِ خارِ مغیلان می‌زند

هر که روزے پرتوے از روئے جانان دیده است
طعنهٔ امروز بر خورشیدِ تابان می‌زند

قطبِ دین را نیست پروائے کسے در عشقِ یار
داستانِ عشقِ دلبر را بدستان می‌زند

(۱۷۹)

چو از کلکِ قضا تیرِ غم و محنت فرو ریزد
بعالم ہر کجا اہلِ دلے بیند برو ریزد

بقتلِ خویش دل بنہادہ ام در کوئے آن دلبر
کہ خونِ ہر کہ از تیغش فرو ریزد نکو ریزد

ز مستی بر سرِ کویش مکن عیبم کہ آن ساقی
بکامم ہر زمان از چشمِ وحدت یک سبو ریزد

خدایا بے نیازم کن ز غیرِ خویش مپسندم
کہ آبِ روئے من پیشِ کسان چون آبِ جو ریزد

مشو مغرور بر ہر رنگے کہ بینی در رہِ جانان
کہ رنگِ روئے عشاقِ درش این رنگ و بو ریزد

زبان بربند قطب الدین ز اسرارِ خداوندی
کہ خونِ عاشقان در کوئے او زین گفتگو ریزد

(۱۸۰)

دردے ست در دلم کہ بدرمان نمی رسد
راہے ست پیشِ من کہ بپایان نمی رسد

یعقوب وار دیدہ براہش سفید شد
وز مصر قاصدے سوِ کنعان نمی رسد

بر خاکِ آستانش فروریز چشمِ تر
کابے بہ آبِ دیدۂ گریان نمی رسد

خواہم ز بہرِ یار کنم چاک پیرہن
از ضعف دستِ من بگریبان نمی رسد

بے حد پرید طائرِ روحم بکوئے دوست
اما بوصلِ دوست بطیران نمی رسد

اے قطبِ دین تو پیشتر از مرگِ خود بمیر
کس پیشِ یارِ خویش چو با جان نمی رسد

(۱۸۱)

خوش بود حالِ کسے کان چو تو یارے دارد
نخورد غم که مثالِ تو نگارے دارد

نه کند از غمِ دوران سرِ مو اندیشه
هر که چون سایهٔ لطفِ تو حصارے دارد

گر بسے سال بماند نرسد در وصلت
هر که غیر از غمِ اندوهِ تو کارے دارد

بروائے خواجه که جانباز نهٔ در رهِ عشق
آن پری بر سرِ کویش نه تو عارے دارد

سوخت پروانه صفت قطب دین از آتشِ عشق
چون نه سوزد که چو تو طرفه نگارے دارد

(۱۸۲)

زان رو کہ راہ ما سرِ کوئے فنا بود
پایانِ راہِ ما بحقیقت خدا بود

حاجی رہِ حجاز رود ما رہِ خدا
می دان کہ راہِ ما بخدا از وجدا بود

امروز کوسِ عشق چو بر نام ما زنند
عالم پر از صدائے ہیاہوئے ما بود

شرم آیدم ز گشتِ گلستان و لالہ زار
چون دیدہ بر جمالِ دلارام وا بود

ما را چو دوست کشتہ بشمشیرِ عشق کرد
ما را مگوئے مردہ کہ از وے بقا بود

امروز دو لتے کہ ز عشقش میسر ست
یا رب دگر ز گردشِ دوران کرا بود

ہر کس چو قطب دین گزرد از وجودِ خویش
از راہِ بے خودی بخدا آشنا بود

(۱۸۴)

نوبہار آمد و آفاق معطر دارد
گل شگفت و چمن و باغ منور دارد

بوی‌ہا می شنوم از ہمہ اطرافِ جہان
ہیچ بوئے بہ ازان نیست کہ دلبر دارد

جذبۂ عشق مرا بر سرِ کویش آورد
کیست کو بہتر ازین ہادی و رہبر دارد

ہست بسیار دران کوئے اگر عاشق لیک
ہمچو من عاشقِ دل سوختہ کمتر دارد

عاشقان سرِ کو را تو مخوان مفلسِ کوئے
بر سر از سلطنتِ عشق وے افسر دارد

دور افتادہ ام از گردشِ ایام از وے
چہ ستمہاست کہ این چرخ ستمگر دارد

قطب دین تا شدہ خاکِ درِ میخانۂ عشق
ننگ از ملکِ سلیمان و سکندر دارد

(۱۸۴)

دلبر رسید و ہستی ما را ز ما کشید
وز روئے خویش پردۂ شرم و حیا کشید

بنمود روئے خویش و ز ما بردہ عقل و ہوش
وز تیغِ عشق بر دلِ ما زخمہا کشید

یا رب چہ منظری کہ ز روئے تو پرتوے
ہر کس کہ دید رخت بکوئے فنا کشید

یک قطرہ از شرابِ وصال تو ہر کہ خورد
سرمست وار بین کہ چساں لغزپا کشید

بر خاکِ آستانِ تو ہر کس کہ رو نہاد
کحلِ بصر ز خاکِ تو در دیدہا کشید

ہر کس کہ دید وصلِ تو در خلوتِ دلش
فارغ شد و ز ہر دو جہان پائے وا کشید

چون دید قطبِ دین کہ حجابِ تو خویش بود
از ہستیٔ وجودِ خودش دست و پا کشید

(۱۸۵)

بر ما چو دوست آید و تیغِ فنا زند
از عشقِ خویش آتش در جانِ ما زند

صاجدلے کہ کشتۂ شمشیرِ عشق گشت
می دان یقین کہ خیمہ بملکِ بقا زند

کروبیان سدرہ ندارند دردِ عشق
جبریل کے بدرگہِ مولیٰ لوا زند

ہر یک ملائکہ بمقام خود اند بند
آدم قدم زروئے شرف بر ہوا زند

آہِ درونِ عاشق ازان ست کارگر
کز نورِ عشق ملکِ وجودش جلا زند

زاہد برو کہ در دلِ تو دردِ عشق نیست
عاشق کسے ست کو بجہان پشت پا زند

قابل کسے بود کہ بملکِ وجودِ خویش
سر ہائے سرکشان بدمِ تیغِ لا زند

پنہان شد از وجودِ خودش قطبِ دین تمام
کو عاشقے کہ خیمہ بہ پہلوئے ما زند

ردیف ذال

(۱۸۶)

ہر کہ او را آرزوئے دیدنِ یارے بود
باید او را دائما چشمے گہر بارے بود

عاشقِ صادق نباشد بلکہ باشد بدعی
غیرِ فکرِ دلبرِ خود ہر کرا کارے بود

راندہ ہمچون مگس ہر چند زین در باز آئے
از مگس کمتر درین رہ کمترین عارے بود

پائے خود را وا مکش از کوئیش از جورِ رقیب
نیک بنگر ہر کجا گنجے ست با مارے بود

بر سرِ کوئے حبیب خود مترس از بیمِ غیر
نیست عاشق ہر کہ او را بیم زاغیارے بود

چوں بود زنّارِ باطن خود پسندی بیگمان
زیرِ خرقہ زاہدان را طرفہ زنّارے بود

قطبِ دین گر عاشقی کو نالہائے زارِ تو
عاشق آن باشد کہ آن را نالۂ زارے بود

(۱۸۷)

آنہا کہ دمادم بجمالش نگرانند
آن باخبران جملہ زخود بیخبرانند

آن قوم زجمعیتِ خاطر ہمہ فرداند
از خویش نہان گشتہ و در روے نگرانند

صیقل زدہ اند آئینۂ روشن خود را
کے تیرہ و تاریک مثالِ دگرانند

آن یار گرانمایہ کہ در پردۂ ناز دست
آن قوم دمادم ہمگی پردہ درانند

آنہا کہ فنا گشتہ اند از خود بتمامی
در راہ حقیقت ہمہ صاحب نظرانند

جمعے کہ ندیدند رخِ او ز کثافت
حیوان صفتانند و عجب بے بصرانند

اے قطبِ دین از پردۂ پندار برون آئے
زان رو کہ درین پردہ ہمہ بیخبرانند

(۱۸۸)

آن جاہلے کہ غیبتِ درویش می کند
در پیشِ آئنہ صفتِ خویش می کند

انکارِ اہلِ فقر مکن زانکہ مصطفٰی
از روئے صدق فخر بدرویش می کند

آئینۂ تو ہر کہ نہد پیش چشمِ خویش
بینائیش ازانکہ بود بیش می کند

ہر کس کہ جنگ کرد بہ نفسِ خبیثِ خویش
خود را اگرچہ پس بود او پیش می کند

انکارِ اہلِ دل مکن اے دوست گفتمت
چون نفیِ اہلِ دل ہمہ بدکیش می کند

دار و خدا چو جائے بخلوتسرائے دل
اے وائے بر کسے کہ دلے ریش می کند

اے قطبِ دین منال ز اندیشۂ رقیب
دائم خدائے فکرِ بداندیش می کند

(۱۸۹)

جماعتے کہ رخِ یار در نظر دارند
بغیرِ دیدہ سرِ دیدۂ دگر دارند

نہان شدہ ہمہ در بحرِ عشق سرتاپا
تمام عشق شدہ کے زخود خبر دارند

زمینِ ہمت خود رفتہ اند تا برِ دوست
ز نخلِ ہمتِ خود دمبدم ثمر دارند

نشستہ بر سرِ آن کوئے لاابالی وار
ز بہرِ تیرِ غمش سینہ را سپر دارند

اگرچہ بر سرِ آن کوئے صاحبِ قرب اند
ولیکن از خطرِ بعد دیدہ تر دارند

سبک روانِ بیابانِ عشق قطب الدین
چنان روند کہ گوئی تمام بر دارند

(۱۹۰)

تا چند سالکان سخنِ عاشقان کنند
کارے کہ کردہ اند عزیزان ہمان کنند

فانی شوند جملہ ز بود و وجود خویش
بیخ بنیش خویش را سوئے جانان روان کنند

محرم نمی شوند بخلوتسرائے یار
خود را ز خود مگر بتمامی نہان کنند

وصفش بصد زبان نتوانند شرح داد
بر تن اگر بہر سرِ موئے زبان کنند

ما طالبانِ جلوۂ خوبانِ عالمیم
با ما حدیثِ جلوۂ خوبان بیان کنند

ما را خلیدہ خارِ غمِ گل رخان بدل
با گل رخان حکایتِ این ناتوان کنند

گوید حدیثِ عشق بتان قطبِ دین تمام
باشد کہ طالبان سخنش داستان کنند

(۱۹۱)

گو طالبے کہ نامِ ترا وردِ جان کند
دل را برائے تیرِ غمِ تو نشان کند

طالب کسے بود کہ درین کوئے ہر زمان
در جستجوئے وصلِ تو ایثارِ جان کند

گو طالبے کہ بہرِ رضائے تو ساعتے
ترکِ نشست و خاست ز خلوت جہان کند

افسوس زانکہ نیست درین دہر کاملے
تا در رہِ وصالِ تو امتحان کند

یا رب کجاست سنگِ محکِ جہان کہ او
فرقِ طلائے ما ز مسِ دیگران کند

نہ کند کشائشِ دلِ من در جہان کسے
ما را عنایتِ تو مگر کامران کند

از حد گزشت محنت و اندوہِ قطبِ دین
آن را مگر فروغِ رخت شادمان کند

(۱۹۲)

از دلِ اہلِ وفا بوئے خدا می آید
بخدا کز دلِ او بوئے وفا می آید

چہ روی جانبِ کعبہ کہ ز روئے اخلاص
آن بطوفِ دلِ اربابِ صفا می آید

برو اے زاہد و در حلقۂ رندان منشین
کز دمِ سردِ تو بوئے ریا می آید

بنگر آن عاشقِ صادق کہ چسان از سرِ صدق
پیشِ تیغِ ستمت بے سر و پا می آید

ہر کرا دیدۂ دیدیست بہ بیند کہ چسان
یار ہر لحظہ درون دلِ ما می آید

نازنینے کہ نہان بود پسِ پردۂ راز
پردہ برداشتہ و چہرہ وکشا می آید

تا رسیدہ بسرِ کوئے فنا قطب الدین
از چپ و راست بروتیرِ قضا می آید

(۱۹۳)

ہر کہ آن را بسرِ کوئے تو منزل باشد
آخرش دیدنِ رخسارِ تو حاصل باشد

ہر کرا لذّتِ عشقِ تو نسوزد خرمن
لذّتِ دولتِ دیدارِ تو مشکل باشد

چہ سعادت بہ ازین در دو جہاں می یابد
پائے ہر کس بسرِ کوئے تو در گل باشد

فارغ از ہر دو جہان گشت ز غم شد آزاد
ہر کرا دردِ غمِ عشقِ تو در دل باشد

زندۂ ہر دو جہان گردد و مرگش نبود
ہر کرا مرغِ دل از تیغِ تو بسمل باشد

دولتے بہتر ازین نیست بعالم آن را
کہ بعشاقِ سرِ کوئے تو داخل باشد

قطب دین ز آتشِ جان سوزِ تو بنگر کہ چسان
سوخت پروانہ صفت تا بتو واصل باشد

(۱۹۴)

روزے کہ یار از من بیدل جدا رود

دانی کہ بر دلِ منِ مسکین چہا رود

آن کس کہ روئے یار ندیدہ بعمرِ خویش

باید کہ سر بسر رہِ صدق و صفا رود

ہر تیرہ دل نہ لائق آن یار نازنین ہست

لائق کسے بود کہ ز ہستی سوا رود

ہر ناقبول را نرسد لافِ عاشقی

عاشق کسے بود کہ درین رہ فنا رود

غافل مباش یک نفس از ذکرِ یارِ خویش

می گوئے ذکر او کہ ترا دیدہ وا رود

در راہِ دوست درد و جفا بایدت کشید

بے درد کس ندید کہ او را شفا رود

گوید رقیب قطبِ دین از کوئے او برو

عاشق ز کوئے دلبرِ جانی کجا رود

(۱۹۵)

اسیرِ عشقِ بتان را بغم چہ کار بود
چرا کہ سود و زیانش خیالِ یار بود

دلِ خود از ہمہ فکر و خیال ببریدہ
خیالِ او ہمہ دیدارِ آن نگار بود

دلش یکے و خیالات او یکے باشد
کجا چو مردم دیگر دلش ہزار بود

ہمیشہ فارغ و وارستہ از جہان باشد
ز گرمیئے معشوق بیقرار بود

خوش است عشق اگر یار بے وفا نبود
وفائے ماہ وشان را کے اعتبار بود

برو تو عاشقِ شیدائے آن نگارے باش
کہ خوب و زشت جہان را بدو مدار بود

بکوئے عشق دلِ قطبِ دین ز غم رستہ
ولے ز سوزِ غمِ عشقِ او فگار بود

(۱۹۶)

چون اہلِ حال بر دو جہان آستین زنند
آنجا فرشتگان سرِ خود بر زمین زنند

آیند بے گمان ہمہ کروبیان عرش
در مجلسِ سماع ہمہ آفرین زنند

در دل چو یار جلوہ کند جملہ کائنات
بر خاکِ آستان سرِ نقش جبین زنند

خوش گفت بایزید کہ در جبہ ام خداست
دانم کہ صوفیان نفس از را ستین زنند

منکر مباش حالِ دلِ اہلِ شوق را
می باش بر حذر کہ نفس آتشین زنند

زاہد بماند در گرو از ہستیِ وجود
عشاق کوسِ رحلتِ ملکِ یقین زنند

چون این طریقِ خاصِ مسلسل بمصطفےٰ ست
عشاق چنگ در روشِ قطبِ دین زنند

(۱۹۷)

خیالِ عشقِ تو فارغ ازین و آنم کرد
فروغِ روئے تو وارستہ از جہانم کرد

گداخت آتشِ عشقِ تو آن چنان تن را
کہ ہمچو موئے میانِ تو ناتوانم کرد

خیال داشت غمت تا مرا کشد آخر
ارادۂ کہ ورا بود آن چنانم کرد

ببین کہ سوزِ غمِ عشقِ تو چہ کرد بمن
زخویش غائب و رسوا ازین و آنم کرد

زمن ربود غمت عقل و فہم و مجنون کرد
میانِ خلق بدین عیب داستانم کرد

نشستہ در پئے زانوئے غم بسے بودم
فروغِ روئے تو ناگاہ شادمانم کرد

چشید شربتِ وصلِ تو دوش قطب الدین
چنان کہ از مئے وحدت سبو کشانم کرد

(۱۹۸)

افتادہ ام جدا ز دیار و ز یارِ خود
تا کے جفا کشم ز غمِ گلعذارِ خود
دلبر چو گنج جائے بویرانہ می کند
زنیسان بود کہ نیمش اندر کنارِ خود
بے روئے یار مایہ و سودم یکے شدہ
دلگیر گشتہ ام دگر از کاروبارِ خود
من پائے بند غربت و دلدار در وطن
عزم سفر کنم بسوئے شہریارِ خود
خدمت کنم بجان بسگِ کوئے آن نگار
پیدا بدین بہانہ کنم اعتبارِ خود
تا چند قطبِ دین غمِ پنہان خوری مگر
پنہان مدار دردِ خود از غمگسارِ خود

(۱۹۹)

زہستیٔ وجودِ خویش ہر کس گر فنا گردد
یقین دارم کہ با دلدارِ جانی آشنا گردد

کسے کو نسبت عاشق بر جمالِ ماہ رخسارے
بدرد و محنت و بیدادِ دوران مبتلا گردد

کسے کو در دِل شب بر روش نالد لعبد زاری
زوصلِ دلبر جانی ہمہ دردش دوا گردد

مرو بر درگہِ دنیا پرستِ دونِ بیحاصل
کہ با او ہر کہ ہم صحبت شود دور از خدا گردد

بیا رو بر درِ مردانِ حق نہ از سر اخلاص
کہ مسِ قلب تو از یک نظر شان کیمیا گردد

کسے کو خدمت پیرِ طریقت می کند انجان
یقین دانم کہ اندر دین و دنیا بادشا گردد

کسے چوں قطبِ دین با دلبر خود انس کے گیرد
مگر در راہ معنی از وجود خود خدا گردد

(۲۰۰)

دلدار رفت و خستہ دلان را دوا نکرد
وز خود رقیب روئے سیہ را جدا نکرد

گفتم کہ غیر من نبود ہمرہش کسے
کس بے رقیب پہلوِ دلدار جا نکرد

ہرگز دو یار ہمدم و ہمدل ندید کس
کآخر فلک بجور و ستم شان جدا نکرد

از خرّمی و ذوق کسے خندہ می کند
کآخر ز روئے درد و الم گریہ ہا نکرد

دل در جہان مبند کہ بد عہد و بیوفاست
زالے ست پیر دہر کہ باکس وفا نکرد

اے قطب دین بغیر خدا دل بکس مدہ
خوش حال آنکہ رشتہ دل زو جدا نکرد

(۲۰۱)

کسے کو یک زمان با دلبرِ خود ہمنشیں باشد
بمعنی بہتر از سلطانیِ روئے زمین باشد

زمین و آسمان نبود حجاب روئے آن سالک
کہ از نعلینِ مردے گرد او را بر جبین باشد

مباش اندر پئے آزارِ عشاقِ سر کویش
کہ ایشان را دلِ شب نالہ ہائے آتشین باشد

ہمہ کس در غمِ دنیا و دینِ خود بُوَد لیکن
مرادِ عشقِ آن دلبر نہ دنیا و نہ دین باشد

برو از خویشتن بگزر اگر دیدار می خواہی
کہ شرطِ رہروانِ کوئے دلبر اینچنین باشد

برو کشور کشائے عالمِ دل باش گر مردی
کہ اندر عالمِ دل صد ہزاران شہر چین باشد

نباشد قطبِ دین را آرزوئے غیر ازین معنی
کہ اندر دین و دنیا ہمدمِ اہلِ یقین باشد

(۲۰۲)

دمبدم از درد و غم از دیده ام خون می رود
دارم اندر دل چنان دردے که افزون می رود

بس که افگارست دل از تیغِ تیزِ عشق یار
از مژه سیلابِ چشمم همچو جیحون می رود

گه گهے شد آن یار و گاهے زنده می سازد مرا
زین سبب هر لحظه ام حال دگرگون می رود

زاهدا حالم بدان می شود زنار بند
عقل از با مانشیند همچو مجنون می رود

بسکه قطب الدین ز دردِ عشق نالد هر سحر
آهِ درد آلودِ او بالائے گردون می رود

(۲۰۳)

مرا تا از وصالِ دلبرِ خود یاد می آید
دلم خون می شود وز ہجر در فریاد می آید
بسعیِ خود قبولِ طبعِ آن دلبر کسے نبود
قبولِ طبعِ آن دلدار مادر زاد می آید
بروائے سروِ بستان از خجالت پشتِ خود خم کن
کہ آن دلدارِ من با قدِ چون شمشاد می آید
بیا اے عاشق و دلشاد بنشین بر سرِ کویش
کہ آن کشور کشائے دلربا با داد می آید
چہ چندے بر سرِ کویش نشیند باز می گردد
مگس چون بر سرِ کویش رسد قنّاد می آید
کسے چون پرتوے از روئے آن دلدار دریابد
فرشتہ بر درش بہرِ مبارکباد می آید
حدیثِ عشق ہر کس بشنود وارستہ می گردد
بگوئے قطبِ دین ہر کس از و دلشاد می آید

(۲۰۴)

وردم اے ہمنفسان داروئے درمان مکنید
ہر چہ گویم بخدا غیرِ خدا آن مکنید

خوبرویان ہمہ بینند پریشانیٔ من
زلفِ خود بستہ گزارید پریشان مکنید

ہمہ چون بے بصر انند یقین میدانم
وصف و تعریفِ مہ مہرِ درخشان مکنید

عالمان چون ورقِ عشق نکردند ازبر
پیش مجنون صفتان ترک دبستان مکنید

زاہدان وصفِ رخش رابغلط چند کنید
چون ندیدید جمالش صفتِ آن مکنید

قطبِ دین خوش سخنے گفت یکے مست خراب
عاقلان نفیِ مے و مشرب رندان مکنید

(۲۰۵)

تا روئے تو آئینۂ صاحب نظران شد
ہر کس نظرے داشت بروئیت نگران شد

تا گشت گلِ روئے تو از پردہ پدیدار
بلبل صفت عاشق برخت جامہ دران شد

تا تیغ بخوں ریزیِ عشاق کشیدی
از کوئے تو ہر روز شہیدے گزران شد

ہر گوشہ کہ بارے ز ملائک نہ کشیدند
منصورِ درش کشتہ آن بارِ گران شد

آنہا کہ خبر از غمِ عشقِ تو ندارند
دیدارِ تو کے لائقِ آن بے خبران شد

محرم بنود گوشِ کر از نغمۂ داؤد
کے گوہرِ اسرارِ تو در گوشِ کران شد

نے قطبِ دین زامروز شدہ عاشقِ رویت
کز روزِ ازل بر رخِ خوبت نگران شد

(۲۰۶)

ہر کہ از تیرِ غمِ عشق گرفتار آمد
در حریمِ حرمش واقفِ اسرار آمد

برو اے سالک و از خویش نہان شو کہ یقین
لشکرِ عشق درین بادیہ خونخوار آمد

بحقیقت ہمہ جا کردہ ظہور آن دلبر
زان جہت عاشقِ دل خستہ چو پرکار آمد

ہر کہ در راہِ طلب فانیِ مطلق گردید
بے گمان پردگیِ پردۂ اسرار آمد

عاشقے نیست کہ فارغ بود اندر راہش
در در عاشقِ بیچارہ طلبگار آمد

قطبِ دین گشت نہان چونکہ در آمد دلدار
زانکہ پیشِ رخِ دلبر زخودش عار آمد

(۲۰۷)

لذّتِ عشق ہر آن بے سر و پائے کہ چشید
پائے از ہر دو جہان بر سرِ آن کوئے کشید

دیدۂ دل برخِ یار ہر آن کس کہ کشاد
بیخود از ذوقِ رخش جامۂ جان را بدرید

چون نیاورد ملک تابِ وصالش بیشک
آدمِ خاک صفت بارِ امانت بکشید

ہر کہ از خود نہ برہید دست نہ بیند او را
اے خوشا عاشقِ صادق کہ زہستی برہید

قطبِ دین کیست درین راہ بگو دولتمند
ہر کہ تخمِ غمِ او در دلِ ویران پاشید

(۲۰۸)

بر سرِ کوئے محبّت ہر کہ ماوا می کند
عاقبت بر روئے جانان دیدِ اش وا می کند

خانۂ دل پاک کن از زنگِ عصیان زود تر
زانکہ دلبر در دلِ پاکیزہ ماوا می کند

گوید ار معشوق فردا روئے خود خواہم نمود
ہست عاشق ہر کہ او ہر روز فردا می کند

پیشۂ عاشق نباشد صبر و آرام و قرار
عاشق اندر عشق خود را زود رسوا می کند

عشق و رسوائی بہم چون شکّر و شیر آمدند
در دلِ عاشق ملامت کے خودی جا می کند

کیمیائے عشق بر بر مسِ قلبی کے رسد
چون زرِ پاکش خلاص از تبر گیہا می کند

ز آتشِ عشقش بسوز اے قطبِ دین سر تا بپائے
سوزِ عشقت کادمی را فرد و یکتا می کند

(۲۰۹)

آتشِ عشق از دلم سر می زند | شعله از نه چرخ برتر می زند
جذبۂ عشقش در اقلیمِ وجود | آتش اندر خشک و تر می زند
تا غمِ عشقش سپاہِ قلبِ ماست | ہمتم بر قلبِ قیصر می زند
در ہوائے کعبۂ دیدارِ یار | در قفس مرغِ دلم پر می زند
ہر کہ او گردد گدائے کوئے عشق | طعنہ بر ملکِ سکندر می زند
ہر کرا آن دلبرِ جانی نواخت | دولتش انگشت بر در می زند

پرتوے تا دید قطب الدین ز دوست
طعنہ بر خورشیدِ خاور می زند

(۲۱۰)

نقشِ رویت زدلم صورتِ اغیار کشید
کز بد و نیکِ دو عالم سرِ مو نیست پدید

زندگیش بخدا باشد و ماند جاوید
هر کرا خنجرِ خونخوار تو اش ساخت شهید

ہمچو حیوان بجهان آمد و حیوان رفت
هر که از وسوسۂ عشق تو از خود نرهید

پائے هر کس که بکوئے تو فرو رفت بگِل
ماند آنجا و دگر از دو جهان پائے کشید

قطبِ دین را چو نظر بر گلِ رویت افتاد
شادمان گشت و چو گل ملکِ وجودش خندید

(۲۱۱)

دیدۂ ہر کس کہ روزے بر جمالِ او فتاد
کے رود ہرگز نشاط چہرۂ خوبش ز یاد

ہر چہ باشد در سرش از دین و ز دنیا تمام
می رود ہر یاد زلفینِ پریشانش بباد

پرتوے روزے ازان دلبر کسے کو دیدہ است
از جمال دیگرے ہرگز دلِ او کے کشاد

یارب آن دلبر کہ می ریزد دمادم خونِ ما
در چنین عاشق کشی او را کہ باشد اوستاد

پیشۂ دلدارِ جانان چون بود عاشق کشی
عاشقِ بیچارۂ کے بزدلی بر خود نہاد

می کشد جور و جفائے محنتِ ایام را
بر امیدِ آنکہ روزے یار خواہد داد داد

با خیالِ یار دارد گفتگوہا قطبِ دین
لیک چون روے فتد چشمش رود بازش ز یاد

(۱۱۲)

مجردانِ طریقت جماعتے دگرند
کہ زندہ اند ز یار و ز خویش بیخبرند

دران مقام کہ شویند خرقہ زاب شراب
لباسِ زاہدِ خودبین بہ نیم جو نخرند

برو بچشمِ حقارت مبین تو ایشان را
کہ خود بعالمِ معنی ستونِ بحر و برند

عزیزِ ہر دو جہان آن جماعتند یقین
کہ در لباسِ بشر پے بکوئے دوست برند

بہ حرصِ جنت و دوزخ چہ چشم شان باشد
بجست و جوئے دلارامِ خویش دربدرند

برو گدائے سرِ کوئے آن جماعت باش
تو قطبِ دین کہ شہان ابد بہر تاج برند

(۲۱۴)

ہر کہ در بادیۂ عشقِ تو راہے دارد
بر سر از خسروئ فقر کلاہے دارد

پشت او را نتواند کہ نہد کس بزمین
ہر کہ او ہمچو توئے پشت پناہے دارد

غافلند از رخِ تو تیرہ دلانِ عالم
اے خوشا دیدہ کہ سوئے تو نگاہے دارد

سرورِ ملکِ جہان ست گدائے درِ تو
خوش گدائیست کہ او ہمچو تو شاہے دارد

آمدہ گنجِ غم و درد گواہِ عاشق
عاشقِ روئے تو ہر گوشہ گواہے دارد

محنت و دردِ غمِ عشق سیاہِ دل ماست
اے خوش آن کس کہ چنین قلب سپاہے دارد

ہر کرا پرتوِ رخسارِ تو بر روز نفتاد
بے جمالِ تو عجب روزِ سیاہے دارد

قطبِ دین از گنہِ کردہ و ناکردہ خویش
نخورد غم کہ مثالِ تو الٰہے دارد

(۲۱۴)

مژده اے دل کہ صبا مژدهٔ دلدار آورد
از حریم حرمش وعدهٔ دیدار آورد

شام حرمان بسر آمد غم ہجران بگزشت
مرہمے بہر دلِ خستہ و افکار آورد

خواست دلبر کہ کند صورتِ خود در ظاہر
آدمی را زکفِ خاک پدیدار آورد

خود شود عاشق و معشوق کند خود را نام
عاشقان را بہ بہانہ ہمہ درکار آورد

در ازل پرتوِ او بردلِ غافل نفتاد
منکران را خود از آن روز بہ انکار آورد

جلوہ کرد و نہان گشت و قرار از ما برد
عاشقان را ہمہ زان جلوه باقرار آورد

قطب دین ہرچہ کند یار کند بشک و ریب
ہر کہ دم زد دمِ او محنت و غم بار آورد

(۲۱۵)

گدایانِ عشق ازجهان رسته اند | بمعنی همه زانس وجان رسته اند
اسیرانِ زلفِ پریشانِ یار | زجمعیت این وآن رسته اند
چنان محوِ رخسارِ یارِ خود اند | که ازخویش وکون ومکان رسته اند
ندارند غیر از غمِ عشق کار | زفردوس وحور وجنان رسته اند
فروغِ رخِ یار تا دیده اند | بدان زنده اند وزجان رسته اند
فرورفته اند آنچنان در شهود | توگوئی که خود ازمیان رسته اند

زشعرِ خوش ودلکشِ قطبِ دین
اسیرانِ عشق ازجهان رسته اند

(۲۱۶)

اے بیخبراں غافل از یار چرائید
بہرِ رخ خود دادہ صلا یار بیائید
برمی فگند از رخِ خود پردہ ولیکن
از بہرِ تماشائے وے از خویش برآئید
در پردہ عیان باشد و بے پردہ نہان ست
بینید اگر زنگ ز آئینہ زدائید
از جانبِ معشوق حجابے نبود لیک
آنجا کہ حجابے بود آن جملہ شمائید
بینید رخِ یارِ گرانمایہ چو مردان
از خوابِ گران جملہ اگر دیدہ کشائید
عہدِ ازلِ یار نسازید فراموش
غافل منشینید اگر اہلِ وفائید
وارستہ شوید از خود و از ملکِ دو عالم
چون قطبِ دین گر طالبِ دیدارِ خدائید

(۲۱۷)

پیشِ کسے کہ عاشقِ اہلِ نظر بود
ہر چیز غیرِ عشق بود دردِ سر بود

عشق ست ہرچہ ہست بدنیا و آخرت
داند کسے کہ دلبرِ ش اندر نظر بود

ایامِ بُعد را نبود این قدر خطر
ہر کس کہ پیشتر خطرش بیشتر بود

در رہ گذر ہر آنکہ فتد بر زمیں چہ باک
از زیرِ چرخ ہر کہ فتد صعب تر بود

دوری مجو زیارِ خود ار مردِ عاشقی
ہر کس کہ دور باشد از آں بے بصر بود

اے وائے ہر کہ دور بود از وصالِ یار
چوں خاکِ راہ باشد و خاکش بسر بود

با خویش قطبِ دیں نزنی لافِ عاشقی
عاشق کسے بود کہ ز خود بے خبر بود

(۲۱۸)

ہر کرا بر سرِ کوئے تو مقامش باشد
شربتِ وصلِ تو ہر لحظہ بکامش باشد
ہر کہ او بے تو بر آرد نفسے در عالم
زندگی بے رخِ خوبِ تو حرامش باشد
بادشاہِ دو جہان ست ہر آن عاشق کو
کوسِ دردو غمِ عشقِ تو بنامش باشد
بندہ آن نیست کہ از حکمِ تو سر می پیچد
بندہ آن ست کہ دستِ تو زمامش باشد
قطبِ دین ہم نہد مرغِ دلش عشق ترا
ذوق دارد کہ چنین مرغ بدامش باشد

(۲۱۹)

کسے کہ با چو توئے دست در کمر دارد
ز ہر چہ غیرِ تو باشد ازو نہ سر دارد

بہ پیشِ کہ برود دیدہ بر کہ اندازد
کسے کہ از چو توئے چشمِ خویش بر دارد

کسے کہ دور بماند از تو شمعِ ایمان را
ز بادِ حادثۂ کفر پر خطر دارد

برو تو زاہد و با ما نشست و خاست مکن
کہ مستِ جامِ ازل مشربے دگر دارد

بنزدِ دلبرِ خود جانِ خویش تحفہ برد
اسیرِ عشق ہمین در جہان ہنر دارد

ز کوئے تو نتواند نہد قدم بیرون
خیالِ چہرۂ او ہر کہ در نظر دارد

بدید چہرۂ او قطبِ دین چو روزِ دگر
بعمرِ خویش نخواہد کہ دیدہ بر دارد

(۲۲۰)

ذوقِ عشق از جانِ عاشق کم مباد
هر کہ بے عشق ست در عالم مباد

هست وصلش مرہمِ جانہائے ریش
شد دلِ ما ریش بے مرہم مباد

چون غمِ دردِ تو آمد غم گسار
ہیچ کس اندر جہان بے غم مباد

عاشقان را طفلِ اشک آمد شفیع
چشمِ عاشق لحظۂ بے نم مباد

ہر کہ غافل باشد از وے ساعتے
نیست آدم وز بنی آدم مباد

عاشقان را دست آویزے دو کون
غیر زان زلفِ خم اندر خم مباد

در ہوائے چہرۂ زیبائے یار
قطب دین را یاد بیش و کم مباد

(۲۲۱)

ہر کہ او را میلِ جانانش بود | درد باید در دل و جانش بود
درد پیش آور کہ بیشک در جہان | ہر کجا دردیست درمانش بود
نیست چیزے خود زبیدردی بتر | داد دارو ہر کہ ایمانش بود
نیست عاشق ہر کہ آن را درد نیست | دائما جانے پریشانش بود
ہیچ گل بے خار نبود در جہاں | ہر کجا گنجیست مارانش بود
ہر کہ رو اندر طواف کعبہ کرد | کے غمِ خارِ مغیلانش بود

قطب دین یکدم مکن در رہ محیل
نیست این راہے کہ پایانش بود

(۲۲۲)

در حریمِ وصلِ جانان ہر کہ محرم می شود
از ہمہ سود و زیانِ دہر بے غم می شود

ہر کہ از جامِ وصالِ او بنوشد جرعۂ
بے خبر از خویش و بے پروائے عالم می شود

کیست دانی بر سرِ کویش طلبگارِ وصال
ہر کرا دردِ دل ست و دیدہ پرنم می شود

در دلِ ہر عاشقِ صادق کہ یکرہ جلوہ کرد
بیگمان او سرفرازِ ہر دو عالم می شود

پیش علمش بود و نابود جہان یکسان بود
گر گدائے باشد او مانند حاکم می شود

گر بود چون لالۂ پژمردہ سر بر خاکِ راہ
چون ببیند وصلِ یارش باز خرم می شود

قطب دین روزے اگر صد بار بیند وصلِ یار
کے تسلی یک زمان از بیش و از کم می شود

(۲۲۳)

دلربا عاشق کسے کز دیدہا پنہان بود
گرچہ پنہان ست امّا جانش اندر جان بود

در حقیقت اوست عاشق ما ہمہ معشوقِ او
لیک می خواہد کہ اندر عاشقی پنہان بود

گر نہ عاشق بود او ما را چرا می آفرید
از کف خاکے کہ عقل کُل دران حیران بود

گر مصور نقشہا را کلکِ صنع آمد ولیک
در میان مقصودِ استاد ازل انسان بود

خانۂ دل رفتہ روبے دہ کہ مہمان می رسد
رفتہ می باید سرائے کاندرو مہمان بود

ہر کرا ہر چند باشد مہرِ آن دلبر بدل
بیگمان آن یار جانی را دو صد چندان بود

از دو عالم آرزوئے ہر کسے مہرے بود
قطبِ دین را آرزوئے حضرتِ جانان بود

(۲۲۴)

ازان بہ کسے را دیارے نباشد — کہ کس را باو ہیچ کارے نباشد

ازان بہ نباشد کسے در زمانہ — کہ کس را بدل زو غبارے نباشد

چنان زیستن خوش بود آدمی را — کہ در دہر زو اعتبارے نباشد

برائے خدا جور اغیار می کش — ندیدم گلے را کہ خارے نباشد

زغوغائے آشوبِ دنیائے فانی — بہ از سایہ او حصارے نباشد

اگر یار خواہی گرفتن کسے را — چو یاری او ہیچ یارے نباشد

مدہ قطب دین دل بدنیائے فانی
ازان رو کہ اورا مدارے نباشد

(۲۲۵)

بکوئے خویش چو آن یار آشنا سازد
مراد ہر دو جہان را بمدعا سازد

مریضِ ہجرم و در کنجِ محنت افتادہ
بود کہ دردِ من از وصلِ خود دوا سازد

ز روئے لطف نوازد اگر گدائے را
نہد بمسندش از خاک بادشا سازد

و گر بقہر براند ز درگہِ خویشش
درونِ پردۂ اسرار کار ما سازد

ز روئے لطف نظر گر کند گدائے را
ز آشنا و زبیگانہ اش جدا سازد

تواند آنکہ نشاند مرا ببزمِ وصال
امید ہست کہ کارِ مرا خدا سازد

زہیچ غم نبود عمرِ جاودان یابد
چو قطبِ دین دمِ خود را بروفدا سازد

ردیف دال

(۲۲۶)

ہر کہ روئے تو بہ بیند بجہان جان چہ کند
سبزہ و آبروئے آن گل و ریحان چہ کند

زندگی بہرِ تماشائے رخت می باید
ہر کہ دور از رخِ خوبِ تو بود جان چہ کند

بادشاہِ دو جہان ست گدائے درِ تو
بے تو کس خسروئ ملکِ سلیمان چہ کند

خوبرویانِ ہمہ چون از اثر حسن تو اند
بے وصال تو کسے دیدن خوبان چہ کند

قیمتِ روضۂ رضوان بوصالِ تو بود
بے وصالِ تو کسے روضۂ رضوان چہ کند

قطب دین دردِ غمِ عشقِ تو در جان دارد
دردِ تو راحتِ جانش شدہ درمان چہ کند

(۲۲۷)

اہلِ فنا کہ دم ز بقائے تو می زنند
جان می دہند و دم ز وفائے می زنند

چون از رہِ فنا بوصالت رسیدہ اند
خود را از و بہ تیغ فنائے تو می زنند

سر پا برہنگانِ طلبگارِ وصلِ تو
در ہائے اہلِ دل ز برائے تو می زنند

آنہا کہ سر خوشانِ سُئے عشق گشتہ اند
فریاد ہائے ہوئے برائے تو می زنند

کروبیانِ صدر نشین از رہِ شرف
کوسِ شہی بنام گدائے تو می زنند

یارب چہ مظہری تو کہ ذرّاتِ کائنات
دستِ امیدِ خود لعطائے تو می زنند

اے قطبِ دین ز خویش گزر زانکہ ناگہان
بے تو بکوئے دوست لوائے تو می زنند

(۲۲۸)

ہر کہ عاشق نیست با غم آشنائی کے کند
ورنہ عاشق از غمِ عشقش جدائی کے کند

نیست عاشق آنکہ از کویش رود جائے دگر
عاشق اندر کوئے جانان بیوفائی کے کند

ہر کہ از خوانِ وصالِ او نوائے یافتہ
سرفرازِ دہر گردد بے نوائی کے کند

ہر گدائے راہخوان عاشق کہ عاشق دردمش
جز دلِ اہلِ دلے ہرگز گدائی کے کند

ہر کہ خود را دید دعوئ خدائی می کند
عاشقِ بیخویشتن دعوئ خدائی کے کند

عاشق اندر بزمِ وصلش محوِ جانان می شود
در حریمِ وصلِ دلبر خود نمائی کے کند

جامِ مے آور بدست و بیخودی را پیشہ کن
قطبِ دین عاشق درین کو بادشاہی کے کند

(۲۲۹)

پاکبازان کہ سرِ کوئے تو منزل دارند
از ازل تخمِ غمِ عشقِ تو در دل دارند

گشتہ از سود و زیانِ دو جہان فارغبال
پائے خود در سرِ کوئے تو نہ در گل دارند

عشق بازان کہ نظر بر رخت نداختہ اند
پردہ کے پیشِ رخِ خوبِ تو حائل دارند

آن جماعت کہ ز خود فانی مطلق شدہ اند
از رہِ بیخودی خود را بتو واصل دارند

عقل و علم و دل و دین دادہ تمامی برباد
کے سرِ وسوسۂ مردم عاقل دارند

با غمت دست و گریبان شدہ اندر ہمہ عمر
حاصل از عمر غمِ عشق تو حاصل دارند

ہوس او نہ نہی از سرِ خود قطب الدین
زانکہ در سر ہوسش مردمِ قابل دارند

(۲۳۰)

خوش آن عمرے کہ صرفِ بندگیِ یارِ جانی شد
خصوصاً نیک بختے کو مقید در جوانی شد

عزیزِ درگہ جانان جوانِ پارسا گردد
مقید زانکہ پیر از روئے ضعف و ناتوانی شد

نہ بیند روز بد ہرگز اگر حاسد بجان کوشد
سعادتمند ہر کو از قضائے آسمانی شد

بالماسِ سخن کے درِ معنی می توان سفتن
تواند آن مگر کو واقفِ از سرِ نہانی شد

بجز وے کے سرِ یارِ خویشتن را فاش می گویم
مددگارِ زبانِ دل زبان بے زبانی شد

تواند مے خورد دائم ز دستِ ساقیِ باقی
ہر آن کس کو تمامی از وجودِ خویش فانی شد

زہے قطبِ دین بگریز آنگہ می طلب آن را
کہ در ہستی جواب از سوئے جانان لن ترانی شد

(۲۴۱)

آن کس کہ دید روئے ترا شادمی رود
ملکِ وجود او ہمہ بر بادمی رود

ہر کس ز ہر غمے کہ کند رو بسوئے تو
غمناک گرچہ آمدہ است شادمی رود

آزاد نیست ہر کہ بود بندۂ کسے
آن کس کہ بندۂ تو شد آزادمی رود

با وصلِ تو اگر سخنے می کند خیال
چون دید وصلِ تو ہمہ از یادمی رود

عاشق کند بکنجِ غمت پیشہ خامشی
عکسِ رخت چو دید بفریاد می رود

ہر کس کہ دید پرتوِ نورِ جمال تو
بودِ وجود او ہمہ بر بادمی رود

تقوٰی ست زادِ بادیۂ عشق قطبِ دین
آسان رود کسے کہ بدین زادمی رود

(۲۶۲)

آنہا کہ آشنائی خود با خدا کنند

آیا بود کہ پیشِ خدا یک دعا کنند

پرواز داد از قفسِ جسم مرغِ روح

منزل فرازِ عالمِ لا منتہا کنند

آن قوم از عنایت و لطفِ خدائے خویش

دردم سما زمین و زمان را سما کنند

یابند گر ز جانبِ جانان اشارتے

فی الحال جانِ خود بتمامی فدا کنند

منزل کنند بر سرِ کویش ز شوقِ او

آنہا کہ در حریمِ وصالش جا کنند

باخویش چند بار نشینیم قطبِ دین

ایشان ترا مگر بخدا آشنا کنند

(۲۳۳)

بمن ز سوئے تو ہر گہ خطاب می آید
دلم ز شوقِ تو در اضطراب می آید

چنان ز آتشِ شوقِ تو سوختم کہ مرا
ز جانِ سوختہ بوئے کباب می آید

ز بسکہ فکرِ خیالِ تو می کنم شبہا
بدیدہ کے ز خیالِ تو خواب می آید

نشاطِ عیش ازان از دلم گریزان ست
کہ لشکرِ غمِ تو بے حساب می آید

کسے کہ نیست نہ شد گو طلب مکن دیدار
کہ لن ترانیش از تو جواب می آید

ز خویش بگذر و در راہِ حق ثوابے کن
کہ آن نگار براہِ ثواب می آید

مرو بحلقۂ زہادِ دہر قطب الدین
کہ از دہانِ تو بوئے شراب می آید

(۲۳۴)

بکوئے عشقبازی بردلم جز غم نمی آید
چو ہر دم می رسد زخمے بر و مرہم نمی آید

ازان در کنج تنہائی بدرد و غم گرفتم خو
کہ غیر از غم بکنج غم کسے ہمدم نمی آید

ازان رو دل مرا مانندِ غنچہ تہ بتہ خون ست
کہ بروے تیر غم می آید و مرہم نمی آید

چو اندر زندگی کس وصل آن دلبر نمی بیند
شدم جویائے مرگ خود ولے مرگم نمی آید

بکن کوشش دلا زان پیش کز عالم کنی رحلت
دوبارہ ہیچ کس می دان درین عالم نمی آید

توئی مقصودِ عالم گر کنی اے دل یقین حاصل
ز تو چیزے کہ می آید ز جام جم نمی آید

منال اے قطبِ دین از محنت و غم بر سرِ کویش
کہ محنت بر سرِ عاشق ز کویش کم نہ می آید

(۲۳۵)

آن جماعت کہ نظر بر رخت اند اختہ اند
زابتدا ہستئ خود را ہمہ در باختہ اند

دادہ بر باد فنا بودِ وجودِ خود را
در بیابانِ غمت پائے ز سر ساختہ اند

آنچنان مست زجامِ مے وحدت شدہ اند
کز رہِ بیخودی خود را ز تو نشناختہ اند

آن گروہے کہ رسیدند بسر منزلِ عشق
اسپ ہمت ہمہ در کوئے فنا تاختہ اند

دیدہ آنہا کہ رخ خوبِ تو بے عیب قصور
اول از سوزِ غم عشقِ تو بگداختہ اند

قطب دین طوق بکن گیسوئے او در گردن
عاشقان طوق بگردن ہمہ چو فاختہ اند

(۲۳۶)

اے خوش آن کس کہ سرش بہر تو سودا دارد
خرّم آن دل کہ جمال تو تمنّا دارد

نورِ عشق تو قرار از ہمہ دلہا دہ
حالیا قصدِ دل شیفتۂ ما دارد

ماہ یکسان نبود نور بلغزش بدہد
ماہِ رخسارِ تو پیوستہ تجلّا دارد

ہرکسے تاب نہ دارد کہ ببیند رخِ تو
تابِ رخسارِ ترا دیدۂ بینا دارد

لذّتِ عشق تو کے غافلِ فرزانہ چشد
لذّتِ عشق ترا عاشقِ شیدا دارد

ہرکسے جاند ہد تیرِ غمت بر دلِ ریش
تیرِ غمہائے تو اندر دلِ ما جا دارد

ہیچ کس میل ندارد بجہان رسوائی
قطبِ دین را بجہان عشقِ تو رسوا دارد

(۲۲۷)

در دستِ ہر کہ جامِ مے ارغوان بود
عیشش بکام باشد و بختش جوان بود

خوش عالمے ست عالمِ وارستگیٔ عشق
آن کس کہ اہلِ عشق بود زندہ جان بود

ہرگز نمیرد آنکہ شود مستِ جامِ عشق
آن کس کہ مستِ عشق بود جاودان بود

بے خویشی ست پیشۂ عشاق کوئے او
عاشق نباشد آنکہ خودش درمیان بود

دنیا و دین فروختہ عاشق بہ نیم جو
بیزار مردِ عاشق از این و آن بود

چشمِ طمع ز دیدنِ اغیار دوختہ
کے در دلش محبّتِ حورِ جنان بود

اے قطبِ دین تو پیشۂ خود سازِ عشقِ دوست
ہر کس ہر آنکہ پیشہ کند خود ہمان بود

(۲۳۸)

در عشقِ تو ہر کہ نام دارد — در بندگی اہتمام دارد
بر خویش مرادِ ہر دو عالم — غیر از غمِ تو حرام دارد
سرمست بود ز جامِ وحدت — لب بر لبِ تو مدام دارد
محروم ز رحمتِ تو کس نیست — فیض ست کہ خاص و عام دارد
جائے کہ پرِ ملک بسوزد — مرغِ دلِ ما مقام دارد
تا جان ئے عشقِ تو چشیدہ — عیشِ دو جہان بکام دارد
خوش حال کسے کہ قطبِ دین وار
ذوقِ تو علی الدوام دارد

(۲۳۹)

بیمارِ دردِ عشقِ تو درمان چہ می کند
وان کس کہ نیست عاشقِ تو جان چہ می کند

از خارِ عشقِ تو بدلِ ہر کہ گل شگفت
در صحنِ باغ او گل و ریحان چہ می کند

آن کس کہ خوئے کردہ بغمہائے عشقِ تو
دیدارِ حور و صحبتِ رضوان چہ می کند

در بزمِ جان فزائے تو ہر کس دمے نشست
از ہمدمیِ یوسفِ کنعان چہ می کند

ایمان حکایت ست غرض نورِ روئے تست
کس بے فروغِ روئے تو ایمان چہ می کند

باشد توانگر آنکہ بود مستِ عشقِ تو
سرمستِ عشق ملکِ سلیمان چہ می کند

اے قطبِ دین مجوئے تو سامانِ کوئے عشق
عاشق بکوئے او سر و سامان چہ می کند

(۲۴۰)

ہر کہ او آرزوئے دیدنِ جانان دارد
دائما در طلبش دیدۂ گریان دارد

از گلِ روئے وے آں کس کہ شمیدہ بوئے
ہمچو بلبل ز غمش سینہ نالان دارد

ہر کہ کردہ سفرِ بادیۂ کعبۂ دوست
کے غمِ سرزنشِ خارِ مغیلان دارد

مذہبِ ملتِ عاشق ہمگی عشق بود
عاشقِ مست کے اندیشۂ ایماں دارد

زاہد اندر غمِ جان باشد و ایمان دائم
عاشقش ننگ ز ایمان و ہم از جان دارد

دین و دنیا ہمہ بر باد فنا دادہ یقین
آں حریفے کہ درین بادیہ عرفان دارد

(۲۴۱)

ہر کرا روز ازل با چو توئے خوئے بود
پیشِ چوگانِ مصیبت سرِ او گوئے بود

ہر کہ از مادرِ گیتی بغمِ عشقِ تو زاد
آدمی وضع و پری شکل و ملک خوئے بود

ہنرِ عاشقِ کوئے تو بعالم آن ست
کہ کم آزار و عطا بخش و بلا جوئے بود

عاشق آن نیست کہ پُر گوئے و ہمت نبود
عاشقِ کوئے تو با ہمت و کم گوئے بود

ہر کہ در راہِ طریقت نہ کند خدمتِ پیر
در حقیقت بمثل چون گلِ خودروئے بود

طالبِ قربِ خدا از در دلہامی باش
تا ترا آبِ روان رفتہ بہر جوئے بود

قطب دین در چمنِ جان گلِ خوشبوئے بچین
کانچہ در باغ بچینی گلِ بے بوئے بود

(۲۴۲)

اسیرِ عشقِ جانان را ز خود بیزار می باید
ز شوقِ سوزِ عشقش نالہائے زار می باید

دلِ ہر کس جراحت گشتہ از تیرِ غمِ عشقش
نشانِ آن جراحت دیدۂ خونبار می باید

ہر آن کو در رہِ عشقش ز خود فانی بود بیشک
ببزمِ وصلِ جانان محرمِ اسرار می باید

چو منصور آنکہ سرِ عشقِ دلبر فاش گرداند
سزاوارِ سرِ دارست سرش بردار می باید

چو در کویش بلاہا بر سرِ عشاق می آید
دلِ عشاقِ کویش از بلا افگار می باید

ز دستِ ساقیِ باقی ہر آن کو جام می نوشد
ز خود بے ہوش و با دلدار خود ہشیار می باید

چو قطبِ دین رہِ گو گزر از جانِ خود بیشک
کسے کو را ببزمِ وصلِ جانان بار می باید

(۲۴۳)

هر کہ در عشق سرفراز بود | از ہمہ خلق بے نیاز بود
تو اگر عاشقی گزر از ناز | ہنرِ عاشقان نیاز بود
گر بظاہر نماز نہ گزارند | جانِ عشاق در نماز بود
زاہدان گر حجاز می طلبند | طالبِ عاشقان حجاز بود
بہرِ خواب از نہند چشم بہم | چشمِ دل شان ہمیشہ باز بود
نیست پوشیدہ ہیچ راز ازو | بخدا ہر کہ اہلِ راز بود

قطبِ دین ہمچو شمع می سوزد
کارِ عشاق چون گداز بود

(۲۴۴)

اے از رخِ زیبائے تو آفاق منور
وز بوئے خوشِ دل کشِ تو عطر معطر

صوفی کہ بنزدیکِ تو باشد ہمہ سرمست
زاہد کہ زتو دور بود گشتہ مکدّر

آن کس کہ زجامِ مئے عشقِ تو بود مست
ہشیار نگردد نفسے تا دمِ محشر

اندر دو جہان ہیچ سعادت بہ ازین نیست
آن را کہ شود دولتِ دیدار میسر

در بزمِ وصالِ تو دمے ہر کہ نشیند
با ملکِ سلیمان نہ کند نیز برابر

محروم ز وصلِ تو ہر آن کس کہ بماند
باشد بحقیقت ز ہمہ چیز فروتر

باشد ہمہ کس را زہمہ در سوِ او راہ
اے قطبِ دین رو جانب او از ہر در

(۲۴۵)

غرقهٔ دریائے عصیانم خدایا دستگیر
وز گناہ خود پشیمانم خدایا دستگیر

نے حضورِ طاعتے دارم نہ ذوقِ حالتے
زیرِ بارِ جرم و عصیانم خدایا دستگیر

درمیانِ فتنهٔ آخر زمان افتاده ام
از چنین آشوبِ دورانم خدایا دستگیر

پست ہمچون خاکِ راہم درمیانِ خاص عام
در جہان ہمچون غریبانم خدایا دستگیر

مفلس و عورم ندارم زادِ راہِ آخرت
از تو باشد چشمِ احسانم خدایا دستگیر

دست آویزے ندارم غیرِ لطفِ عامِ تو
نا امید از جملہ خلقانم خدایا دستگیر

زادِ راہِ کعبهٔ وصلِ تو کے باشد مرا
در رہت افتان و خیزانم خدایا دستگیر

ردیف را

آفتابِ عمرِ من رو در زوال آوردہ است
با اجل دست و گریبانم خدایا دستگیر

دیو و شیطان گر کنند م وسوسہ در وقتِ مرگ
از فن و وسواسِ دیوانم خدایا دستگیر

ہر چہ پرسندم نکیر و منکر اندر زیرِ خاک
از محلے گر فرومانم خدایا دستگیر

روزِ محشر گر بلغزد پائے من از پل صراط
ہیمۂ دوزخ نگردانم خدایا دستگیر

ہر کسے فرداز چیزے دم زند لے **قطب دین**
تو بگو من از ضعیفانم خدایا دستگیر

(۲۴۶)

اے گران جان ز خواب سر برگیر　　قافله رفت و تیز شد شبگیر

نیست نیکو درین ره آسائش　　کوششے کن تو ہم قلیل و کثیر

بیش رفت آنکه بیشتر برخاست　　تو چنین مانده واپس از تقصیر

چشم تو کور و یار جلوه گرست　　پاک ساز از غبار چشم ضمیر

تا نمیری بوصلِ او نرسی　　وصل گر بایدت ز خویش بمیر

پیشتر از اجل بباید مرد　　زنده باش و ز خویش دل برگیر

قطب دین بے وصال یار بود

در جہان از حیاتِ خود دلگیر

(۲۴۷)

اے دل صبور باش زجور وجفائے یار
جانِ عزیز صرف کن اندر وفائے یار

از نورِ عشق تا نشود سرخ چہرہ ات
محرم نمی شوی تو بخلوتسرائے یار

خالی زمینِ دل بروا ز نقشِ غیر کن
چیزے بدل دگرچہ نشانی بجائے یار

شاہانِ ملک فخر بخاکِ درت کنند
گر خواجگی گزاری و باشی گدائے یار

شہبازِ دست قدرت جانان شوی اگر
مرغِ دلت ہوا کند اندر ہوائے یار

ہرگز نہ گشت محرمِ خلوتسرائے او
بیگانہ ہر کہ ماند نشد آشنائے یار

خواہی بیا رخویش نشینی قطب دین
از خویشتن برآئے برائے رضائے یار

(۲۴۸)

در مقامے کہ دران روز نماید شبِ تار
از تجلیٔ رخش مردِ شود برخوردار

عکسِ دلدار در آئینۂ جان دریابد
محو گردد کہ ازو ہیچ نماند آثار

بعد ازان چون ببرندش بمقامے دیگر
بدر در پردہ وبینند بسے عاشقِ زار

چون شود فانیٔ آن نور شود عاشقِ مست
نامِ او گشت درین کوئے دگر عاشقِ یار

رویش از پرتوِ انوار شود ہمچون عشق
وان مقامے ست کہ باشد بمثلِ چمن گلزار

حالِ او گشت دگرگون وزخود بیخود شد
ظاہرش با من وتو باطنِ او با دلدار

عاشقان سرِّ این کوئے چنین تا باشند
قطبِ دین ما ومن خویش درین کو بگزار

(۲۴۹)

پرتوے ہر کہ بہ بیند زرخِ حضرتِ یار
غم ندارد سرِ یک موئے دگر از اغیار

مخور از محنتِ ایام دلا غم کہ کسے
گل نہ چیند ز چمن تا نخورد نشترِ خار

گر خدا می طلبی در رہِ او چون مردان
گامِ اول ز خود و عزّتِ خود بر می دار

در میانِ تو و دلبر توئی تست حجاب
از میان تا نروی او ننماید دیدار

دلِ تو انس چو با حضرتِ حق پیدا کرد
گشت بازار ترا خلوت و خلوت بازار

دلِ ہر کس کہ پراگندہ و در وسواس ست
در حریمِ حرمِ دوست نمی یابد بار

قطبِ دین ز آتشِ سودائے غمِ عشق بسوز
تا نماند ز وجودت سرِ موئے آثار

(۲۵۰)

اے از کمالِ وحدت تو عیب و نقص دور
وز پرتوِ جمالِ تو خورشید محض نور

بر ہر چہ آفتاب فتد سایہ می کند
بر ہر چہ تافتی تو از آن سایہ گشت دور

دور از تو نیست ہیچ دلے را حضور لیک
صاحبدلان ہمہ بحضورِ پر حضور

تو صابری و عاشقِ بیدل صبور نیست
موصوف کن بدین صفتم تا شوم صبور

از خویش و غیرِ خویش فراموش می کند
آن را کہ می فتد بسرِ کوئے تو عبور

گر بایدت فروغِ رخش قطبِ دین بسوز
از آتشِ محبّتِ او پردۂ غرور

(۲۵۱)

زاہدِ خلوت نشین روچشمِ زہد از من بدار
عاشقِ سرمست را با زہد و با تقویٰ چہ کار

لذّتِ وصلش چہ دانی چون نداری چشمِ دید
پاک کن گر وصل خواہی دیدۂ دل از غبار

دولتِ دیدار نبود ہر کہ او را درد نیست
توبہ از بیدردیٔ خودمی کن اندر نزدِ یار

بے وفا بود آنکہ او از عشقِ دلبر توبہ کرد
در رہِ مہر و محبّت آیدم از توبہ عار

ہر کہ مشہور از مئے معشوق چون وارستہ نیست
منفعل باشد بہ پیشِ یار فردا شرمسار

گر تو مردِ طالبی از وے دمے غافل مباش
گر ہمی خواہی دریں رہ باشی از اصلِ کبار

گر نہ گردی از وجودِ خویش خالی قطبِ دین
در حریمِ یارِ جانی کے ترا افتد گزار

(۲۵۲)

صبحِ سعادت دمید خیز ز خوابِ غرور
پردہ پندار ساز از نظرِ خویش دور

دیدۂ دل باز کن تا کہ بہ بینی جمال
تا بکے از تیرگی صبر کنی از قصور

بند میان بندہ وار بر درِ معبودِ جان
تا کہ بہ بخشد تمام جرمِ گناہت غفور

دور مرو یک زمان از درِ آن دلستان
خدمتش از جان گزین تا کہ شوی محض نور

در دلِ شب عرض کن حالِ دلِ خویش را
زانکہ یقین حاضرست حضرتِ ربِّ شکور

بندگیش کن مدام از اثرِ بندگی
محنت و غم بگزرد روئے نماید سرور

بر درِ حق قطبِ دین نالہ و زاری خوشست
نالہ و زاریٔ تو روئے نماید حضور

(۲۵۳)

اے دل ار دوری تو از دیدارِ جانان غم مخور
دردِ تو شاید رسد روزے بدرمان غم مخور

مدتے گر زیرِ بارِ ہجر باشی پائمال
عاقبت گردی خلاص از بارِ ہجران غم مخور

دور از ان دلبر اگر کارت بود یکسر خراب
کارِ تو سازد خدائے کارگردان غم مخور

گرچہ خوبان را نباشد عہد و پیمانِ درست
لیکن آں دلبر بود بر عہد و پیمان غم مخور

گر ہمی خواہی طوافِ کعبۂ مقصودِ خویش
در بیابانِ غم از خارِ مغیلان غم مخور

گر ہمی خواہی بدلبر دست در گردن نہی
بر سرِ کوئے وے از جورِ رقیبان غم مخور

قطبِ دین گر گوہرِ نایاب خواہی خیز زود
ہمچو غواصان بدریا وز نہنگان غم مخور

(۲۵۴)

رفت آن نگار آتشِ ما ساز تیز تر
از آہِ آتشینِ من اے دوستاں حذر

دل رفت صبر رفت خرد نیزی رود
اے جاں زتن برو تو ہم آوارۂ دگر

عشق ست کیشِ بندہ اگر نیک و گر بدست
کردم عزیزِ من سخنِ خویش مختصر

روزے کہ یار جلوہ کند در حریمِ دل
جان پیشِ او نہم بطبق بہرِ ما حضر

اے ہمنشین بدلبرِ خود بودہ ام ولیک
امروز قانعم بنگاہے برہ گزر

در ہر مکاں کہ جلوہ کنان دیدہ ام ورا
باشم ہمیشہ منتظرِ جلوۂ دگر

ہر روز ماہِ روئے وے افزون ہمی شود
ہر شب گزارشِ منِ درویش بیشتر

چوں قطب دین بصورتِ طوطی سخنورست
دارد طمع ازان دو لبِ شکرین شکر

(۲۵۵)

نیم شب از خوابِ غفلت باش بیدار اے پسر
منتظر می باش تا دلبر کند سویت نظر

گر بہ بیند دیدۂ دل چہرۂ دلدار را
پاک کن ز آئینۂ دل زنگِ ہستی زود تر

بر فروز از جذبۂ حق در دلِ خود آتشے
تا نماند در وجودت ہیچ چیز از خشک و تر

کوششے کن اندرین راہ و برو از خود میان
تا ہمہ او گردی و از خود نماند ہیچ اثر

از پئے پندار بیرون آ کہ سدِّ راہِ تست
ہر چہ داری جز ہوائے یار بیرون کن ز سر

ہر چہ بینی غیرِ حق را از ہوایش جہد کن
نفی کن تو زود تر آن جملہ را از خیر و شر

قطبِ دین تا کے ز ہستی دور مانی از خدا
گر خدا خواہی تو از بودِ وجودِ خود گزر

(۲۵۶)

بروائے عقل کہ از عشق ترا نیست خبر
سوئے او پے نبری تا ز تو باقی ست اثر

گوئے مقصود ز میدان نتوان برد ز عقل
عشق باید کہ درین بادیہ گردد رہبر

عقل گوید کہ برو دست ز جان نتوان شست
عشق گوید کہ درین راہ میندیش ز سر

بگزر از جان و ہم از ملت و خود را انداز
ہمچو غواص درین بحر کہ یابی گوہر

مرد باید کہ ز خود فانی مطلق گردد
کاندرین بادیہ کس را بہ ازین نیست ہنر

نیست مقصود کہ یکبار فنا گردد مرد
باید این حال و را دست دہد بحد مر

قطب دین از سر جان بگزر اگر مرد رہی
کہ درین راہ نباشد ہنرے زین بہتر

(۲۵۷)

اے ماندہ بخویشتن گرفتار　　از راہ حجابِ خویش بگزار

در مدرسۂ قیل وقال تا چند　　از علمِ یقین سبق بدست آر

مردانِ رہش بوصل شاد اند　　تو ماندہ بزیرِ بندِ پندار

ماہِ تو بزیرِ ابر تا کے　　از پیش وے این حجاب بردار

غافل منشیں زخود زمانے　　وز ہستیِ خویش شو تو بیزار

خواہی کہ جمالِ یار بینی　　از آئینہ ساز دور زنگار

چون سایہ مباش قطبِ دین پست
پرواز بکن بسوئے دلدار

(۲۵۸)

دلا وقتِ سحر می باش بیدار | سر از بالینِ خوابِ ناز بردار
بکنجِ خلوتِ تاریک بنشین | گرت باید تجلّی از رخِ یار
همیشه باش ساکن بر درِ دوست | مشو غافل زمانی بہر دیدار
توجہ پیشۂ خود کن چو مردان | بر و احضار پیشۂ خود نگہدار
دمادم گوئے ذکرِ حضرتِ دوست | برون کن از دلِ خود نقشِ اغیار
اگر جذبہ شود در رہ شفیعت | یقین می دان کہ ہستی مردِ آنکار

بروائے قطبِ دین گر وصل خواہی
سلوک و وردِ خود از دست مگزار

(۲۵۹)

اے یارِ مہرباں زکرم دستِ من بگیر
لطف و عنایت از من درویش وا مگیر

گر دل بجانبے دگر از تو عنان کشد
از یدِ قدرت وکرمِ خود عنانش گیر

بر من مکن تو خدمتِ شائستہ طلب
کم خدمتی ست پیشہ و کارِ منِ فقیر

توفیق دہ مرا کہ تو فیق نام تو
شاید کہ پاک سازم از آلودگی ضمیر

در پردۂ حمایتِ خویشم نگاہ دار
تا بے نیاز گردم از لطفِ شاہ و میر

یک چیز دیگر از تو بخواہم کہ اصل اوست
مگزار زیرِ بارِ فراقم چنان اسیر

وصلِ تو از تو می طلبد قطبِ دین مدام
مگزار دور از خودش اے یارِ دلپذیر

(۲۶۰)

ساقی بیار بادۂ گل رنگِ بے خمار
زان مے کہ باشد او زمئے جامِ عشقِ یار

خلقِ جہان ز بادۂ تاک ار شوند مست
مستیم ما ز بادۂ انوارِ آن نگار

پنہان خوریم مے ز کفِ یارِ خویش لیک
مستی کنیم بر سرِ آن کوئے آشکار

نُقلِ شرابِ مجلسِ دلبر چو جان بود
زان می کنیم جان برہِ یارِ خود نثار

بلبل ز شوقِ روئے گل ار نالہ می کند
ما را ز شوقِ یار بود نالہائے زار

عشاق دل فگار ز تیغِ غم ار شوند
دارم من آرزو کہ کند جان من فگار

زان روئے قطبِ دین ز سرِ جانِ خود گزشت
یعنی درین رہ آیدش از جانِ خویش عار

(۲۶۱)

چون نباشد در جہان روئے ز رویت خوب تر
گر بغیرِ تو نہم دل بر کسے خاکم بسر
ومبدم چون ماہ رخسارِ تو افزون می شود
مہرِ من زان بیش می گردد دما دم بیشتر
آتش سودائے عشقش شعلہ زد در جانِ من
سوخت در ملکِ وجودم ہر چہ بود از خشک و تر
گر دمے صد بار قربانت شوم اے نازنین
آرزو دارم کہ قربانت شوم بارِ دگر
رشتۂ جانِ مرا پیوند جانِ خویش کن
کو ہمہ تو باشی و من باشم از خود بے خبر
دارم امیدے کہ بینم چہرۂ زیبائے تو
تا بکے باشم بامیدِ وصالت در بدر
قطبِ دین عشقِ ترا از ہر دو عالم برگزید
زان سبب بر آستانت روز و شب بنہاد سر

(۲۶۲)

ناصحا دیگر مجو از من کہ شد صبر و قرار
رو تو در دنبالِ کارِ خویش و دست از من بدار

صبر و آرام از کجا آرند عشاقِ درش
ہوش بگزارد چو بینند لمعہٴ از روئے یار

پرتوئے از نورِ جانان نیز بر طور اوفتاد
کوہ پارہ پارہ شد موسیٰ فتاد از کار و بار

گر تو خواہی از تجلّیٔ جمالش پرتوے
فانیٔ مطلق شو و دست از وجودِ خود بدار

گر مقامے فانیت سازد بہ پنداری جمال
کو بود خاصیتِ آن طور از اطوارِ یار

ہر حجاب از پیش بر خیزد شوی فانیٔ او
چشم بر بند از ہمہ گر نیست تاب انتظار

قطب دین فانیٔ مطلق آنچنان باید کسے
ست اندر حریم یار جانی پردہ دار

(۲۶۳)

جامِ مے در دستِ ساقی بہتر ست از جامِ زر
کاید از مے بیخودی و آید از زر دردِ سر

نیم مستِ عشق از درہائے تو باشد گدا
خواہد از دستِ دلارامِ خودش جامِ دگر

ہیچ دانی مے پرست از خود چرا فانی شود
محو باشد در وصالِ یار از خود بے خبر

قوت ہر کس را ز چیزے کردہ از روزِ ازل
قوتِ ما از لعلِ یار و قوتِ طوطی از شکر

گوش بر آوازِ جانان دار گر اہلِ دلی
زانکہ ہر دم می رسد آواز از دیوار و در

غافلان محروم باشند از چنین دولت مدام
زانکہ دارند دیدۂ دل کور و گوشِ ہوش کر

قطبِ دین غفلت مورز و خویشتن را پند دہ
زانکہ در عالم ز غفلت نیست چیزے صعب تر

(۲۶۴)

صبا بیا و غبارے زکوئے یار بیار
غبارِ ہستی از اندیشۂ دلم بردار

بدیدۂ کہ زخاکِ درش غبارے نیست
بود بمر مکِ دیدہ اش نشستہ غبار

ہر آن کز آئینۂ دل غبار را نہ زدود
نہ گشت بہرہ ور او را تجلّیٔ رخِ یار

کسے کہ بر سرِ کویش نساخت منزلِ خویش
ندید از سرِ خ دارارِ خویشتن آثار

غلامِ ہمتِ آنم کہ ہملتش ہمہ اوست
بغیرِ فکرِ دلارامِ خود ندارد کار

حجابِ خویش توئی قطبِ دین زخویش بیا
زپیشِ خویش زمانے و سرِ فرو بگزار

(۲۶۵)

آن را کہ نیست دیدہ جز این دیدہائے سر
کورے ست بے بصر ز خدا نیز بے خبر

مردانِ اہلِ حق ہمہ تمام اہل دیدہ اند
دارند ازین دو دیدہ سوا دیدۂ دگر

آن را کہ نیست دیدۂ حق بین کے آدم ست
در ظاہر آدم ست و بمعنی چو گاؤ و خر

دیوے ست در لباس بشر آدم آمدہ
گرگے ست موئے میش کشیدہ بفرقِ سر

انسان مگوئے ہر کہ دران سوزِ عشق نیست
آن را کہ عشق نیست بود ہیمۂ سقر

زنگارِ معصیت ز دلِ خویش پاک کن
تا در رہِ وصال شوی صاحبِ نظر

اے قطب دین دل آئنہ کن بہرِ روئے دوست
مردانِ راہ را نبود غیر ازین ہنر

(۲۶۶)

تا توانی بجہان زیست چنان کن اظہار
کہ نیابد ز تو موئے سرِ موئے آزار

دست کوتاہ کن از سود و زیانِ عالم
کہ نباشد ز تو کس را و ترا با کس کار

کوششے کن کہ شناسی بحقیقت خود را
ہیچ غافل منشین بہرِ خدا لیل و نہار

گوشۂ گیر و بجز ذکرِ خدا لب مکشائے
این بود دولتِ جاوید کہ کردم اظہار

بر تو گر لشکرِ شیطان ز حسد زور آرد
صورتِ پیر ہمان لحظہ بہ پیشِ خود آر

سعی کن قطرۂ خود را بدریا برسان
غرقۂ بحر شو و دُرِّ معانی بکف آر

گشت چون غرقۂ بحرِ کرمش قطب الدین
وان گہے گشت پُر از گوہر معنیش کنار

(۲۶۷)

زندہ گشتم من زیار و کشتۂ آنم ہنوز
ذوق و شوقِ یار باشد در دل و جانم ہنوز

در بیابان وصالش ذرّہ سان سرگشتہ ایم
آرزوئے وصلِ او در دل گریانم ہنوز

گر ز تیغ عشق خونِ من بریزد بارہا
جان دیگر بار خواہم بہرِ جانانم ہنوز

گر ز بزمِ وصلِ آن دلدار دور افتادہ ام
ہمچو مردان ہمچنان بر عہد و پیمانم ہنوز

در بہارِ عمر دارد ہر کسے عیش و نشاط
من ز بہرِ دلبر خود دیدہ گریانم ہنوز

قطب دین گر مدتے بے وصلِ جانان بود نیز
چاشنیٔ ذوق وصلش ہست در جانم ہنوز

(۲۶۸)

زہجرِ یارِ خود گریانم امروز عجائب بے سروسامانم امروز
بسانِ آہوِ وحشی زحیرت میانِ مردمان حیرانم امروز
بجست وجوئے خورشید جمالش مثالِ ذرّہ سرگردانم امروز
حیلتے یابم ار بینیم جمالش کہ آمد بر لب من جانم امروز
ندانہ ہیچ کس درمانِ دردم بگو او راکند درمانم امروز
مگو اے قطب دیں بگریز زیں غم
کہ دارد دستِ غم دامانم امروز

(۲۶۹)

در رہِ فقر و فنا ہر کہ بود اہلِ نیاز
در حریم حرمِ یار شود محرمِ راز

گر تو خواہی کہ بمقصود رسی در رہِ دوست
توشۂ نیست درین رہ بخدا غیرِ نیاز

روئے بر خاک درش نہ کہ عجب یکتائیست
در نکوئیِ خود آن را نبود ہیچ انباز

بادشاہی نبود غیرِ وے اندر دو جہان
اوست محمود دگر ہا ہمہ مانندِ ایاز

ہر چہ باشد بود او را مثلے در عالم
ہست از ہر چہ بود در دو جہان او ممتاز

روح در قطرۂ دریائے خداوندی اوست
زان دمادم بود از شوق وے اندر پرواز

قطبِ دین از ہمہ رہ روے بدرگاہش نہ
کز ہمہ راہ درِ بارگہش باشد باز

(۲۷۰)

زوصلِ یار خود شادانم امروز | کہ کردہ جائے اندر جانم امروز
دمے گر دور بودم از وصالش | بود در ملکِ جان مہمانم امروز
چو ماہی دور بودم گر من از آب | چو قطرہ ماہیٔ عمانم امروز
بکامِ دل چشیدہ شربتِ وصل | خلاص از آتشِ ہجرانم امروز
نباشد احتیاجم با طبیبے | کہ کردہ یار خود درمانم امروز
زمن دوری مجو کز دست رفتم | انیسِ خلوتِ جانانم امروز

بگیر اے غم ز قطب الدین کنارہ
کہ شادی خیمہ زد در جانم امروز

(۱۷۱)

در حریمِ حرمش ہر کہ شود محرمِ راز
بحقیقت درِ دولت برخش گردد باز

ہر حجابے کہ درین رہ بود از ہستیِ تست
بگزر از خویش و دگر دیدہ بروئیش انداز

خوش مقامے ست اگر دست دہد عاشق را
عشق از جانبِ معشوق ز عاشق ہمہ ناز

بہ نیاز ار سرِ تسلیم نہی بر درِ دوست
بہتر از روزۂ صد سالہ و پنج وقت نماز

آن مقامے ست کہ گہ گاہ کند عاشق ناز
ورنہ باشد ہنر و شیوۂ عشاق نیاز

قطبِ دین گر ہوسِ دیدنِ دلبر داری
پاسبان باش درین کوئے بشبہائے دراز

(۲۷۲)

عمرے بر آستانِ تو سودم سرِ نیاز
شاید شوم به بزمِ وصالِ تو سرفراز

چون بندہ را ز خواجہ بود چشمِ نیکوئی
ما بندہ ایم خواجہ توئی کارِ ما بساز

دارم امید آنکہ کنی جائے در دلم
خوش ساعتے کہ دیدہ کنم بر رخِ تو باز

دادی نویدِ آمدنِ خود بہ نیم شب
چشمم بخواب زان نرود در شبِ دراز

تبدیلِ کارہا چو سراسر بحکمِ تست
عشقِ مرا رساں بحقیقت تو از مجاز

ما را درونِ پردہ خود پردہ دار کن
وانگہ درونِ پردہ کن از محرمانِ راز

پیوست با تو ہر کہ بکلّی ز خود برید
این ست شرطِ رہ بخدا از رہِ حجاز

ہر کس چو قطبِ دین بر ہد از وجودِ خویش
باشد علی الدوام بوصلِ تو سرفراز

(۲۷۳)

دیده بکشاد دل او گشت ہویدا امروز
دید رخسارۂ آن راحتِ جانہا امروز

خیمہ زد بادشہِ ہر دو جہان در دلِ ما
فیض گیرند از و مہر و مہ از ما امروز

دلربائے کہ نمیدید رخش دیدۂ دل
گشت بینا ز رخش دیدۂ بینا امروز

بود نزدیکتر از جانِ جہان پنہان بود
جان جان گشتہ و در جان شدہ پیدا امروز

دل کہ در خانۂ تاریکِ بدن پنہان بود
در دو عالم علمش گشت ہویدا امروز

دیدم آن یار کہ اغیار ندیدش ہرگز
زان رقیبان شدہ اندر سرِ غوغا امروز

قطبِ دین گشت خلاص از غمِ ہجران بنگر
کیست در دہر چو او عاشقِ شیدا امروز

(۲۷۴)

دلا گر طالعت سعدست و باشد بخت تو فیروز
برو از بندگانِ درگهِ او بندگی آموز
چو او را صد هزاران جلوه باشد هر زمان دیگر
هر آن جلوه که دریابی برو از عمرِ گیرانِ روز
اگر خواہی شود روشن دلت چون مہرِ عالمتاب
برو شمعِ دلِ خود را از روئے یار خود افروز
اگر خواہی ببال دلبری پرّی چو پروانہ
برو بال و پرِ خود را تو بر شمعِ وصالش سوز
نشانے از شبِ قدرت بگویم گر قبول افتد
شبِ قدر آن نمی باشد کہ آن را آوری با روز
اگر خواہی کنی در پہلوِ عشاق جائے خود
رموزے از غمِ عشقِ بتان از قطبِ دین آموز

(۲۷۵)

منم گدا و توئی بادشاہِ بندہ نواز
توکارِ بندۂ عاصی ز لطفِ خویش بساز

نشستہ بر سرکویت مدام منتظرم
بدان امید کہ چشمم شود بر ویت باز

مکن حوالہ تو قتلِ مرا بہ تیغِ اجل
نمائے پرتوے از خویش جان کند پرواز

نمی کنم بکس اظہار دردِ عشق و لے
شد اشکِ سرخ بر خسار راز من غماز

ز گفتگوئے کسان ترک عشق نتوان گفت
نشین بخلوت و در کن بروئے غیر فراز

براہِ عشق نشیب و فراز بسیار ست
برو بصدق میندیش از نشیب و فراز

خوش ست بر درِ معشوق گریہ و زاری
چرا کہ در نکشاید ز روزہ و ز نماز

ردیف زا

بگفتگوئے قناعت مکن ز لذّت عشق
چرا کہ تا نچشی ذوق او نیابی باز

ہزار شکر کہ شد قطبِ دین بدرگہِ تو
بدولتِ غمِ عشق از جہانیان ممتاز

(۲۷۶)

اے سالکِ رہروِ سحر خیز　　یکپاس ز شب گزشت برخیز
دلدار صلائے وصل در داد　　در حلقۂ طالبان در آویز
رندان ہمہ مے پرست گشتند　　تو ہم قدحے بکام جان ریز
از خویش فنا شدند جملہ　　برخیز تو ہم ز خویش بگریز
در بحرِ فنا شدند ہمہ گم　　چوں قطرہ تو ہم بوے در آمیز
این دوریٔ تست ہستیٔ تو　　از ہستیٔ خویشتن بپرہیز

چون ہستی تو حجابِ راہست
اے قطبِ دین از میان تو برخیز

(۲۷۷)

ہر کہ خواہد درِ دولت بر خش گردد باز
گو بر و ذکر خدا گوئے بشبہائے دراز

سالک از ذکرِ خدا قربِ خدا می یابد
کس ندیدم کہ مقرب شود از راہِ مجاز

باش در خلوتِ تاریک و بگو ذکرِ خدا
مہر بر لب نہ و دم در کش و با غیر مساز

در دلت ہر چہ بود غیرِ خدا سوداِ دان
نفیِ او می کن و بیرون ز دلت می انداز

خویش را صعوہ صفت طعمۂ شہباز بکن
چون شوی طعمۂ آن باز تو ہم گردی باز

قطبِ دین گر طلبے ہست درین راہ ترا
بنشین بر سرِ آن کوئے بشبہائے دراز

(۲۷۸)

بر درت ہر کہ کند در دلِ شب عرضِ نیاز
نا امید از سرِ کوئے تو نمیگردد باز

عاشقی کن بحقیقت بہ رخِ آن دلبر
بگزر از روئے حقیقت ز سرِ عشق مجاز

بالِ ہمت اگر از ہم بکشائی دائم
می توانی کہ کنی بر سرِ کویش پرواز

وصلِ آن یار اگر بایدت اے سالکِ راہ
نیست آسان برو و جانِ عزیزت درباز

قطبِ دین جان بکفِ دستِ نہ ار مردِ رہی
ورنہ این راہ شود بر تو یقین دور دراز

(۲۷۹)

بروے ہر کہ در عجز و معرفت شد باز
تواند آنکہ سوِ یار خود کند پرواز

گداخت ہر کہ تنِ خود بزیر بارِ فراق
شود بدلبر جانیش عاقبت دمساز

نیاز پیشۂ خود کن کہ در رہِ تحقیق
ندیدہ ام بخدا ہیچ چیز بہ ز نیاز

بکوئے عشق قدم نہ اگر مجاز بود
رسی بعشق حقیقی تو عاقبت ز مجاز

عجب مدار کہ رسوائے دہر گردم من
چنین کہ طفلِ سرشکم ہمی شود غماز

بصوت و حرف بپایان نمی رسد رہِ عشق
بکوئے عشق بیا قطب دین و جان در باز

(۲۸۰)

در ازل یکرہ ترا دیدم طلبگارم ہنوز
نیست ممکن کز جمالت دیدہ بردارم ہنوز

خود بخود تخمِ محبت کاشتی در جانِ من
آن محبت را درونِ جان نگہدارم ہنوز

دید روزے دیدۂ دل پرتوِ دیدارِ تو
بر امیدِ بارِ دیگر دیدہ بیدارم ہنوز

دلفگارم ساخت تیغِ عشقت از روزِ ازل
مرہم وصلے نمی خواہم کہ افگارم ہنوز

تا مے عشقت بکامِ جان رسیدہ قطرہ وار
کس ندیدہ در جہان یک لحظہ ہشیارم ہنوز

نیستم غمگین بخلوت شادمانم زانکہ ہست
پرتوِ دیدارِ تو شمعِ شبِ تارم ہنوز

گفتہ پایانِ کار اے قطبِ دین حیرانی ست
گشتہ ام حیرانِ حیرت چشم میدارم ہنوز

(۲۸۱)

اے یارِ دل نواز دلِ بندہ را نواز
کارش بلطف و مرحمتِ خویشتن بساز
چشمِ ورا کشائے کہ بیند جمالِ تو
ہرگز درِ وصال بروئیش مکن فراز
آن کس کہ روئے خوبِ ترا دیدہ بیگمان
گردد بہر دو کون ز وصلِ تو سرفراز
لطفِ تو دستِ ہر کہ بگیرد ز خاص و عام
آن را کنی تو در حرمِ محرمانِ راز
قہرِ تو ہر کرا کہ براندز درگہت
آن کیست کاورد دگرش جانبِ تو باز
کس بے عنایتِ تو بجائے نمی رسد
گر صد ہزار بار رود او رہِ حجاز
باشد نیاز بر درِ جانان شفیعِ کس
مغرور قطبِ دین نہ شوی تا کہ از نماز

(۲۸۳)

از ہجرِ تو ناتوانم امروز | بگرفت غمت عنانم امروز
چون شاخِ گیاہ و شاخِ بے نم | پژمردہ و ناتوانم امروز
چون ماہی دور ماندہ از آب | می میرم و ناتوانم امروز
بر خاک چو مرغِ نیم بسمل | افتادہ و ناتوانم امروز
دی لالہ کہ بود داغ بر دل | سر تا بالقدم چنانم امروز
شرحت چہ دہم ز ناتوانی | القصہ ز خود بجانم امروز

بنمائے بہ قطبِ دین جمالت
باشد ز تو چشم آنم امروز

(۲۸۳)

جانا بیا کہ مہرِ تو دارم بجان ہنوز
نکشیدہ ام بکوئے تو جان از عنان ہنوز

تعلیم دادہ روزِ ازل داستانِ عشق
آخر نشد زعشقِ تو آن داستان ہنوز

شد عمر ہا کہ از تو جدا گشت روح لیک
دارد ہوائے وصلِ تو روح روان ہنوز

روزے کہ دردِ عشق بقالب دمیدہٗ
آن درد کے برون رود از استخوان ہنوز

کے گویمت کہ جائے تو ارض ست یا سما
بالا بود مقامِ تو از لامکان ہنوز

وصفت بصد زبان کند از عمرہا کسے
برتر بود حدیثِ تو از عمرِ آن ہنوز

گر قطبِ دین براہِ تو صد بار جان دہد
در نایدت یقین کہ بود رایگان ہنوز

(۲۸۴)

بے نیازی توخدایا و ترانیست نیاز
بادشاہِ دو جہانی و نمی داری ناز

دو صفت ہست مرا کان تو ندانی بہ یقین
بندگی دارم و برخاک درت روئے نیاز

بصفتہائے خودم بار دہ و عرض پذیر
کہ برویم درِ خود را بکن اے دوست فراز

دلم از پرتوِ دیدار خودت روشن کن
محرم خلوتِ خویشم کن و با بندہ نواز

مرغِ روحم کہ گرفتارِ تنِ چون قفس ست
کششے دہ کہ کند سوئے حریمت پرواز

در ازل از کفِ قدرت چو بدیدم رویت
روئے بنمائے کہ بینم رخِ زیبائے تو باز

قطب دین بندۂ تست از تو نوازش خواہد
بنوازش کہ توئی بادشہِ بندہ نواز

(۲۸۵)

اے منم گشتہ خلاص از غمِ ہجران امروز
کوزدہ خیمہ در اقلیم دل و جان امروز

گشتہ روشن دل و جانم ز فروغِ رخِ او
چہ کنم روشنیٔ مہرِ درخشان امروز

گل رخسارۂ او در چمنِ جان چو شگفت
نروم بہرِ تماشائے گلستان امروز

یوسفِ حسنِ حقیقی ز دلم چون سر زد
دل کجا میل کند یوسفِ کنعان امروز

از غمِ سود و زیانِ دو جہان وارستم
دیدہ کافتاد مرا بر رخِ جانان امروز

سر و سامانِ دل و دین ہمہ دادم بر باد
نہ دل و دین طلبم نے سر و سامان امروز

وین عجب ترکہ ہمہ قطبِ دین می پندارش
خود برفتہ ز میاں و شدہ حیران امروز

ردیف سین

(۲۸۶)

بر سرِ کوئے فنا جلوۂ جانانم بس
پرتوے از رخِ او مایۂ ایمانم بس

عیش و شادیٔ جہان گرچہ زمن رو بر تافت
تخمِ درد و غمِ او در دلِ ویرانم بس

ہر کسے گرچہ بود در طلبِ دست آویز
دست آویزِ من از زلفِ پریشانم بس

من بچیزے دگر از دوست نخواہم جانے
از فروغِ رخِ او زندگیٔ جانم بس

طفل گر پیشِ معلم رود از بہرِ علوم
طفلِ دین چون سبق از عشق گرفت آنم بس

بلبل از شوق گل ار نالہ کند روزے چند
تا قیامت زغمش نالہ و افغانم بس

قطبِ دین کے طلبد در شبِ تاریک چراغ
پرتوے از رخِ آن شمعِ شبستانم بس

(۲۸۷)

مارا بغیرِ تو نبود التجا بکس
وز کس بغیرِ تو نکنم هیچ ملتمس

شبها بکنجِ خلوتِ تاریکِ خویشتن
می نالم از فراقِ تو اے یار چون جرس

تو بادشاهِ حُسنی و من دادخواهِ تو
اے بادشاهِ حُسن بفریادِ ما برس

خواهم بوصلِ خویش دلم شادمان کنی
تا در میان حجاب نماند پرِ مگس

آن کس که غیرِ راهِ تو راهے دگر رود
ناقابلے ست و در سرِ او نیست جز هوس

حیران از آن دلم که دران دردِ عشق نیست
چون از دو کون همتِ من دردِ عشق بس

چون قطبِ دین ز هر دو جهان ترک گر کنی
شاید شوی بدلبر و دلدار هم نفس

(۲۸۸)

همنشین از محنتِ بیدادِ هجرانم مپرس
مرده ام از هجرِ یارِ خویش درمانم مپرس

راهِ وصلِ یار را پایان نباشد چون پدید
می روم بی خویشتن از پیش پایانم مپرس

درد باشد چون شفیعِ عاشقان در کوی دوست
من خوشم با دردِ بی درمان تو درمانم مپرس

دور بودم تا بغایت از وصالِ یارِ خویش
همنشین گشتم بیارِ خود ز حرمانم مپرس

هرچه بود از دنیا و عقبیٰ همه دادم بباد
خالیِ مطلق شدم از کفر و ایمانم مپرس

بی سر و سامان بود هرکس که دور از وی بود
من بدلبر انس دارم روز سامانم مپرس

قطبِ دین در راهِ وصلش جان و دل درباخته
نیست جان و دل بدستم از دل و جانم مپرس

(۲۸۹)

اے مہِ من وصلِ تو دارم ہوس
از دو جہانم ہوس این ست و بس

بر درت از آرزوئے وصلِ تو
شب ہمہ شب نالہ کنم چون جرس

وصلِ ترا از تو طلب می کنم
نیست مرا از تو جز این ملتمس

داد ز ہجرِ تو کنم بر درت
وصلِ تو خواہم ز تو اے داد رس

بہرِ ہوائے سرِ کویت مدام
مرغِ دلم پر زند اندر قفس

از دو جہان ہیچ نہ خواہد دگر
آن کہ بود با چو توئے یک نفس

تا ندہد جان زغمت قطبِ دین
از سرِ کویت نکشد پائے پس

(۲۲۰)

نشاطِ وصلِ گل از بلبلان پرس
فروغِ روئے جانان از جان پرس

چہ پرسی حالِ دیوانہ ز عاقل
نشانِ بیخودی از عاشقان پرس

مپرس از بے خبر از رہ نشانے
اگر پرسی زمیرِ کاروان پرس

چہ داند مملکت داری گدائے
برو از خسروِ صاحب قران پرس

نداند لذتِ دیدار ہر کس
حضورِ وصلش از صاحبدلان پرس

چہ پرسی تندرستان را تو از درد
نشانِ دردش از دلِ خستگان پرس

بیا پہلوئے من بنشین زمانے
ز من احوالِ دردِ دیگران پرس

مجوائے قطبِ دین از کس دوائے
علاجِ دردِ خود زان دلستان پرس

(۲۹۱)

ذوقِ وصالِ یار ز هر بے بصر مپرس
وز بے بصر بصارتِ اہلِ نظر مپرس

عالم گرفتہ پرتوِ انوارِ آن جمال
انوارِ آن جمال ز ہر بے بصر مپرس

اے ہمنشیں مپرس تو احوال دردِ من
سیلابِ دیدہ بین و ز خون جگر مپرس

از چشمِ سر تو آن لمعاتِ جمال دید
انوارِ آن جمال ز ہر چشم و سر مپرس

ہر کو سفر نکرد بملکِ وجودِ خویش
حالاتِ ملکِ باطن و لطفِ سفر مپرس

ہر کس ہر آنچہ دید ازو مید ہد نشان
آزار او مجوئے و ز خیرِ دگر مپرس

اسرارِ عشقِ یار نہان نیست قطب دین
این رمزِ بس نہفتہ ز ہر بیخبر مپرس

(۲۹۲)

جانان بیا و با منِ بیچاره یار باش
یعنی ز سوئے مہر و وفا یارِ غار باش

جانم ز تیغِ ہجرِ تو مجروح گشتہ است
نیکو بیا و مرہمِ جانِ فگار باش

چون صد ہزار جلوه بود ہر زمان ترا
گو دیده بہرِ دیدنِ تو صد ہزار باش

تا چند بیقرار بود دل ز اشتیاق
یکدم قرار بخشِ دلِ بیقرار باش

زاہد برو ز صومعہ و ز عشق دم مزن
با زہدِ خشکِ خویش سیہ روزگار باش

چون دستِ کوتہ تو بزلفش نمی رسد
آشفتہ ہمچو طرۂ مشکینِ یار باش

عاشق بیا و ہستیِ خود را ہمہ بسوز
در بوتۂ گداز تو صاحب عیار باش

ردیف شین

تنہا درونِ خلوتِ تاریک تا بکے
با من بیا و مونسِ شبہائے تار باش
خواہی کہ یکزمان برہی از وجودِ خویش
چون قطبِ دین براہ طلب خاکسار باش

اجتہاد

شمس العلماء مولانا نذیر احمد دہلوی کی
وہ معرکۃ الآرا تصنیف ہے جس میں عقلی دلائل سے
یہ ثابت کیا گیا ہے کہ اسلام عین دینِ فطرت ہے

ملنے کا پتہ

کتب خانہ نذیریہ اردو بازار جامع مسجد دہلی

(۲۹۳)

بکوش گر بتوانی و پندِ من کن گوش

مباش کاہل و چندانکہ ممکن ست بکوش

بہ نیم جرعہ خلاصی ز خویشتن دہدت

مباش غافل از الطافِ پیرِ بادہ فروش

ورت مدام میسر شود چہ خوش باشد

ز دستِ دوست لبالب پیالہ نوشا نوش

نہان بر ورہِ تحقیق و لا اُوبالی باش

عصا ز کف بنہ و دور کن ردا از دوش

تنِ ضعیف و رخِ زرد و دیدۂ پُر آب

چنین معاش کن ار عاقلی و صاحب ہوش

چو برگِ کاہ زہر باد بر مخیز ز جائے

چو کوہ پائے بدامن کش و نشین خاموش

بسانِ دیگ بجوشِ دگر مرو زنہار

مکن تو غلغل و در روغنِ خودت می جوش

ردیف شین

نگویمت کہ ہمہ وقت استقامت ورز
مثالِ بحر گہے شور شے کن و بخروش
ہمین ست پند و نصیحت کہ قطبِ دین گوید
اگر تو مردِ رہی پندِ او بجان بنیوش

اگر خدا توفیق دے

تو

مذہب اسلام پر بہترین کتابیں پڑھئے

ملنے کا پتہ

کتب خانہ نذیریہ اردو بازار جامع مسجد دہلی

(۲۹۴)

کسے کز شربت دیدار او بیرون بود جامش
نباشد دیگر اندر ہر دو عالم صبر و آرامش

ہر آن کو قطرۂ از جام وحدت خورد بیہوش ست
چہ گویم حال آن عاشق کہ ہر دم پر بود جامش

بتے کز غایت خوبی بہر کس رام دل گردد
بروجاں را نثارش کن کہ تو شاید کنی رامش

بود او را دصبح و شام مشتاقان خود بین را
شدہ نام نکویش ورد من بندۂ نامش

سر زلفش اگرچہ ہست دام جملۂ دلہا
ولے مرغ دل من بوالعجب افتاد در دامش

دمے کز لطف خود بنواز دم آن دم چنان باشد
کہ من جان می کنم آن دم فدائے لطف و انعامش

کسے چون قطب دین گر جان نبازد در رہ جانان
نباشد از وصال یار خود ہرگز سرانجامش

(۲۹۵)

دلا کوته مکن یک لحظه دستِ خود ز داما نش
مکن خود را پریشان چون سرِ زلفِ پریشانش

بکنجِ خلوتِ تاریک بنشین شاید آن دلبر
کند یک راه روشن خانه از خورشیدِ تابانش

سر و سامان نمی دارد کسے کو عشقِ اُو وارد
برو تحقیق کن یک روز احوالِ پریشانش

بغیر از گفتگوئے دلبرِ خود عاشقِ صادق
ندارد در دلش مہرے و فکرے نیست در جانش

ز جان بگذر دلا از دل اگر دیدار می خواہی
ندیدہ ہیچ کس ہرگز کہ باشد جان و جانانش

اگر تو گوہرِ نایاب می خواہی بدست آری
دران دریا فگن خود را کہ پیدا نیست پایانش

رقیبان گرچہ بسیار ند مارا ازان چہ غم باشد
چو نے بسیار شد آتش فتد از خویش در جانش

زشعرِ قطب دین دانم یقین انکار می دارد
کسے کو بیشک و شبہ خلل باشد در ایمانش

(۲۹۷)

روے بنما تا ببینم گرمی بازارِ خویش
مرہمے در دست است از لمعۂ رخسارِ خویش

سو بر آرا اے آفتاب از مشرقِ جانم کہ من
ماندہ ام مانندِ سایہ در پسِ دیوارِ خویش

چون جواب از تو طلب را لن ترانی آمدہ
محوِ خویشم کن کہ یا دم ناید از اظہارِ خویش

قطرۂ منصور در بحرِ تو نا گم گشتہ بود
زد انا الحق تا بری روزے ور ابر دارِ خویش

قطبِ دین را نا امید از بحرِ جودِ خود مکن
آیتِ لا تقنطوا خود گفتہ گفتارِ خویش

ردیف شین

(۲۹۷)

اے بنومیدی فگندہ رخنہ در ایمانِ خویش
صدق پیش آور مشو نومید از رحمانِ خویش

گر بعصیان کردۂ عمرِ عزیزِ خود تلف
توبہ کن پیش از اجل مردانہ از عصیانِ خویش

بردرش از توبہ ہر مردِ خدا را آبروست
قطرۂ آبے بدم از رحمتِ رحمانِ خویش

از درِ او اندر آ و توبہ کن مردانہ وار
وز ہمہ آلودگیہا پاک کن دامانِ خویش

قطبِ دین گنجِ معانی با تو پنہاں آمدہ
گنجِ خود بشناس گر مردی رہی پنہانِ خویش

(۲۹۸)

در خراباتِ عشق بودم دوش ناگہ این نالہ ام رسید بگوش
کہ بیا عاشقِ خراباتی جام از دستِ یارِ خویش بنوش
تا بدانی کہ چیست لذّتِ عشق عاشقان را ز جستجوش خروش
چون بگوشم رسید این آواز شدم از شوقِ او ز خود بیہوش
گشتم از ہستیِ وجود خلاص وز ہمہ قال و قیل لب خاموش
در حریمِ وصال بنشستم دست با یارِ خویش در آغوش
گر ترا وصلِ یار می باید
دین و دنیا چو قطبِ دین بفروش

(۲۹۹)

آن دلبرے کہ سیر نہ گردم ز دیدنش
خواہم بود مدام دو دستم بہ گردنش

چون خوبی و لطافتِ او را نظیر نیست
گویند نیکوانِ جہان جملہ احسنش

چون قطرہ بہ بحرِ وصالش یکے شدم
آن کیست در جہان کہ کند فرق از منش

آن کس کہ دور ماند ز سترش گناہِ اوست
باشد حجابِ او ہمہ از ما و از منش

آن را کہ نیست دردِ وصالِ حبیبِ خویش
با او نشست و خواست مکن دور افگنش

خواہی وصال خدمتِ پیرِ طریق کن
کوتہ مکن تو دست ارادت ز دامنش

چون قطبِ دین بپیچ سر از امرِ پیرِ خویش
گر بایدت کہ خوشہ بچینی ز خرمنش

(۳۰۰)

کجا روم ز سر کوئے تو منِ درویش
کہ می رود بر ہست آبِ دیدہ پنہان بیش

دلم ز ہجرِ تو مجروح گشتہ و بیمار
بیا کہ در قدمِ تست صحتِ درویش

کنم ہمیشہ بخود با خیالِ تو سخنان
ز فکرِ عشق تو بیگانہ گشتہ ام از خویش

نمی رود نفسے چون خیالت از نظرم
ازان شود بتو ہر لحظہ ام محبت بیش

بیا کہ عالمِ فانی خیال و خواب بود
برون کن از دلِ خود مہر شاہ مآل اندیش

نمی خورم غمِ دنیا و آخرت سرِ مُو
چرا کہ عشقِ دلارامِ خویش دارم کیش

مگو کہ بگزرد از کوئے دوست قطب الدین
کجا رود ز سرِ کوئے بادشہ درویش

(۳۰۲)

حلقۂ بندگیش ہر کہ کند اندر گوش
باشد از جامِ مئے عشق و مادم درجوش

گرم کن ملکِ وجود از شررِ جذبۂ عشق
گرمیٔ عشق کند راہ طے و تو خاموش

ہر کسے را کہ گداز د شررِ جذبۂ عشق
در رہِ عشق نباشد بجز ایک جو جوش

گر نبودے مئے معشوقِ حقیقی برکار
عاشقانِ سر کویش ہمہ بودے خاموش

مردی آن نیست کہ از عیب کنی خود را پاک
بر وار مردِ رہی عیبِ کسان رامی پوش

قطبِ دین نیستی آمد شرف و قربِ خدا
کوششے می کن و در نیستی خود می کوش

(۳۰۳)

پیوند کرده ام دلِ خود با نگار خویش
وز دست داده ام همگی اختیارِ خویش

صبر و قرار از منِ درویش برده است
یک دم نمی گزاردم او بر قرارِ خویش

چون آید آن نگار رود ہوشِ من تمام
ندہدا مان کہ بنیمش اندر کنارِ خویش

زان یارِ دلنواز شکایت نمی کنم
این شکوہ می کنم مگر از روزگارِ خویش

خواہم تمام دیدہ شوم عقل گو مباش
کز راہِ دین دید کنم روئے یارِ خویش

جز آن کہ ممکن ست بران در نثارِ تو
می سوز و می گداز کہ بینی عیارِ خویش

بیدار کن ز خوابِ دلِ خویش قطبِ دین
غافل مباش یک نفس از کردگارِ خویش

(۳۰۴)

هر کرا از ستم یار بود آزارش
ذوق و شوقے نبود در دل ما وا زیارش

جرعۂ از مے معشوق ہر آنکہ نوشید
کس نہ بیند دگر اندر دو جہان ہشیارش

ہر کہ در بزم وصالش نفسے با او بود
نبود میل تماشائے گل و گلزارش

جلوۂ یار بہ از ملک سلیمان باشد
خوش بود حال کسے کو شدہ برخوردارش

اے طبیب از سر بیمار غم عشق برو
کہ ترا نیست مداوائے دل افگارش

درد عاشق نہ پذیرد ز علاجت درمان
ہم مگر درد غم عشق کند تیمارش

قطب دین کیست؟ ین راہ گو طالب دوست
آنکہ در راہ حقیقت بود از خود عارش

(۳۰۵)

عشق در آمد بجان دل بیان گو مباش
زندگیم عشق باد روح و روان گو مباش

رفته بروں جاں زتن آمدہ جانانِ من
اوست چو جان در میان جان بیان گو مباش

آتشِ عشقش بسوخت بودِ وجودِ تنم
از تنِ بے حاصلم نام و نشان گو مباش

گوہر مقصود چیست عشق وے از ہر دو کون
عشق چو پیدا شدہ کون و مکان گو مباش

گشت زبان و دلم مدح و ثنا گوئے یار
گر نبود در دہان تیغِ زبان گو مباش

ہر چہ بگویم از وہست ازان خوب تر
چہرۂ خوب ورا شرحِ بیان گو مباش

مرد زخود قطبِ دین جانش بجانان رسید
زندہ بجانان چو شد جان میان گو مباش

(۳۰۶)

ہر کہ او آمد برونِ پردۂ پندارِ خویش
بیگمان شد محرمِ خلوتسرائے یارِ خویش

یار را با ہر کسے گو الفتے باشد ولیک
ہست الفت یکجہت در مہرِ وے اسرارِ خویش

شیوۂ مہر و محبّت چیست دانی سالکا
آنکہ باشد یکجہت ہر یار را با یارِ خویش

زیرِ خرقہ چیست چندین رشتۂ زنّارِ تو
زود تر گر وصلِ او خواہی ببر زنّارِ خویش

تا بکے افسردہ خواہی بود اندر راہِ عشق
گرم ساز از آتشِ عشقش برو بازارِ خویش

قطبِ دین در راہِ معنی رہروی آمد ہنر
روز بان در بند در راہِ وے از گفتارِ خویش

(۲۴۷)

سالک بیا و در رہِ عشق اہلِ دیدہ باش
از خود رمیدہ باش و بیار آرمیدہ باش

چون روئے دوست را بہ یقین اہلِ دیدہ دید
اے دل بکوئے دوست تو ہم اہلِ دیدہ باش

عشاق مے ز دستِ دلارام مے خورند
گر عاشقی تو ہم قدمے در کشیدہ باش

از راہِ بیخودی ہمہ از خود بریدہ اند
گر مردِ قابلی تو ہم از خود بریدہ باش

این راہ ہیچ کس بعلائق نرفتہ است
گر وصلِ یار بایدت از خود جریدہ باش

پشتِ رقیب خم شدہ از یادِ کردگار
پشتِ تو گو ز بارِ امانت خمیدہ باش

اے قطبِ دین چو یار بر ند التجا بہم
تو در پناہِ شاہِ جہان آفریدہ باش

(۳۰۸)

اے دل اندر عاشقی مردانہ باش
پیشِ شمعِ وصل چون پروانہ باش

آشنا شو با ہمہ خلقِ جہان
تا توانی از خودت بیگانہ باش

عشقبازی کن ز رسوائی مترس
گو حدیثِ عشقِ تو افسانہ باش

بگزر از ہستیٔ خود گر عاشقی
وان گہے با یارِ خود ہمخانہ باش

اندرین رہ عقل کے آید بکار
بے خود از جامِ مۓ جانانہ باش

توشۂ این راہ چون دیوانگی ست
بگزر از عقل و خرد دیوانہ باش

قطبِ دین از مفلسی غمگین مشو
چون صدف قانعِ شو و پُردانہ باش

(۳۰۹)

اے دل بیا و آئینہ وار جمال باش
بگزر ز تیرگی و چو آبِ زلال باش

خواہی ز وصلِ یار شوی سرفراز دہر
در زیرِ بار دردِ غمش پائمال باش

لیل و نہار ذکرِ خداوندِ خویش گو
از گفتگوئے کارِ جہان گنگ و لال باش

خُلّاں اگر ز تفرقہ از تو جدا شوند
کن یادِ وصل او و باو اتّصال باش

چوں ہر چہ ہست وہم و خیال ست در جہان
مردانہ دور ازین ہمہ وہم و خیال باش

خواہی کہ مسِ قلبِ تو چو کیمیا شود
از جان بریدہ خادمِ اہلِ کمال باش

اے قطبِ دین خموش شو از قیل و قالِ خویش
فانی بکوئے عشقِ تو بے قیل و قال باش

(۳۱۰)

جلوۂ یار کہ در اہلِ وفا زد آتش
اوّل اندر دلِ غم دیدۂ ما زد آتش

ہر کسے را اگر از شعلۂ او دامن سوخت
در منِ سوختہ بے سر و پا زد آتش

چون گیاہے شدہ بودم زغمِ دوریٔ او
روئے بنمود درین شاخِ گیا زد آتش

شعلۂ عشق وے اندر ہمہ جا می گردید
ناگہان آمد و در اہلِ فنا زد آتش

ہر کرا اہلِ دلے دید زخود وارستہ
اندر اقلیمِ وجودش ہمہ جا زد آتش

دوش آورد صبا از طرفِ گل بوئے
در دلِ بلبلِ بیچارہ چہا زد آتش

از فروغِ رخِ آن یار یقین قطب الدین
شعلۂ بود کہ در خرمنِ ما زد آتش

(۳۱۱)

چون نیست محرمے کہ بگوئیم رازِ خویش
مائیم و گوشۂ و غمِ دل نوازِ خویش

مشغول ہر کہ ہست بکاریست در جہان
ما کارِ خود گزاشتہ با کار سازِ خویش

تا عکسِ او در آئنۂ دل فتادہ است
وارستگی ست پیشۂ ما در نمازِ خویش

حاجی تو راہِ کعبۂ مقصود را نورد
چندین مباش غرّہ براہِ حجازِ خویش

از آتشِ محبّتِ او خویش را گداز
چون شمع می گداز ز سوز و گدازِ خویش

زاہد ملاف روز و شب از روزہ و نماز
غافل مباش بہرِ خدا از نیازِ خویش

گویا کہ پے بعشقِ حقیقی نبردہ است
بیزار ہر کہ نیست ز عشقِ مجازِ خویش

ہر چند قطبِ دین ز کسے خوش نوا بود
از عاشقان نیاز ز معشوق نازِ خویش

(۳۱۲)

رسید عشق و دلم بُرد گشت آزادش
خیالِ نقشِ دو عالم ببرد از یادش

ندارم از دلِ حیرانِ خود دگر چیزے
بکوئے عشق ندانم کہ تا چہ افتادش

نہاد بر سرِ دنیائے دون چو مردان پا
طلاق داد و را چون ندید بنیادش

چو مرغ از پئے پرواز دید آہنگش
بدامِ عشق بیفتاد و برد صیادش

اسیرِ عشق شد و کارِ او دگرگون شد
کجاست تا کہ کند عشق دوستارشادش

بہ بندِ بندگیٔ نفس بود دائم بند
خدا ز بندگی نفس کرد آزادش

کسے اگر ز تو احوالِ قطبِ دین پرسد
بگو کہ کرد قناعت بد انچہ حق دادش

(۳۱۴)

خوش آن کس کو بدردِ عاشقی پرورده شد جانش
مبادا زنده آن جانے کہ نبود دردِ جانانش

جمالِ یوسفِ خوبی کہ از چشمِ تو پنہان ہست
اگر دیدارِ او خواہی برآر از چاہِ کنعانش

فروغِ چہرۂ جانان تجلّی می کند ہردم
ولیکن کورکے بیند چو بند د نورِ عرفانش

اگر خواہی جمالِ دوست بادردِ غمش خو کن
مجوا ز ہیچ کس ہرگز علاجے بہرِ درمانش

اگر خارے خلد در پا منال اندرہِ وصلش
کہ آخر بشگفد یک رہ گل از خارِ مغیلانش

مپیچ از تیغِ عشقِ او سرِ خود در رہِ معنی
کزین معنی شہیدان باشد اندر رہ فراوانش

طوافِ کعبۂ مقصودِ خود آن کس کند بیشک
کہ گردِ عالمِ ہستی نگردد گردِ دامانش

ردیف شین

مجرد آن کسے باشد یقین در عالمِ معنی
کہ دستِ آرزوئے نفس نبود در گریبانش
بنالد در شبِ ہجران زدردِ عشق قطب الدین
بامیدے کہ خواہد دید روزے روئے جانانش

ردیف شین

(۱۳۴)

مرد آن نیست کہ بسیار کند اسوالش
مرد آن ست کہ دنیا نہ کند پامالش

لذّت از عمر نمی بیند و ایمان نبرد
ہر کہ شد آو دلِ سوختہ در دنبالش

نرسد کس بطوافِ حرمِ کعبۂ وصل
لطفِ توفیقِ ازل گر نکند اقبالش

مرغِ روحش نہ کند جانبِ دلبر پرواز
جذبۂ عشقِ خدا گر نبود در بالش

ہر کہ از بندگیٔ نفس نگردد آزاد
دلبرش از سرِ اخلاص نباشد مالش

ہر کسے را نہ کنی محرمِ خود در رہِ عشق
نہ کنی تکیہ بر آن کس کہ ندانی حالش

سالکی کز اثرِ فیضِ خدا رقص کند
دان کہ افسردہ و ناقص نبود احوالش

۳۴۸

ردیف شین

رہروے کز رہِ تحقیق نشان می آرد
باید از یار فروتر نبود آمالش
نہ کند تکیہ بر اعمالِ خودش قطب الدین
زانکہ بے لطفِ ازل ہیچ بود اعمالش

(۳۱۵)

خواہی شوی ز ہستیٔ موہومِ خود خلاص
می کش بصدق بارِ ملامت ز عام و خاص

تجرید کردہ جان بکفِ دستِ خویش نہ
سالک چنین شو و ز وجودِ چنین خلاص

خامے کہ او بقولِ انا الحق کشاد لب
منصور وار بر سرِ دارش بود قصاص

عمرے ست پاسبانیٔ دل کردہ ام بجہد
شاید کہ ہمدمم شوی از روئے اختصاص

نشنید کوس و دبدبۂ عشق بار قیب
زان رو کہ ریختہ شدہ در گوش او رصاص

از گفتگوئے عام چہ پاکیست قطبِ دین
چون گشتہ بدولتش از بندگانِ خاص

(۳۱۶)

هرکه از ہستیٔ خود گشت درین راه خلاص
دُر بکف آورد از بحرِ یقین چون غواص

بحرِ جود و کرمش موج زنان ست دائم
قطرهٔ ش غرقه او گرد و شواز خویش خلاص

دم مزن هرچه ز اسرارِ خدا دریابی
ور کنی فاش تو سرّش سرِ دارست قصاص

در عمل گر نتوانی که کنی اے سالک
برو و حالتِ دل گو بیکے خاص الخاص

هیچ کس تاب نیاورد فیوضاتش را
زان سبب پیر مرید ند درین ره وقّاص

نتواند به سرِ کوئے حقیقت برود
هرکه با رهروِ این راه ندارد اخلاص

قطبِ دین گر هوس دُرِّ معانی داری
پائے از سر کن و در بحرِ طلب شو غواص

(۳۱۷)

کجا روم ز درِ دوست چون کنم اعراض
که دل بریده نگردد ز مهرش از اغراض

شدم بر آنکه شکایت نویسم از بختم
که یار از منِ درویش می کند اغماض

قلم بدستِ من انگشت وار از هم ریخت
روا نداشت که دردِ دلم برم به بیاض

طبیبِ دهر ندارد علاج دردِ فراق
جمالِ دوست رهاند مگر مرا ز امراض

چنین کز آتش سوزان عشق می سوزم
دوائے دردِ دلِ من مگر کند فیاض

اگر حبیب بدوزخ جمال بنماید
ز سر ہوائے ریاحین برون کنم و ریاض

برو تو قطبِ دین از سوزِ دردِ عشق منال
که عمرهاست که خواهان ست زاهد مرتاض

(۳۱۸)

از یار نیست در دلِ من ذرّہ نشاط
زیرا کہ ہست با منِ مسکین کم اختلاط

بگزشت عمرِ من بغم و محنتِ وفراق
ہرگز ندید ہیچ کس اندر جہان نشاط

ننمود بار در غم و اندوہ رو بمن
شاید در آید از رہِ شادی و انبساط

قانع مشو بغیرِ خدا در جہان بہیچ
تو مثلِ کاروانی و دنیاست چون رباط

کوتہ مکن ز دامنِ پیرانِ دہر دست
خواہی کہ بگزری تو رواں از پلِ صراط

چون در رہِ طریقتِ پیران قدم نہی
می رو باحتیاط کہ شرطِ است احتیاط

اے قطبِ دین بمحنتِ ایام دل منہ
شاید کہ یارِ نیک کند با تو اختلاط

(۳۱۹)

دلم جدا از تو اے دل ستان ندارد حظ
چنانکہ قالبِ بیجان ز جان ندارد حظ

فتادہ ام ز تو دور و دلم ملول شدہ
ز سبزہ و چمن و ارغوان ندارد حظ

برو نسیمِ سحر مژدہ دہ تو بلبل را
کہ گل شگفت ولے باغبان ندارد حظ

بمجلسے کہ نہ ذکرِ حبیب می گزرد
دلِ من از سخن این و آن ندارد حظ

بیا بدیدہ و بر مردمانِ دیدہ نشین
کہ دیدہ بے رخت از مردمان ندارد حظ

اسیرِ سلسلۂ زلفِ تست قطب الدین
دگر ز سود و زیانِ جہان ندارد حظ

(۳۲۰)

می آید آن نگارِ من اے جان ترا وداع

شادی رسید محنتِ ہجران ترا وداع

سلطانِ دادگسترِ عالی ہمی رسد

جور و جفائے گردشِ دوران ترا وداع

چون گل شگفت ملکِ وجودم زخرّمی

اے آبِ ہردو دیدۂ گریان ترا وداع

یعقوب بوئے یوسفی از پیرہن شمید

آمد برون و کلبۂ احزان ترا وداع

چون دید قطبِ دین رخ او شاد گشت و گفت

اے عقل رہزنِ دل و ایمان ترا وداع

(۳۲۱)

بے روئے تو گرہ نہ کشاید مرا فراغ
ہر چند می روم بتماشائے کشت و باغ

در اشتیاقِ روے تو لاے سرو گل عذار
بنہادہ ام بسینۂ خود ہمچو لالہ داغ

من رفتم از برِ تو و ماندی تو با رقیب
بر جائے عندلیب بگلشن نشستہ زاغ

ہر گہ کہ یادِ بزمِ وصالِ تو می کنم
می سوزد از فراقِ وصالِ تو ام دماغ

چون قطبِ دین سراغ تو اندر جہان کنم
یعنی کہ من کیم کہ ترا می کنم سراغ

(۳۲۲)

عمرے تلف شدہ مرا حیف ازان اے دریغ
پیکِ اجل می کند غارتِ جان اے دریغ

حیف کہ تا می کنی باز دو دیدہ ز خواب
نخلِ حیاتِ ہمہ گشتہ خزاں اے دریغ

تو بہ جوانی مشو غرّہ کہ تیغِ اجل
فرق ز ہم کے کند پیر و جوان اے دریغ

تیغِ اجل کے کشد بندۂ آزاد را
از ہمہ خالی کند ملکِ جہان اے دریغ

تو بزر و سیمِ خویش غرّہ مشو زانکہ مرگ
کردہ بسے سرنگون بختِ شہان اے دریغ

غافل از انوارِ یار بے خبران گشتہ اند
ماندہ بخوابِ غرور بیخبران اے دریغ

پیشتر از مرگِ خویش قطبِ دین از خود بمیر
ہیچ مگو زینہار از غمِ جان اے دریغ

(۳۲۴)

اے ترا لبہا ملیح و عارض زیبا لطیف
ہمچو گل از زیر پردہ روئے بنمائے عفیف

از جفائے محنتِ ہجران چنین بگداختم
کز من آثارے نماندہ گشتہ ام زار و نحیف

از کثافت بگزر اے دل گر ہمی خواہی وصال
زانکہ تابِ این لطافت بر نیاید از کثیف

آرزو دارم شرابِ وصلِ تو در بزمِ خویش
ہمدمی کن تا شوم گہ ساقی و گاہے حریف

در بہارِ عمر گل چین در گلستانِ وجود
پیش ازان روزیکہ آید بر گلِ عمرت خریف

در گلستانِ سخن بسیار کردم سیرہا
تا بدست آمد مرا حرف و سخنہائے لطیف

قطبِ دین تنہا نشین و ہمنشینِ یار باش
نکتہ با من ہمین گفتند یارانِ ظریف

(۳۲۴)

عمرِ عزیز رفت ہزاران ہزار حیف
حیف و دریغ از من و تو صد بار بار حیف

آں را کہ زاد مادرِ ایّام باز مرد
با ہیچ کس جہان نبود پایدار حیف

ما چون گلیم بر سرِ شاخِ درختِ دہر
کو را در ہفتہ بیش نباشد قرار حیف

چون لالہ داغ بود بما عاقبت زند
چرخ فلک کہ نیست ورا اعتبار حیف

خوش آنکہ زرد روئے نباشد ز فعلِ بد
روزِ حساب در صفِ مردانِ کار حیف

اے قطب دین بکوش کہ فردا بروزِ حشر
آن کس کہ شرمسار بود پیشِ یار حیف

(۳۲۵)

گر تو مردِ عاقلی شو خاکِ راہِ اہلِ عشق
باش از آشوبِ دوران در پناہِ اہلِ عشق

ہر دو عالم چون طفیلِ عاشقانِ کوئے اوست
پس بروی باش از جان نیکخواہِ اہلِ عشق

کارواں سالارِ این رہ عاشقان اند ہمگیان
مسِّ قلبت زر شود از یک نگاہِ اہلِ عشق

گر بظاہر چون گدایان اند در معنی شہ اند
خوش بود حالِ کسے کو شد سپاہِ اہلِ عشق

آہِ عاشق بگزرد وقتِ سحر از نہ فلک
باش دائم پُر حذر از تیرِ آہِ اہلِ عشق

سر فرو آرند عشاقش بلکِ کائنات
ور فرو نارند باشد آن گناہِ اہلِ عشق

دین و دنیا خود ندارد پیشِ ایشان حرمتے
قطبِ دین می باش از جان در پناہِ اہلِ عشق

(۳۲۶)

گشته ام زار و نزار از درد پنهانِ فراق
کس مبادا ہمچو من گریان و حیرانِ فراق

از غمِ دردِ جدائی ہمچو مو بگداختم
زیر بارِ محنت و دردِ فراوانِ فراق

یادِ آن روزے کہ با دلدار بودم ہمنشیں
فارغ از دردِ غم و اندوہ ہجرانِ فراق

ہر کسے در جستجوئے یارِ خود ہر جا روان
من بکنجِ ناتوانی پا بدامانِ فراق

قطب دین از دل تمنائے وصالش چون کنم
جان من باشد فراقِ او منم جانِ فراق

(۳۲۷)

گشتم ز راہِ مہر و وفا آشنائے عشق
گشتم شہید و زندہ شدم از بقائے عشق

ہر کو گدائے عشق بود بادشہ بود
باشند خسروان جہان زان گدائے عشق

خوش حال آن کسے کہ دِل خود بعشق داد
اے وائے آنکہ نیست دلش مبتلائے عشق

شد بادشاہِ ہر دو جہان بر سریر بخت
ہر کس کہ گشت قابل و کشور کشائے عشق

از ما مپرس غیرِ غمِ عشق محتسب
ما را چو نیست مذہب و ملت ورائے عشق

بودم بر آنکہ عشق تو ورزم چو زاہدان
عشقم عنان گرفت و شدم در قفائے عشق

از عقلِ خویش تا شدہ بیگانہ قطبِ دین
محرم شدہ بحق بخدا در سرائے عشق

(۳۲۸)

کو ہمدمے کہ گوش کند داستانِ عشق
تا نکتۂ حدیث کنم در بیانِ عشق

از فرق تا قدم ہمگی عشق گشتہ ام
بنگر چگونہ گشتہ زبانم زبانِ عشق

ہر کس بسرِ عشق کجا پے بردولے
ہم خود بیان کنم کہ منم نکتہ دانِ عشق

زاہد حسد مخور کہ تو خامی و ما تمام
دانا نمی شوی تو بسرِ نہانِ عشق

سرّے ست عشق در دلِ ہر کس کہ جلوہ کرد
آگاہ در زمان شو و از ترجمانِ عشق

ارض و سما حجاب رہِ عشق نیست زانکہ
وارستہ از مکان و ہم از لامکانِ عشق

بنگر بیا بدیدۂ باطن بہ قطبِ دین
کو فارغ از جہان شدہ اندر زمانِ عشق

(۳۲۹)

آمد بہار گشت دلِ سنگ خارا شق
وز ہم کشاد غنچۂ خون خوار را ورق

بس فیضِ دمبدم کہ ز فیاض می رسد
رقاص گشتہ ہر طرفی سالکی بحق

آنجا کہ سرکشانِ مئی عشق ہو کشند
زاہد ز تیرگی نتواند زدن نطق

ما کشتگانِ خنجرِ خون خوارِ دلبریم
سرخی روئی ہست ازان وچہ چون شفق

دیوانہ وار جامۂ جان چاک کردہ ایم
مجنون کجاست تا بردا ز پیشِ ما سبق

حاسد اگرچہ منکرِ ما گشتہ باک نیست
جز خار کی دمد ز گلِ شوقناک دق

از کوی یار پای نخواہد کشید باز
تا از حیات قطبِ دین باشد جوی رمق

(۳۴۰)

اگر تو سالکِ عشقی بچستی وچالاک
بنہ بخاکِ درِ دوست روئے خود برخاک

مجوز زاہدِ شہر اے عزیز ذوقِ حضور
کہ خود ندارد و باکس نخواہد از امساک

بیا بمیکدہ و ہائے وہُوئے رندان بیں
کہ می کنند گریبان زشوقِ دلبر چاک

نماز در دلِ ما غیرِ مہرِ تو چیزے
بیا کہ کردہ ام از خانۂ دل پاک

رقیبِ روسیہ ار از حسد زند رہِ ما
کرشمۂ ز تو گر باشد از رقیب چہ باک

شنیدہ ام سخنِ خوش کہ قطبِ دین می گفت
ہر آنکہ عشق نہ ورزید نیستش ادراک

(۳۳۱)

دانی چراست گنج نہان درتہِ مغاک
یعنی کہ باد بر سرِ اسباب دہر خاک

نا اہل عاشق ست درین دہرِ بے ثبات
تو بر طریقِ خویش رو و وز عشقِ پاک

در راہِ عشق خلقِ جہان دشمن ار شوند
چون یار یار باشدت از دشمنان چہ باک

خواہی کہ یار پردہ ز دیدارِ خود برد
رو ہمچو گل تو جامۂ جان ساز چاک چاک

وآن کس کہ جرعۂ نچشید از شرابِ وصل
در زیرِ بارِ محنتِ ہجران شود ہلاک

می دان کہ ہر کہ شربتِ وصلش چشیدہ است
بیزار باشد از مئے خمخانہائے تاک

اے قطبِ دین اگر تو از اہلِ علامتی
کو در فراقِ یار ترا آہِ دردناک

(۳۳۲)

تبظلم بدرِ دوست نہی رو بر خاک
بہتر از خسروئی وہر بزیرِ فلاک

سربلندی طلبی خاک صفت پست بزی
ورنہ اندر رہِ او پست بمانی چون خاک

ز آتشِ عشق برو بودِ وجودِ خود سوز
تا نسوزی نشوو غلّ و غشت از ہمہ پاک

محنتے تا نہ کشی روزِ خوشی کے بینی
لب بخندد اگرت دیدہ نگردد نمناک

قطبِ دین چند خوری غم ز بد و نیکِ جہان
غمِ آن خور کہ نہ گردی بقیامت غمناک

(۳۴۴)

اے خیالت انیسِ خلوتِ تنگ | دل بسوئے تو می کند آہنگ
روئے خوبِ ترا کسے بیند | کو ز آئینہ اش زداید زنگ
با غمت نردِ عشق می بازم | دارم از شادیٔ دو عالم ننگ
نقشِ غیر از ورق تراشیدم | تا بدارد درو خیالِ تو رنگ
بر سرِ کوئے تو رقیبِ حسود | با منِ دل فگار دارد جنگ
بر نیاید ز دستِ او کارے | سرِ خود را ہمی زند بر سنگ
ہر کہ او کبر و کینہ می ورزد | ہست موصوف با صفاتِ پلنگ
ناوکِ آہِ من بسینۂ او | می رود راست ہمچو تیرِ خدنگ
ہر کہ او طالبِ وصالِ تو نیست | می گریزم ازو بصد فرسنگ

در فراق و وصالِ تو شب و روز
قطبِ دین نالہ می کند چون چنگ

(۳۴۲)

دوری از وصلِ تو اے راحتِ جانہا مشکل
مشکل ست بارِ فراقِ تو مرا اندر دل

چہ مبارک سفرے باشد و فرخ روزے
کہ بہ بندد بہ ہوائے سرِ کویت محمل

ہر کسے دیدہ بروئیت نتواند انداخت
زانکہ بسیار بود پردہ بروئیت حائل

بے ریاضت نشود مشکلِ کس ہرگز حل
سعی و کوشش کن اگر مردِ رہی اے مقبل

پاک کن خانۂ دل را زہوس اے سالک
تاکہ دلبر کند اندر حرمِ دل منزل

پاسبان باش بگرد دلِ خود گرمردی
یک دم از آمدنِ دوست نگردی غافل

اندرین راہ درستی زشکستِ تو بود
ہستیٔ خویش درین بادیہ از ہم بگسل

قطبِ دین صاحبِ دل باش درین رہ بیشک
کس نہ بیند رخ آں یار مگر صاحبِ دل

(۳۴۵)

گر تو خواہی دلبرت در راہِ خود گردد دلیل
نفسِ خود را دار اندر راہِ او خوار و ذلیل

دشمنانِ آشنا رو را تو در ملکِ وجود
سر بسر گردن بزن تا دلبرت گردد خلیل

جان فدائے یار باید کرد پیش از اتصال
ہان برافشان جانِ خود گر نیستی مردِ بخیل

رائگان نبود وصالِ آنچنان یارے کہ اوست
دادہ اند بسیار مردان جانِ شیرین زین قبیل

دست خود از جان بشو در راہِ وصلش مردوار
جانِ خود را بر سگانِ کوئے جانان کن سبیل

تو نہ پنداری کہ مردان وصل آسان یافتند
ہیچ کس را نیست آسان آشنائی با خلیل

قطب دین دیدار خواہی بر بلائش صبر کن
در رہِ او نیست چیزے بہتر از صبرِ جمیل

(۳۳۶)

راحت دل چیست؟ دلبر وصال — زندگیش نیست بدو اتّصال

ہر کس بنگر کہ چسان می زید — آدمی از ہمت و مرغان ببال

ہمّت عالی بنگر مرد را — ہر دو جہان می کند ادپا تال

بیم ندارم کہ بدوزخ روم — گر نہ نمائی بہ بہشتم جمال

کیست کہ او طالبِ دیدار نیست — یکسر مو نیست درین قیل و قال

در صفتش فہم کجا پے برد — عقل شدہ گنگ خرد گشت لال

بگزر از ہستی خود اے قطبِ دین

ہستی تو چیست خیالِ محال

(۳۴۷)

ہر کہ خواہد کہ رسد در رہِ دلبر بوصال
باید از ہستی خود دست بشوید فی الحال

ہر کہ از جذبۂ حق ہستیٔ خود را نگداخت
دعویٔ عشق کند آنکہ خیال ست محال

وانکہ او خدمت پیرانِ طریقت نہ کند
گر ہمہ عمر بکوشد نشود صاحبِ حال

مردِ افسردہ درین راہ بمنزل نہ رسد
گر ریاضت کند از دانشِ خود پنجہ سال

حال باید کہ ترا ہادی و رہبر گردد
کہ ندیدم کہ زخود باز رہد کس بے حال

ہر کہ از تیرِ غمِ عشق دلش افگار است
بجرِ جانش زغمِ عشق شدہ مالامال

قطبِ دین گر طلبے ہست درین کوئے ترا
خویشتن را بگداز از غمِ عشقش چو بلال

(۳۳۸)

اگر خواہی کہ حل گردد ترا در کوئے او مشکل
بجز کوئے غمِ عشقش مکن جائے دگر منزل

بچشمِ سر ندیدہ ہیچ کس ہرگز جمالِ او
جمالِ او اگر خواہی بیا بکشائے چشمِ دل

نباشد عاشق آن کس کوز تیغِ عشق سر پیچد
خوش آن مقتول کو را دلربائے او بود قاتل

بوصلش کے رسد ہر کو بخود درماندگی دارد
نخست از وصل او خواہی عزیزِ من ز خود بگسل

شہیدِ خنجرِ عشقت حیات جاودان دارد
نمیرد مرغِ جانش ہر کہ او را می کند بسمل

نہ بیند پرتوے در عمرِ خود زان نازنیں ہرگز
کسے کو بر سرِ کویش ندارد پائے خود در گل

بکوئے خود نخواہد یار جانی اہلِ غفلت را
مشو اے قطبِ دین گر طالبی از یادِ او غافل

(۳۳۹)

من بیچارہ زان باشم ہمیشہ پاسبانِ دل
کہ می دانم کہ باشد گنجِ معنی درمیان دل

غمِ دردِ دلِ خودرا ازان باکس نمی گویم
کہ ہرکس را نباشد گوشِ ہوشِ داستانِ دل

منِ بے صبر را رفتہ عنانِ اختیار از دست
ربودہ دلربائے من زدستِ من عنانِ دل

نباشد عاشقان را در جہان ماہے از و خوشتر
کہ ماہِ روئے دلبر سر زند از آسمانِ دل

خدا چون در دلِ پاکیزہ منزل می کند دائم
سرِ تسلیم زان رومی نہم بر آستانِ دل

اگر اہلِ دلے خواہد کہ قطب الدین چہ می گوید
کہ می گوید حدیثِ عشقِ جانان از زبانِ دل

ردیف لام

(۳۴۰)

از غمت آن را کہ بگیرد ملال ‌ ‌ ‌ ‌ نیست بتحقیق یقین ز اہل حال

شادیٔ وصل تو بہ بیند کسے ‌ ‌ ‌ ‌ کو بکند راحت خود پائمال

از دو جہان قطع نظر می کند ‌ ‌ ‌ ‌ ہر کہ بود با چو تو اش اتصال

حال بدست آر کہ کے دیدہ ام ‌ ‌ ‌ ‌ مشکلِ کس حل شود از قیل و قال

تا نہ کند مرد حرام آنچہ ہست ‌ ‌ ‌ ‌ وصل دلارام نگردد حلال

دیدہ کشا دوست ببین قطب دین

چند نشینی بدرش ماہ و سال

(۳۴۱)

بیا کہ رُفتہ ام از نقشِ غیر خانۂ دل
ہمین غمِ تو مرا ماندہ در میانۂ دل

بگرد دارِ تو در آئی و یک زمان باشی
ہزار خانۂ کعبہ بگردِ خانۂ دل

بہ پیشِ تیرِ ملامت نشانۂ دلِ من
بزن کہ کیست نشانے بہ از نشانۂ دل

اگر شہانِ جہان را خزانہا باشند
خزانہ بجہان نیست چون خزانۂ دل

فسانۂ غمِ مجنون گزشت و آخر شد
مرا ز فکرِ تو آخر نہ شد فسانۂ دل

ز روئے ذوق ازان قطبِ دین خورد غمِ تو
کہ دردِ عشقِ تو باشد مرا ترانۂ دل

(۳۴۲)

گشتم ضعیف از غمِ ہجرِ تو چون ہلال
کز من نماند نقش بمونے بجز خیال

ہر کس کہ آرزوئے وصالِ تو می کند
زار و نحیف باشد و باریک چون ہلال

خونِ مرا بریز ز شمشیرِ تیزِ عشق
وانگہ نما بعاشقِ مسکینِ خود جمال

این رہ بقیل و قال بپایان نمی رسد
چون جان دہی بدوست ترا باشد اتصال

از قیل و قال رہ بسوئے حال کے بری
بیزار باش در رہِ دلبر ز قیل و قال

در یک نفس بمیر و روان شو بسوئے دوست
حاجت نباشدت بریاضت بماہ و سال

جان چیست بند راہِ تو اے مردِ پاکباز
بگزر ز جان کہ تا شود ت عشقِ او حلال

در راہِ دوست قطبِ دینؔ از جان گزشتہ است
زیرا کہ جان و دوست خیالے بود محال

(۳۴۳)

ہر کہ او را نبود بر درِ جانان منزل

رشتۂ دل بر واز مہر و وفایش بگسل

حاصل از عمر نباشد بخدا غیرِ وصال

بر وا ار مردِ رہی باش بدلبر واصل

ہمتے ورز درین رہ کہ شناسی خود را

تا تو خود را نشناسی ز تو نبود حاصل

لذتِ عشق بہ پیر سعید زہر بید ردے

کز ازل تخمِ غمِ عشق نبودش در گل

قطبِ دین زندۂ جاوید بماند عاشق

لیکن آن عاشقِ سرمست کہ باشد کامل

(۳۴۴)

ے درصفاتِ وحدتِ تو عقل وفہم لال
ہر چیز گوییمت کہ تو آنی بود محال

ـالِ تو نیست بر دلِ ما آشکار لیک
ہستی بذاتِ خویش تو دانائے کلِ حال

ہر چیز غیرِ ذاتِ تو باشد فنا شود
کس را درین سخن نرسد حدِ قیل وقال

بدبخت آنکہ دور بماند از وصالِ تو
خوش حال آنکہ یافت بوصل تو اتّصال

بے صبریست پیشۂ عشاقِ کوئے تو
جانہا نثارِ تو کہ صبوری دمے محال

یارب چہ مظہری کہ بخوبی یگانۂ
در کلِ کائنات نباشد ترا مثال

تعریفِ ذاتِ تو نبود حدِ قطبِ دین
یک شمہ از صفاتِ تو گوید باہلِ حال

(۳۴۵)

بخونِ خویش درین راہ کردہ ام تعجیل
جفا و غصّہ کشیدہ بسے بفقرِ جمیل

اسیرِ زلف و خط و خالِ یارِ خود شدہ ام
چنانکہ یاد نیاید مرا ز قال و قیل

تنم ضعیف و دلم زار و جان نزار شدہ
بیا ببین کہ تو باور نمی کنی بدلیل

ز آبِ دیدۂ من شد گناہِ من پُر آب
چنانکہ می دہدم یاد از کنارۂ نیل

ز ہجرِ یار دو دستم بخونِ دل شستم
ہمیں بود منِ درویش را کثیر و قلیل

بیادِ آن دو سرِ زلف ہر دو دیدۂ ما
شدند بخواب کہ بند بند را چون نیل

بیا ببین کہ ز روئے نیاز قطب الدین
بر آستانۂ او کردہ خونِ خویش سبیل

(۳۴۶)

ہر کرا چاشنیٔ عشقِ تو باشد حاصل
باشدش بر سرِ کوئے تو ہمیشہ منزل

می شود زندۂ جاوید یقین می دانم
ہر کرا مرغِ دل از تیغِ تو گردد بسمل

ہر کہ دور از گلِ رخسارِ تو باشد بیشک
ہیچش از زندگیِ خویش نباشد حاصل

عاقل آن نیست کہ او را خرد و عقل بود
ہر کہ مجنون شدہ از عشقِ تو باشد عاقل

آتشِ جذبۂ عشقِ تو چنان می خواہم
کہ ز ہستی سرِ موئے نگزارم حائل

عشق ورزیدن و مے خوردن و مستی کردن
پیشۂ خود نہ کند ہیچ کسے جز مقبل

قطبِ دین گر تو بدیدارِ خدا می نازی
رشتۂ مہرِ دلِ خویش ز غیرش بگسل

(۳۴۷)

ندارم از دو جہان ہیچ غیر ازین در دل
کہ تیغ عشق زند مرغِ جانِ من بسمل

ز کوئے یار سفر چون کنم کہ نتوانم
کہ پائے من بسرِ کوئے او نشستہ بگل

مرا کہ از دو جہان جز درش پناہے نیست
کجا روم سر کوئے کرا کنم منزل

مرا ز عمرِ عزیز این قدر بس ست اگر
بعاشقانِ سرِ کوئے او شوم داخل

اگر تو مردِ رہی قطبِ دین و طالبِ دوست
برو تو ہستی خود را ز یک دگر بگسل

(۳۴۸)

توئی که جلوه دہی صورتِ گل و بلبل
توئی که خویش عیان می شوی بصورت گل
بہر لباس که خواہی ہمی کنی جلوه
گہے بجسنِ گل و گہ به کسوتِ بلبل
وگر نقاب ز رخسارِ خویش بر فگنی
ز جانِ جملہ خلائق بر آوری غلغل
ز سنگِ خارا بروں آوری گلِ تازه
تبا غ سروِ سہی را تو می دہی کاکل
عنایتِ تو ز روزِ ازل بُدش ہمراه
که شد باسمِ تو موصوف صاحبِ پُر دل
توئی که فیضِ تو عام است بر ہمه اشیا
توئی که قدرتت از گل بر آورد سنبل
جدا ز تو نرود سوئے باغ قطب الدین
که بے تو اش نه کشاید گره ز ساغرِ مُل

(۳۴۹)

اے دل بکوش صرف مکن عمرِ بے عمل
زان پیشتر بکوش کہ آید ترا اجل

یک دم مباش غافل از احوالِ خویشتن
خواہی براہِ عشق شود مشکلِ تو حل

بینی جمالِ دوست بہر جا نظر کنی
گر دیدۂ دلِ تو ندارد رگِ سبل

جان را اگر دہی بنشیند بجائے جان
وانگہ بذاتِ او نرسد بے گمان خلل

نفسِ تو رہزن ست ندارد سرِ صلاح
غافل مباش نیم نفس زان سگِ دغل

گر آیدت بدل اثرِ فیضِ عامِ حق
خود را نگاہ دار مکن بانگ بے محل

پرواز کن بجانبِ دلدار قطبِ دین
غافل مشو کہ تا نکنی بالِ خویش شل.

(۳۵۰)

آن سروِ خوش خرام که از من ربود دل
در باغ سرو می شود از قامتش خجل

هر جا که جلوه می کند از ناز حسنِ خویش
صبر و قرار می برد از جمله اہل دل

در راہِ دوست مرگِ خودت اختیار کن
ہر چیز غیرِ دوست بود جمله را بہل

چون کس به بندِ خویش نرفت ست سوئے یار
در راہِ یار بندِ خود از یک دگر گسل

بیخویش باش در رہِ دلدار قطبِ دین
می باش از وجودِ خودت دائما خجل

(۳۵۱)

اے زلفِ سرکشِ تو سراسر بلائے دل
هر رشتهٔ از و شده بندے بپائے دل
از کوئے تو سفر نتوان کرد جانبے
پیوند زانکه گشت بتو رشتهائے دل
هرگز نمیرد آنکه خورد آب زندگی
وان در دهانِ تنگِ تو باشد برائے دل
عمرے ست دل ز هجرِ تو در دست و ناتوان
در شربتِ وصالِ تو باشد شفائے دل
از تیرگیٔ دل نتوان دید روئے تو
زان روئے سعی می کنم اندر صفائے دل
چون قطب دین مقامِ دلارام دل بود
جانِ عزیز چون نه کند کس فدائے دل۔

(۳۵۲)

گر تو خواہی زیارِ خویش وصال | در طلب یک زمان مکن اہمال
نہ رسی در وصالِ آن دلبر | تا نگیرد ترا ز خویش ملال
جانِ خود را نثارِ جانان کن | تا شود وصلِ یار بر تو حلال
بگذر از قیل و قال اگر مردی | ہمچو مردان بدست آور حال
قیل و قالت بدان ہمی ماند | گر کند وصفِ مال کس دلّال
این بود مال آن بود زر و سیم | تو تہی دست ماندہ چون حمّال
مرد باید کہ قطرۂ خود را | غرقہ سازد درونِ بحرِ وصال
برخورد از وصالِ دلبرِ خویش | این بود حالِ مردِ اہلِ کمال

قطب دین گر وصال ہمی خواہی
خویش را زار زار کن چو ہلال

(۳۵۳)

آن چنان رفتهٔ رخسارِ بتِ خویشتنم
کہ ندارم سرِ موئے خبر از خود کہ منم

بوئے او می شنوم دمبدم از گلشنِ جان
ننگ آید دگر از نافهٔ مشکِ ختنم

ہر کسے دربدر اندر طلبِ یوسفِ حُسن
سر زدہ از دلِ من یوسفِ گل پیرہنم

نہ رود یک نفس از ملکِ وجودم بیرون
خود سخن می کند از فہمِ کسے یک سخنم

تا شگفتہ گلِ رویش بہ گلستانِ دلم
کے کشد دل سوئے ہر باغ بگشتِ چمنم

نامِ آں راز سرِ صدق ایا ہمنفساں
چون بمیرم بنویسید بروئے کفنم

تا ہوا فروختہ در انجمنِ جان آتش
قطبِ دین سوختهٔ آتشِ آن انجمنم

(۳۵۴)

خواہم کہ ملکِ دل ہمہ زیر و زبر کنم
تا در رہِ وصالِ تو پا را ز سر کنم

بگداختم ز ہجر چو موئے میانِ تو
شاید کہ دست با تو دمے در کمر کنم

در آرزوئے مقدمت اے آرزوئے جان
شبہا بدرد و محنت و خواری بسر کنم

آبِ حیات در لبِ لعلِ تو ظاہر است
جان می دہم بیا کہ لبِ خویش تر کنم

پنہان ازان شدم بدلِ دردمندِ خویش
شاید کہ حرفِ دفترِ عشقت ز بر کنم

گر دیدہ سوئے غیرِ تو یک رہ نظر کند
فی الحال دیدہ را ز سرِ خویش بر کنم

گفتی کہ قطبِ دین بکسے غیرِ من مناز
گر جان بود ز غیرِ تو قطعِ نظر کنم

(۳۵۵)

هر صبح رو بدرگهِ جان آفرین کنم
باشد که یک نفس بخودش همنشین کنم

هردم درآورم رخِ خوبِ تو در نظر
شادان بدین جهت رخِ اندوهگین کنم

خواهم جهانیان همه جانها بمن دهند
تا یک بیک نثارِ تو اے نازنین کنم

شبها بخواب نرگس مستت چو می رود
زان روئے آہ و نالہ برآن در چنین کنم

گفتی کنم زوصلِ خودت شاد قطب دین
امروز آن نشاط و خوشی بہرِ آن کنم

(۳۵۶)

عنایتے کن واز خاکِ تیرہ بردارم
کہ من بخاک مذلّت بسے گرفتارم

بخاکِ پائے خود اے یارِ نازنین کہ مرا
قبولِ درگہِ خود ساز و دورمگزارم

عنانِ دل چو بدستِ تو دادہ ام جانان
نگاہ دار سرِ رشتہ را ز اغیارم

بیا و در دلِ تنگم بجائے جان بنشیں
کہ بے جمالِ تو از عمرِ خویش بیزارم

حبیب گفت کہ امسال قطبِ دین چونی
جواب داد کہ امسال بہتر از پارم

(۳۵۷)

جانان بیا کہ مہرِ تو از جان گزیدہ ام
بنشین درونِ دیدہ ام اے نورِ دیدہ ام

گشتم ضعیف و زار چو موئے میانِ تو
از بس کہ بارِ محنتِ ہجران کشیدہ ام

روزِ الست از کفِ تو بادہ خوردہ ایم
غافل نیم چو چاشنیٔ او چشیدہ ام

تا گشتہ ام جدا از تو اے یارِ مہربان
روزِ خوشی ز گردشِ دوران ندیدہ ام

بنمائے رُخ ز پردہ کہ در انتظارِ تو
از ہستیٔ وجود بکلّی بریدہ ام

در پردہ ہمچو غنچہ مرو رخ چو گل نمائے
کز دستِ دوریٔ تو گریبان دریدہ ام

دلبر شنید نالہ و افغان قطب دین
بنمود روئے خویش ازان آرمیدہ ام

(۳۵۸)

عاقلان معذور دارندم کہ من دیوانہ ام
تا بوصلش آشنا گشتم زخود بیگانہ ام

یار ہمچون گنج آمد در دلِ ویران نشست
گشت روشن از فروغِ روئے او کاشانہ ام

گشتہ ام رسوائے عالم در غمِ عشقش ببین
می رود در مجلس ہر خاص و عام افسانہ ام

نیستی باشد نشانِ عاشقانِ کوئے او
بر سرِ کوئے فنا باشد ازان رو خانہ ام

بیخودی گرمی کنم اے محتسب منعم مکن
کز شرابِ خُمِ وحدت پُر شدہ پیمانہ ام

اہلِ ظاہر گر بصورت مے پرستی می کنند
من بمعنی مست از جامِ مۓ جانانہ ام

آتشِ سودائے دلبر قطبِ دین را بر گرفت
زان چو آتش بے قرار از عشق او یکخانہ ام

(۳۵۹)

اے دوست بیا کہ راز گویم | حالِ دلِ خویش باز گویم

آن روز کہ محرمِ تو گردم | غمہائے شبِ دراز گویم

از بیمِ رقیب سرِّ عشقت | پنہان دارم نہ باز گویم

تو بر سرِ ناز باش تا من | مے نوشم و در مجاز گویم

با زاہدِ دہر خویشتن بین | از روزہ و از نماز گویم

حاجی کہ در آید از درِ من | با او سخن از حجاز گویم

بنشین تو بہ قطب فی زمانے
تا قصۂ جان گداز گویم

(۳۶۰)

بکوےئ عشقبازی گرچہ زار و ناتوان گشتم
بحمداللہ کہ با دلدار جانی ہمزبان گشتم

برآن بودم کہ پنہان عشق بازم باجمالِ او
جو کارِ عشق رسوائی ست رسوائے جہان گشتم

زہجرش مدتے گر پائمالِ درد و غم بودم
بحمداللہ کہ آخر از وصالش شادمان گشتم

بران بودم کہ سرِ عشق را پنہان کنم لیکن
حدیثِ عشق از دل سر زد و من داستان گشتم

بُدم پژمردہ ہمچو گُل بسانِ خشک بے باران
حیاتے یافتم از وصلِ یار و زندہ جان گشتم

بسے در کنجِ غم بودم زبان از خلق در بستہ
زبان جانِ من او گشت با او ہمزبان گشتم

چو دارد قطبِ دین م دلدار جانی منزلت در دل
ازان بر گردِ دل بہرِ جمالش پاسبان گشتم

(۳۶۲)

بکوئے عشق ہر دم با دلِ افگار می آیم
دلم خون ست ازان با دیدہ خونبار می آیم

بحمد اللہ کہ از عہدِ وفایش سر نمی پیچم
گرم صد بار اندازد درش ناچار می آیم

نمی خواہم کہ بیند ہیچ کس چون من جمالش را
ازان بیخود بکویش خالی از اغیار می آیم

خریدارے بجز او نیست دیگر تا خرد او را
بامیدِ خریداریش در بازار می آیم

گواہِ عشق قطب الدین چہ باشد دیدۂ بیدار
بکوئے او ازان با دیدۂ بیدار می آیم

(۳۶۲)

بیار خویش تا ہمخانہ گشتم / زخویش و آشنا بیگانہ گشتم

ببزمش گہ حریف و گاہ ساقی / گہے شمع و گہے پروانہ گشتم

چو مجنون در ہوائے وصل لیلیٰ / میان عاقلان دیوانہ گشتم

فرو رفتم بدریائے حقیقت / دران دریا دُرِ یک دانہ گشتم

بدستم داد یک پیمانہ ساقی / چنین مدہوش زان پیمانہ گشتم

تونگر گشتم از گنجِ معانی / کلیدِ فقر را دیوانہ گشتم

شدم چون قطبِ دین تا بیخود از خویش
انیسِ خلوتِ جانانہ گشتم

(۳۶۳)

یارب صفتِ لذّتِ جانان بکہ گویم
چون خیمہ زدہ در دل و رو کردہ بسویم

خود جان بہ تنِ بندہ بیچارہ دمیدہ
گر راست بپرسی بحقیقت من از ویم

منزل گہِ من بود یدِ قدرتِ جانان
چون قطرۂ دریائے خداوندی اویم

نبود عجب ار گوہرِ اسرار بچینم
خواہم کہ رود باز ہمان آب بجویم

منعم مکن اے محتسبِ شہر ز مستی
با خود نتوانم رہِ وصلش کہ بپویم

گو کردہ پُر از بحرِ مئے عشق سبویم
بے خویش مگر بادیۂ وصل نپویم

خاکِ دلِ قطب الدین از و یافتہ بوئے
معلوم کن اے عاشقِ نادیدۂ زویم

(۳۶۴)

ازان زمان کہ خیالِ تو در نظر دارم
زہر چہ غیرِ تو باشد ازو بسر دارم

چنان ربودۂ وصلِ توام کہ در ہمہ عمر
نخواہم از رخِ خوبِ تو دیدہ بردارم

نہ کافرم نہ مسلمان نہ مومن و ترسا
ورائے این ہمہ من مذہبِ دگر دارم

بسوخت بودِ وجودم نماند آثارم
زبس کہ آتشِ عشقِ تو در جگر دارم

اگر ز عشقِ تو رمزے بکوہ گویم باز
ز شوق و ذوقِ تو آن را ز جائے بردارم

سرم ز افسرِ شاہان بلند می گزرد
کلاہِ فقر ازان گہ کہ من بسر دارم

حدیثِ عشق کند قطبِ دین خواہد کرد
چرا کہ ذوقِ تو ہر روز بیشتر دارم

(۳۶۵)

بے رخِ خوبِ تو اے دوست گلستان چہ کنم
ور نباشی تو در اقلیمِ دلم جان چہ کنم
گر نمائی رخِ زیبائے تو اندر شبِ تار
با فروغِ رخِ تو از مہِ تابان چہ کنم
چوں تو بر باد دہی زلفِ خودت بیشک من
عمر بر باد دہم مایۂ ایمان چہ کنم
طاقِ ابروئے تو تا در نظرم طاق بود
دیدنِ طاقِ خمِ ابروِ خوبان چہ کنم
قطبِ دین از تو ہمین وصل ترا می طلبدم
با تو از ہمدمی یوسفِ کنعان چہ کنم

(۳۶۶)

مائیم کز تو وصلِ ترا التمس کنم
کے غیر از وصالِ تو چیزے ہوس کنم

دیوانہ وار بر رخِ خوبِ تو عاشقم
فرزانہ وار از تو ترا التمس کنم

روزے کہ دیدہ ایم ترا آید آن بیاد
زان صبح و شام نالہ مثالِ جرس کنم

از راہِ بے خودی بحریمِ وصالِ تو
محرم چو گشتہ ایم چرا یادِ کس کنم

زان دادِ ماہی دہد آن بادشاہِ حسن
اے قطب دین مباد کہ فریاد رس کنم

(۳۶۷)

چو تخم وصلِ تو در کشتِ دل همی کارم
زهجرِ او دگر از عمرِ خویش بیزارم

ازان نہان زخودم راهِ وصل می خواهم
که هست در رهِ او از وجودِ خود عارم

حجابِ راهِ دلارامِ خود منم بیشک
به بینیش اگر از ره حجاب بردارم

بکوئے یار چنین پے نمی توانم برد
چراکه از غمِ سود و زیان گرانبارم

تنم بود قفسے بهرِ روحِ من بیشک
ازان جهت به تنِ خود شکست می آرم

نماند در غمش از قطبِ دین جز ئے آثار
گمان مبر که درین ره بخود گرفتارم

(۳۶۸)

یاد باد آن کہ بآن دلبرِ جانی بودم
جرمِ حرمش دیدہ بدو بکشودم

ما چو آئینہ ایمانِ جہان پیشِ نظر
ہر دو در آئینہ بنگر کہ چسان بنمودم

نیک بنگر ز کجا تا بہ کجا آمدہ ام
وز پریشانیٔ غفلت بہ چسان موجودم

پردہ ہا پیشِ نظر ساختہ دلبر حائل
من چنین غافل و حیرانِ ز تجاہل بودم

بالِ ہمت بکشا از ہم و پروازی کن
ورنہ می دان کہ عجب غافل و بس مردہ دم

قطبِ دین راز حقیقت بنمودی افشا
با چنین ہمت عالی ز تو بس خوشنودم

(۳۶۹)

اے جانِ جہان آرزوِ روئے تو دارم
در سر ہوسِ قامتِ دلجوئے تو دارم

در کعبہ و در صومعہ و در دیرِ خرابات
ہر جا کہ روم دیدۂ دل سوئے تو دارم

اندر صفِ طاعت چو بہ مسجد بہ نشینم
دل مائلِ محرابِ دو ابروئے تو دارم

از بہرِ تماشائے رخِ خوبِ تو اے دوست
در کوئے فنا خانہ بہ پہلوئے تو دارم

حاجی بطوافِ حرمِ کعبہ رود لیک
من کعبۂ مقصود سرِ کوئے تو دارم

ہر جا کہ رود قطبِ دین آید برِ تو باز
چون رشتۂ دل بستہ بہ ہر موئے تو دارم

(۲۷۰)

تا از دلِ خود صورتِ اغیار کشیدم
بے ہستیٔ خود چہرۂ دلدار بدیدم

مارا سر و سانِ کسے نیست درین کوے
با دوست بود سر بسر این گفت و شنودم

آں بار گرانے کہ ملائک نہ کشیدند
از دیدۂ باطن بنگر چون بکشیدم

ہر لحظہ چو جانِ دگرست تحفۂ جانان
ایثار کنم ہر نفسے جانِ جدیدم

آں روز کہ جان در تنِ آدم بدمیدند
من لذّت دیدار ہمان لحظہ چشیدم

پروانہ صفت سوختہ ہم بال و پرِ من
تا با پر و بالِ تو بسوئے تو پریدم

فانی شدہ قطب دین دیدۂ حق بین
ہر چند کہ در دیدۂ نا اہل بدیدم

(۳۷۱)

نمی بینم رہ دیگر بغیر از کوئے دلدارم
ازان در کوئے آن دلبر بقید دل گرفتارم

چنین کز آتشِ سودائے او ہر لحظہ می سوزم
عجب نبود اگر از سرِ عشقش پردہ بردارم

اسیرِ عشق کے ترسد ز قتلِ خویش در کویش
رقیبِ دون بے حاصل بترسد از سرِ دارم

مریضِ عشق افتادہ بکوئے دلبرِ جانی
طبیبا زان علاجے نیست بہرِ جانِ بیمارم

برو ناصح دگر پندم مدہ در کوئے آن دلبر
مرنجان خویشتن را بیہُدہ در راہِ دلدارم

کسے را پند دہ کو را دلے باشد بدستِ خود
نبردہ آنچنان دل را کہ دل از دستِ او آرم

دلِ مجروحِ قطب الدین ندارد چشمِ بہبودی
چرا کز شعلۂ شمشیرِ سرِ عشق افگارم

(۳۷۲)

رقیب گفت ترا محرمِ حرم نہ کنم
وفا نورزم و با تو بجز ستم نہ کنم

جواب دادم و گفتم کہ از سرِ عزّت
جوئے محبّتِ محبوب خویش کم نہ کنم

بعشقِ دوست اگر خونِ من کسے ریزد
بغیرِ خونِ جگر خویش چشم ہم نہ کنم

چنین کہ آن بتِ عیار راندہ از درِ خود
عجب کہ روئے بسر منزلِ عدم نہ کنم

بیک کرشمہ چنان عقل و ہوش برد از من
کہ یادِ طوبےٰ و حور بہشت ہم نہ کنم

کمندِ شوقِ نگارم بگردن افتادہ
روم بجانبِ آن یار بیش و کم نہ کنم

رقیب گفت بر قطبِ دین سرِ خود گیر
سرم اگر برود ترکِ آن صنم نہ کنم

(۳۷۲)

دران ساعت کہ دل را از وصالش شادمان بینم

بمعنی سے کے بغیر از یاد چیزے درمیان بینم

نباشد جز غمِ دردش انیسِ محرم وہمدم

کہ گر یک دم نباشد خویش را از خود بجان بینم

چو غنچہ تہ بتہ آغشتۂ خون ست دل در تن

ازان سیلابِ چشمِ خود برنگِ ارغوان بینم

نباشد اعتمادے بر تواے دل بر سرِ کویش

مگر عمرے ترا در کوئے جانان پاسبان بینم

بکویش قطب دین دل را جراحتہائے گوناگون ست

ازان در کوئے او دل را بدردش ہمعنان بینم

(۳۷۴)

بدل چو مہر تو اے یارِ نازنین دارم
خوشم کہ از دو جہان دولتے چنین دارم

بہر کجا قدم از لطف رنجہ فرمائی
برائے مقدمِ تو دیدہ بر زمین دارم

مباش در پے آزار از برائے خدا
کہ من ز گردشِ دوران دل حزین دارم

در آن زمان کہ رخ از زیرِ پردہ بنمائی
برائے تحفۂ تو جان در آستین دارم

خورند غم ہمہ کس بہر دنیا و عقبیٰ
بدولتِ غمِ تو من نہ آن و این دارم

فشاندہ ام ز سر صدق آستین بدو کون
فنا شود دو جہان عاقبت یقین دارم

نمی خورم غمِ ایام قطبِ دین ہرگز
براق ہمت خود چون بزیرِ زین دارم

(۳۷۵)

کے بود یارب کہ جان در پہلوئے جانان کنم
برگلِ رویش چو بلبل نالہ و افغان کنم

در جمالش محو گردم فانیٔ مطلق شوم
در حقیقت خویش را با یار خود یکسان کنم

گر حجابِ او منم در راہِ معنی بے گمان
بگذرم اندر زمان از خویش ترکِ جان کنم

جاں ندارد نزدِ عاشق در رہِ او اعتبار
خویشتن را در رہِ او زان جہت قربان کنم

تا بکے در جستجوئے مہر روئے آن نگار
در ہوائش خویش را چون گرد سرگردان کنم

اختیارِ قطبِ دین از وے مجو در کوئے دوست
اختیارش دوست دارد ہر چہ خواہد آن کنم

(۳۷۶)

بکنجِ صومعہ ہردم مرا غم ست والم
روم بمیکدہ کانجا شوم زغم بے غم

نصیب من ہمہ عمرِ دراز باغم بود
چنین کہ می کشم از روزگار درد والم

برائے دردِ ہمہ خلق مرہمے باشد
ولیک دردِ مرا نیست در جہان مرہم

اگر ز حالِ دلِ زارِ من تو بے خبری
ببین تو دیدۂ پُرخوں وچہرۂ زردم

یکے ست بے رخِ دلبر نمائشِ گل وخار
مرا کہ دل نہ کشاید ز گشتِ باغِ ارم

برو تو قطبِ دین از ہجرِ یار نالہ مکن
صبور باش و بکنجے نشین ودرکش دم

(۳۷۷)

بگلزارے کہ نبود روئے جانان خارمی دانم
ہر آن راحت کہ بے دلبر بود آزار می دانم

چو در بزمِ وصالش یک دمے بایار بہ نشینم
من آن دم را ز عمرِ خویش برخوردار می دانم

ز معشوقِ حقیقی خود شس ہر کس کہ وا ماند
من آن بے دولتی از پردۂ پندار می دانم

ز من بشنو حدیث و عاشقی کن پیشہ اے سالک
کہ من دردِ دلِ سالک ازین بیمار می دانم

حدیث عشق نبود عین و شین و قاف اے سالک
کہ من او را تجلّیِ رخ دلدار می دانم

نسیمے کز سرِ کویش وزد بر جانِ مشتاقان
من آن را بے شکے از جلوۂ آن یار می دانم

اسیرِ عشق قطب الدین بود از خویش وارستہ
دگر یک دم بود با خود منش اغیار می دانم

(۳۷۸)

نمی خواہم کہ یک دم بے رخِ آن دلستان باشم
وگر باشم دران ساعت زعمرِ خود بجان باشم

فروغِ روئے آن مہ خانۂ دل رامی کند روشن
نخواہم بے رخش در ظلمت آباد جہان باشم

اگر یک دم نباشد پیشِ دیدہ شمعِ رخسارش
زگل گشتِ چمن بیزار و از آب روان باشم

زروئے مرحمت ہرگز نظر سوئے من اندازد
زوق و شوقِ او جامہ دران نعرہ زنان باشم

مرا نے تابِ ہجران باشد و نے طاقتِ وصلش
اگر آید بمیرم ور رود افغان کنان باشم

اگر خواہم بسوئے او روم با خویش نتوانم
چہ بخت ست این کہ نگزارد کہ با او ہمعنان باشم

بہر منزل کہ رو آرد مرا غارتگرِ جان ست
نمی دانم کہ آخر چون شود حیران ازان باشم

۴۱۳

ردیف میم

بخود درمانده ام خواہم کہ از خود وارہم شاید
بدلبر مست گردم وز وجودِ خود نہشان باشم
ازاں آید بجاں از ہستیٔ خود قطبِ دین شاید
کہ در راہِ وصالِ یار از صاحبدلان باشم

(۳۷۹)

اے دوست بیا بپرس حالم — تا کے ز فراقِ تو بنالم
از بس کہ بدل غمِ تو خوردم — باریک و ضعیف چون ہلالم
از دوریِ رویت اے گل اندام — باشد ز حیاتِ خود ملالم
تا پائے کشیدی از سرِ من — در دست زمانہ پائمالم
خواہم بپرم چو مرغ سویت — اما چہ کنم کہ نیست بالم
بے یادِ تو گر روم بہ کعبہ — چیزے نبود بجز وبالم
بر یادِ تو گر شراب نوشم — باشد بخدا کہ آن حلالم
چون نیتِ عشقِ تست در دل — بسیار مبارک ست فالم

بشنو سخنے ز قطبِ دین راست
جز نقشِ تو نیست در خیالم

(۳۸۰)

بکنجِ ناتوانی تا بکے زار و حزین باشم
زہجرِ دلبرِ جانی خود اندوہگین باشم

ندارم مہربانے تا بگویم حالِ خود با او
ندانم تا بکے در دستِ غمہایش چنین باشم

عجب نبود گر از دردِ دلِ من کوہ بگدازد
چنیں کز آتشِ ہجران بآہِ آتشین باشم

نگنجد ما و من در خلوتِ جانان سرِ موئے
ازان با وصلِ او بیزار از دنیا و دین باشم

بحمد اللہ کہ قطب الدین ندارد مہرِ کس در دل
بغیرِ مہرِ آن یارے کہ مہرش در نگین باشم

ردیف میم

(۳۸۱)

چو من در بزمِ وصلِ یار از خود بے نشان گشتم
بمعنی سرفراز این جہان و آن جہان گشتم

ز دستِ ساقیٔ باقی چو خوردم یک دو پیمانہ
شدم از خویشتن فانی و با وے ہمزبان گشتم

بر آں بودم کہ محرم گردم اندر خلوتِ دلبر
بحمد اللہ کہ ہمت برگزیدم آں چنان گشتم

نمی بینم در اقلیمِ وجودت صورتِ غیرے
نہاں از محنتِ اغیار و کلی بران گشتم

نیاوردم حیل در راہِ جانان قطبِ دین ہرگز
کہ تا رفتم بدریائے حقیقت محضِ آن گشتم

(۳۸۲)

ساقی بیار بادۂ صافی و لالہ فام
زان مے کہ وارہاندم از خود علی الدوام

زاہد کہ گفت بادہ حرام ست راست گفت
بر ما حلال باشد و بر تو بود حرام

ما می خوریم سنگ ز دستِ حبیبِ خویش
جائے کہ غیر را نبود رہ دران مقام

گر وصلِ یار بایدت از خویشتن بمیر
از خویش ہر کہ مرد درین رہ بود تمام

اے قطبِ دین حسود اگر طعنۂ زند
معذور دارِیش کہ شمے دیدہ و نہ جام

(۳۸۴)

فاش می گویم و خواہم نرود از یادم
کہ بسودائے غمِ عشقِ تو مادر زادم

درازل پردگیٔ خلوتِ جانان بودم
کز حریمش بچنین ورد دراز افتادم

این چنین کز شررِ عشق دلم می سوزد
عاقبت دردِ غمِ عشق دہد بربادم

یار کز دولتِ دیدار مرا بنوازد
من اگر سیر نخواہم ببرد بنیادم

من نہ امروز چنین عاشقِ شیدا شدہ ام
عشق در روزِ ازل بود مگر اوستادم

کششش از جانبِ او بود کہ می خواند مرا
پس جواب از سرِ آرے و بلے در دادم

قطبِ دین غم نخورد ہر کہ خورد گومی خور
من بسودائے غمش از دو جہان آزادم

(۳۸۴)

گر شود در رہِ تحقیق زبان ہر مویم
کے توانم کہ صفاتش سرِ موئے گویم

حدِ من نیست کہ گویم صفتے از ذاتش
این قدر ہست کہ راہِ سخنش می پویم

ہست چیزے ز حقیقت بہمہ کس زان رو
صفتِ ذات ورا از ہمہ کس می جویم

آرے ہر کس کہ طلبگار شود دریابد
ہر کہ باور نہ کند دست ازو می شویم

قطبِ دین سعی کنان بر درِ او رجعت کرد
می شتابد کہ ازان آب رو در جویم

(۳۸۵)

مامستِ سرخوش از مے دلدار گشتہ ایم
در کوئے عشق واقفِ اسرار گشتہ ایم
خلوت نشینِ کوئے غمش تا شدیم ما
فارغ ز جورِ محنتِ اغیار گشتہ ایم
پائے طلب براہِ بتان تا نہادہ ایم
از تیغِ تیزِ عشق دل افگار گشتہ ایم
ہر کس بسترِ وحدت ماپے کجا برد
کز خویش محو فانیٔ آن یار گشتہ ایم
در جستجوئے روئے دلارامِ خویشتن
سرگشتہ در دو کون چو پرکار گشتہ ایم
گویند قطب دین زغمِ عشق ناتوان ست
آرے ز عشقِ یار چنین زار گشتہ ایم

(۳۸۶)

ما عاشق و رندِ مے پرستیم | با بادہ پرست زان نشستیم
نے نام و نہ ننگِ دین و دنیا | ما خود آنیم ہر چہ ہستیم
از ہر چہ گمان بری کہ آنیم | می دان بیقین کزو برستیم
ما را ز دو کون سر گزشتہ | از ہستی خویشتن چو ستیم
از ہر دو جہان طمع بریدیم | با دلبر خویشتن نشستیم

زہاد ز قطبِ دین گریزند
ما شیشۂ ہدرا شکستیم

(۳۸۷)

تا منِ دل شده از مادرِ گیتی زادم
عشق در بادیۂ وصلِ تو شد استادم

حلقۂ بندگیت تا کہ کشیدم در گوش
از غمِ سود و زیانِ دو جہان آزادم

تا قدم بر سرِ کوئے تو نہادم بہ یقین
نام و ناموس حیا بر سرِ کویت دادم

پرتوے دید دلم رخت بسوئے تو کشید
خویش را گر نمائی بری بنیادم

عقل و ہوش و خرد و صبر و قرار و آرام
ہمہ از شعلۂ عشقِ تو برفت از یادم

زلف بر باد مدہ زانکہ دلم بستۂ اوست
ورنہ چون زلف پریشان بدہی بر بادم

قطب دین شیشۂ زہد و ورعِ خویش شکست
مشمارید عزیزان دگر از زہادم

(۳۸۸)

زقربِ وصلِ تو ہرگاہ بہرہ ور باشم
زبیمِ بعد ہمان لحظہ پرخطر باشم
بہر زمین کہ خراماں روی تو از سرِ ناز
نشستہ بہرِ وصالت برہ گزر باشم
بخندہ از دولبت آبِ زندگی بارد
بود کہ غرقۂ او پائے تا ز سر باشم
ز بادۂ خمِ توحیدِ ساقیٔ باقی
نمود بے خبرم تا کہ با خبر باشم
ازان بدردِ غمت خو گرفتہ قطب الدین
کہ تا بدردِ غمت در جہان سمر باشم

(۳۸۹)

من بکوئے کسے گزر دارم	کہ ز جانش عزیز تر دارم
جان برائے سگانِ درگہِ او	بہرِ ایثار ماحضر دارم
در فراقِ جمالِ آن دلبر	چشمِ خود را ز گریہ تر دارم
بہرِ تیغِ جفائے او شب و روز	سینۂ خویش را سپر دارم
شیشۂ زہد را زدم بر سنگ	بعد ازین مشربِ دگر دارم
عاشقم عاشقم بروئے کسے	سخن خویش مختصر دارم
نیست یک دم قرار و آرامم	آتشِ عشق در جگر دارم

قطبِ دین را مدہ تو ناصح پند
منِ درویش این ہنر دارم

(۳۹۰)

من ترکِ عشقبازیٔ خوبان نمی کنم
احوالِ جمعِ خویش پریشان نمی کنم

مردانه وار بر سرِ کویش نشسته ام
اندیشهٔ ز جورِ رقیبان نمی کنم

از فرق تا قدم همه دردم ازان جهت
از دردِ خویش ناله و افغان نمی کنم

هر شب مثالِ شمع ز سوز و گدازِ خویش
چیزے بغیرِ اشک بدامان نمی کنم

بر قول و عهدِ روزِ ازل می روم ببین
ترکِ وفائے یارِ خرامان نمی کنم

تا پا نهاده ام بره کعبهٔ وصال
اندیشهٔ ز خارِ مغیلان نمی کنم

ناصح مگو که قطبِ دین از عشق توبه کرد
من توبه از محبتِ خوبان نمی کنم

(۳۹۱)

منم کاندر جہاں یک دم دلے خرم نمی بینم
زمانے خویش را اندستِ غم بے غم نمی بینم
نشاطِ خندہ دارد ہر کسے با گل عذارِ خود
منِ غم دیدہ یک دم چشمِ خود بے غم نمی بینم
ازان ابرو کمان بر سینہ تیرے خوردہ ام لیکن
کہ غیر از خونِ دل از بہرِ او مرہم نمی بینم
ازان در کنجِ تنہائی بدیوار آورم رو من
کہ ہمرازے و ہمدردے درین عالم نمی بینم
نمی باشم دمے خرسند و در دل غم ازان دارم
کہ خود را در حریمِ وصلِ او محرم نمی بینم
ازان رو روئے شادی یک نظر پیشم نمی آید
کہ یک دم دلبرِ خود را بخود ہمدم نمی بینم
بروئے قطبِ دین باد رد و محنت دائما خوکن
کہ کس را خالی از غم در بنی آدم نمی بینم

(۳۹۲)

کے بود جا در حریمِ دلبرِ زیبا کنم
بے گمان چشمِ دلِ خود بر جمالش وا کنم

اینچنین کز آتشِ عشقش زخود بیگانہ ام
عاقبت دانم کہ خود را زین جہت رسوا کنم

وعدۂ دیدار گر فردا دہد آن نازنین
من ز روئے بیخودی امروز را فردا کنم

در بیابانِ وصالش روز و شب رہ می روم
بر امیدِ آنکہ روزے بر درش ماوا کنم

گر نباشد پرتوِ دیدارِ یار اندر بہشت
ز آتشِ سودائے عشقش در جہنم جا کنم

من نہ شادان از بہشتم نے دوزخ ترسناک
خویش را خود ہم بوصلِ یارِ خود بینا کنم

در فراقش قطب دین زان قطرہ افشانم ز چشم
خویش را خواہم چو قطرہ محض آن دریا کنم

(۳۹۴)

من کنم آنکه بجو وا زدرِ جانان نروم
دردِ دل می کشم و انپئے درمان نروم
گر بود خالی از انوارِ رخش گل بچمن
بتماشائے گل از خانہ بہ بستان نروم
پرتوے از رخِ او گرفتد اندر دوزخ
کافرم گر بسوِ آتشِ سوزان نروم
بتماشائے رخِ یار روم در جنّت
بے خدا من بسوِ روضۂ رضوان نروم
فی المثل گر کند آن یار بہ بتخانہ مقام
خادمِ بت شوم و جانبِ دربان نروم
کردہ ام عہد کہ ہر جا شود آن جا باشم
زان جہت ہیچ سہے بے رہِ جانان نروم
قطب دین جان دہد ار یار نماید دیدار
عہد کردم کہ ازین قول پریشان نروم

(۳۹۴)

بکنجِ ناتوانی روئے در دیوارِ غم دارم
ز دستِ محنت بیدادِ دوران صد الم دارم

ز خود برکنده ام دل زانکه امروز ست یا فردا
که از ہجر وصالش روئے بر ملکِ عدم دارم

از آن روزے که یاد روو غمِ او ہمنشیں گشتم
بنشاط و عیشِ دنیا را ہمہ زیرِ قدم دارم

کے از کس حرفِ عشقِ یارِ خود آموختم ہرگز
سوادِ دفترِ عشقِ وے از لوح و قلم دارم

مگو ناصح فرو شواز دل خود حرفِ عشقش را
که از کلکِ قضائیش بر دلِ خود این رقم دارم

برو زاہد برسوائی مزن بر قطبِ دین طعنہ
کہ من رسوائے عشقم کے ہوائے این الم دارم

(۳۹۵)

برسرِ آن کوئے خالی نیست یک دل از الم
گوئیا اہلِ دلان را سود دارد درد و غم

لذّتِ دیدار خواہی شربتِ مرگت بنوش
زانکہ پیش از مرگ کس را کے گزارند در حرم

لایقِ دیدارِ جانان چشمِ بیدار آمد
دیدۂ عشاقِ کو بیش کے رسد شبہا بہم

زندہ می دارند زان مردانِ راہش صبح را
زانکہ باشد وعدۂ دیدارِ جانان صبحدم

دیدہ بکشا تا بہ بینی لمعۂ انوارِ او
اینچنین غافل مباش از فیضہائے دمبدم

آن زمان کو نازنین می زد صلائے وصلِ خویش
کلکِ صنعش زد بنامِ آدمِ خاکی رقم

قطبِ دین رو در طوافِ کعبۂ مقصودِ خود
از وجودِ خویش گر مردی تو بیرون نہ قدم

(۳۹۶)

اسیرِ عشقم و رسوائے عالم | ز بیگانہ رمیدہ ز آشنا ہم
دران خلوت کہ جانم عشق می باخت | نہ حوا بود آن جا و نہ آدم
نشان از عالم و آدم کجا بود | کہ بودیم از بخارِ عشق شبنم
سوادالوجہ گر داری بہ تحقیق | بخوان از تختۂ دل اسمِ اعظم
کند بر دستِ تو یک رہ تجلّی | اگر کوہے فروریزی تو از ہم
ضمیرِ پاک باید دیدنش را | کہ کس اندر حریمش نیست محرم

بدردِ عشق خو کن قطبِ دین را
منہ بر زخمِ تیرِ عشق مرہم

(۳۹۷)

بغیر از عشقِ جانان نیست کارم
نباشد در چنین رہ اختیارم

زعشقش گرچہ رسوائے جہانم
ز رسوائی ولیکن نیست عارم

ز آسیب زمانہ نیست جائے
بغیر از سایۂ لطفش حصارم

ندیدست و نخواہد دید ہرگز
بغیر از چشمِ دل کس روئے یارم

زند ہر کس زخاکِ تیرہ چون سر
سر از جیبِ نگارِ خود بر آرم

بسانِ قطبِ دین رو دل بدست آر
کہ پندش را ز پیران یاد دارم

(۳۹۸)

تا بدل نقشِ خیالِ رخِ جانان دارم
قطعِ امید من از دیدۂ خوبان دارم

آتشے کو کہ تر و خشکِ جہان را سوزد
پرتو از آتشِ عشق ست کہ در جان دارم

منتظر بر سرِ کویش بامیدِ نظرے
بخدا کے الم از جورِ رقیبان دارم

می کشد یار سرِ رشتہ کہ در گردن ماست
خواہش ترک وطن از کششِ آن دارم

تا شمیدم ز گلستانِ جمالش بوئے
ہمچو بلبل بسرِ کوئے وے افغان دارم

دیدہ تا دیدہ ز عکسِ رخِ او یک پرتو
اے بسا طعنہ کہ بر مہرِ درخشان دارم

قطبِ دین بال و پرِ ہمت خود باز کشا
تا بہ بینید ملائک کہ چہ طیران دارم

(۳۹۹)

تا یکے طرفہ نگار از دو جہان بگزیدم
چہ جفا ہا کہ من از گردش دوران دیدم

آتشِ دوزخِ فردائے قیامت نکند
آنچہ امروز من از آتشِ ہجران دیدم

پاکشیدم ز سرِ کوئے غمش در دامان
دست شستم ز خود و بر دو جہان خندیدم

عرض کردند متاعِ دو جہان را بر من
محنت و دردِ غمِ او ز میان برچیدم

برسیدم بطوافِ حرمِ کعبۂ وصل
عمرہا شد کہ ببال و پرِ خود پریدم

آنکہ می گفت حجابِ رہِ خود قطب الدین ست
راست می گفت ولے پند ورا نشنیدم

(۴۰۰)

نورِ رخت کردہ است رہبریٔ دیدہ ام
تا منِ بے صبر و دل روئے ترا دیدہ ام

کردہ ام از ہر دو کون کنجِ غمت اختیار
تا کہ ترا دیدہ ام از ہمہ ببریدہ ام

روئے نکو در جہان گرچہ بسے ہست لیک
غیرِ تو کے در جہان روئے کسے دیدہ ام

تا گلِ روئے تو ام در چمنِ جان شگفت
کے ز گلستانِ دہر ہیچ گلے چیدہ ام

خود بزبان می دہی وصفِ رخِ خویش را
ورنہ منِ دردمند سرِّ تو پوشیدہ ام

از ہمہ بوہائے خوش ہیچ ندارم شمید
من کہ ز بوئے ختن بوئے تو نشمیدہ ام

قطب دین ضائع نکرد عمرِ عزیزے کہ داشت
زانکہ در اوقاتِ عمر عشقِ تو ورزیدہ ام

(۴۰۱)

تو بمن نوازشے کن دلِ زار و ناتوانم
نظرے بکن بسویم کہ رود ز شوق جانم

ہمہ شب بر آستانت بفغان و نالہ باشم
بامیدِ آنکہ خوانی ز سگانِ آستانم

گر میرم از فراقت و رِ خاکِ راہ گردم
بخدا کہ دردِ عشقت نرود ز استخوانم

بتو از غمِ جدائی چہ نویسم و چہ گویم
چو گیاہِ سال بے نم ز غمِ تو آنچنانم

ز غمت ہر آنچہ دیدم بر سم اگر بوصلت
بتو عرضِ حال گویم غمت ار دہد امانم

تو چو آگہی ز حالم من ادب نگاہ دارم
کہ بسوز داریگویم سخنے سرِ زبانم

نہ بمن خیال داری کہ کشی تو قطبِ دین را
تو بران ہم ار نباشی بخدا کہ من بر آنم

(۴۰۲)

بجاست عهدِ وفائے کہ با تو بربستم
بخاکِ پائے عزیزت کہ عهد نشکستم

سرم رسید ز زیرِ فلک بعرشِ علا
ازان زمان کہ ز هستی خویش وارستم

خموش زاهدِ خود بین کہ من ببانگِ بلند
کنم حدیثِ غمِ یار تا کہ من هستم

برو فسردہ دلے ذوق شوق باش کہ من
ز جامِ ساقیٔ باقی خویشتن مستم

برم بنزدِ ویش تحفہ جان و منفعلم
کہ خدمتے بہ ازین بر نیاید از دستم

چہ غم ز جورِ رقیبان و طعنۂ اغیار
کہ با حبیب ببزمِ وصال بنشستم

بگو میت کہ چسپان قطبِ دین بدو پیوست
ز خود بریدم و با یار خویش پیوستم

(۴۰۳)

بران می داردم عشقش که رسوائے جہان گردم
بسانِ ماہِ نو انگشت نمائے این و آن گردم

منِ بیچارہ در کویش ہمیشہ منتظر باشم
کہ شاید بیگمان یک رہ بوصلش شادمان گردم

برآنم گر دہد توفیق و لطفش یارِ من گردد
کہ در بزمِ وصالش محرمِ رازِ نہان گردم

بسانِ لالۂ پژمردہ رو برخاکِ رہ دارم
اگر دیدارِ او بینم ہمان دم زندہ جان گردم

بامیدِ وصالِ او بجان بربستہ ام ہمت
کہ می دانم کہ آخر از وصالش شادمان گردم

حدیثِ عشقِ جانان شرح نتوانم دہم امّا
اگر از ہر سر موئے کہ من دارم زبان گردم

مگو زاہد کہ قطب الدین سرافرازِ جہان گشتہ
غبارِ کوئے آن یارم اگر بر آسمان گردم

(۴۰۴)

بس کہ از تیغِ وے آغشتہ بخون ست تنم
خون فرو ریزد اگر دست نہی بر بدنم

وطنم گر طلبد اہل دلے در عالم
جز سرِ کوئے غم یار نیابد وطنم

گر شندم نزدم یک نفس از کوشش من
کے بود ہیم دران کوئے زدار ورسنم

چون کنم یادِ وصالش شوم از خود بیخود
کہ کنم چاک دلِ ریش وگہے پیراہنم

روز محشر کنم از شوقِ رخش صد فریاد
مگر آن روز خودش دست نہد بر دہنم

بر داز شعرِ خوشِ دل کشِ ما عاشق حظ
ہر کہ عاشق نبود حظ نبرد از سخنم

قطب دین کشتۂ عشق ست خدارا یاران
غرقۂ خوں بگذارید کہ باشد کفنم

ردیف میم

(۴۰۵)

از عشقِ آن پریرو رسوائے خاص و عامم
ہر کس شنید سخنم دیوانہ کرد نامم
معذور دار ہمدم گر ناصبور باشم
از شربتِ وصالش شیرین شدست کامم
ایام عیش آمد بگریخت محنت و غم
ساقی زجامِ عشرت برکف نہاد جامم
در کوئے عشقبازان نام و نشان ندارم
گوئی کہ مردہ ام من وز خویشتن بجانم
عقلم رمیدہ از سر مجنونِ عشقِ اویم
از خویش گر زنم دم عشقش بود حرامم
اے قطب دین چہ پرسی نام و نشانِ آن را
کاندر میانِ عشاق دیوانگی ست نامم

(۴۰۶)

تا مست و عاشقِ رخ جانانه گشته ام
با دردِ عشق همدم و همخانه گشته ام

بیگانه هم ز خویش شدم هم ز آشنا
رسوا نه میانِ خلق چو دیوانه گشته ام

از عاقلانِ دهر گرفتم کنارهٔ
مانند وحشی از همه بیگانه گشته ام

دنیا و آخرت همه بر باد داده ام
در عشقِ یار ساکنِ میخانه گشته ام

سرِ حلقهٔ ملامتیان جهان شدم
در خانقاه و مدرسه افسانه گشته ام

گنجِ نهانِ خویش بویرانه یافتم
ساکن ازان بگوشهٔ ویرانه گشته ام

نبود عجب که سوخته باشم چو قطبِ دین
بر گردِ شمعِ وصل چو پروانه گشته ام

(۴۰۷)

من دردِ عشقِ تو بہ کسے گر بیان کنم
آن را دل ار چو سنگ بود در فغان کنم

گر بر بدن ہزار سرِ مو زبان شود
وصفِ جمالِ خوبِ تو نتوان بیان کنم

چون ضربہائے عاشقِ بیدل جمالِ تست
خونِ مرا بریز کہ من ترکِ جان کنم

ہرگز چو سرِّ عشقِ تو کس داستان نساخت
من نیز دردِ عشق ترا داستان کنم

درمانِ دردہائے ہمہ دردِ عشقِ تست
درمانِ دردِ عشقِ ترا من چسان کنم

با وصلِ جان فزائے تو دوزخ بود بہشت
بے تو بہشت دوزخ و من ترکِ آن کنم

گفتی بہ قطبِ دین بنمایم جمالِ خویش
خود را بہ جستجوئے تو زان رو نہان کنم

(۴۰۸)

در بیابانِ غمش طالبِ دیدارِ منم
حکمتے ہست کہ سرگشتہ چو پرکارِ منم

غیر را نیست دران کوئے یقین دانم رہ
در رہِ دوست ازان فارغ از اغیار منم

ہمنشین از منِ بیچارہ مجو صبر و قرار
عاشق و شیفتۂ آن بتِ عیار منم

نیم شب وعدۂ دیدار بود آن مہ را
زان سبب دردلِ شب دیدۂ بیدار منم

اے خوش آن کس کہ درونِ حرمش یابد بار
مدتے شد کہ بجان طالبِ دیدار منم

ابر می آید و می خندد و می گرید باز
عاشقِ زارم و خون از مژہ می بار منم

قطبِ دین را مکن اے ناصح نصیحت از عشق
پندِ تو کے شنوم زان کہ گرفتار منم

(۴۰۹)

بیا کز ہجرِ تو اے پاک دامن | زغم بگداختم مانندِ سوسن
ندارم طاقتِ ہجران خدارا | مپوشان روئے خوبِ خویش از من
شگفتہ در جہان بسیار گلہا | ولے چون تو گلے نبود بگلشن
زعشقت ہر کسے را سوخت داماں | مرا یک موئے خود نگذاشت بر تن
بنیکوئی شدی چون شہرۂ دہر | ہمہ روئے زمین گویند احسن

زعشقت قطبِ دین دیوانہ گشتہ
شدہ بر عام و خاص این قصہ روشن

(۴۱۰)

بودم آن روز مے از ساغرِ وحدت نوشان
کہ نہ از بادہ کشان بود نہ بادہ نوشان

من ازان روز بدان دلبرِ جانی بودم
کہ نبودہ سرِ موئے اثر از ماہ ونشان

لذّتِ شربتِ وصلش ز ملائک مطلب
کہ ندیدم زِ مئے عشق کسے سرجوشان

لذّتِ شربتِ وصلش زمنِ مست طلب
کہ ازان بودہ ام از جامِ میش جرعہ کشان

ہمتے ورز درین کوئے اگر مرد رہی
آستین بر سرِ کونین چو مردان افشان

بخدا محرمِ اسرار کسے گردد کو
ہمچو خورشید بود دیدۂ جانش رخشان

قطبِ دین فانی مطلق بخدا کے گردی
تا درین راہ بود یک سرِ مو از تو نشان

(۴۱۱)

ساقی بیار بادہ و بر من نثار کن
مطرب بیا و نغمۂ چنگ آشکار کن

رندی و بیخودی و مئے عشق کارِ ماست
کو زاہدِ زمانہ بزہد اختیار کن

چون عمر را بقا و جہان را مدار نیست
بنشین و ترکِ مردمِ بے اختیار کن

خود را رسان بوادیٔ رندانِ پاکباز
در حق گریز و سایۂ آن را حصار کن

خواہی کہ روئے یار بہ بینی تو بیگمان
روشن چو آئنہ دلِ خود از غبار کن

خواہی کہ محرمِ حرمِ کبریا شوی
فانی شو از وجود و بران راہ گزار کن

اے قطبِ دین گریز ز دنیا و آخرت
خود را بیار و وقفِ رہِ کردگار کن

(۴۱۲)

دلا برخیز و عزمِ کوئے آن دلدارِ جانی کن
زروئے صدق برخاکِ درِ او جانفشانی کن

اگر خواہی کہ دریابی جمالِ عالم آرائش
برو در کوئے آن دلبر بعمرے پاسبانی کن

اگر خونِ ترا ریزد نہ پیچی سر ز تیغِ او
زخونِ خود بہ تیغش چہرۂ خود ارغوانی کن

درونِ خلوتش چون محرمِ اسرار تا گردی
مکن سرّش تو فاش اندیشۂ رازِ نہانی کن

بروئے غیرِ معشوقِ حقیقی دیدہ نکشائی
ز تیغِ دیدن غیرش تو در دل دیدہ بانی کن

نیاز و عجز بنمون وز سر پندار بیرون کن
بخاکِ درگہش رومال و عجز و ناتوانی کن

اگر خواہی جمالِ او ببینی قطبِ دین از جان
دمے بنشین و با دلدارِ جانی زندگانی کن

(۱۳۴)

بنمائے رخ ز پردہ بمن اے مرادِ جان
تا وارہم ز فکرِ خیالاتِ این و آن
می گفت دوش بحر بآوازِ خویشتن
آن کس کہ غرق باشد از ماست بیگمان
موسیٰ اگر ندید لقائے حبیبِ خویش
نومید زان مباش کہ بود ست امتحان
ما ہستیٔ وجود بتاراج دادہ ایم
تا آید آن نگار و نشیند بجائے جان
گر صد ہزار جان بود و او طلب کند
صادق نۂ اگر طلبی لحظۂ امان
رندے کہ صبح و شام بدلدار مے خورد
تنگ آیدش ز زہدِ ریائیِ زاہدان
چون قطبِ دین تو بر درِ دلہا نشین مدام
زان پیشتر کہ نخلِ حیاتت شود خزان

(۴۱۴)

گشته ام مجنون مرا با زلفِ خود در بند کن
رشتهٔ جانِ مرا با جانِ خود پیوند کن

وقتِ جان دادن مرا از لعلِ خود ده بوسهٔ
چاشنیٔ شربتِ مرگِ مرا زان قند کن

اشتیاقِ وصلِ تو جانان مرا از حد گزشت
یک زمان پہلوئے من بنشین دلم خرسند کن

طوطیٔ جانم ندارد قوت و شکّر می خورد
قوتِ او بہرِ خدا از لعلِ شکّر قند کن

جز شرابِ وصلِ تو جانان ندارم حاجتے
جرعهٔ در جامِ این درویشِ حاجت مند کن

دولتش پائنده شد ہر کس ز وصلش جشید
قطبِ دین را ہم ز وصلِ خویش دولت مند کن

(۴۱۵)

نگارِ من بیا و ہر چہ می خواہد دلت آن کن
بنائے خانۂ ہستیٔ این بیچارہ ویران کن

ہمہ دلہائے مشتاقان بود حیرانِ وصلِ تو
دلِ غم دیدۂ من ہم زوصلِ خویش شادان کن

نمی خواہد حیاتِ خویش دیگر بے جمالِ تو
بیا در ملکِ جانِ من نشین و غارتِ جان کن

چو گل از غنچہ بیرون آرخِ خود را مپوش از من
دلِ مجروحِ ما را از وصالِ خویش شادان کن

ز دردِ محنتِ ہجران دلِ من غرقۂ خون ست
بیا اے مرہمِ جان و علاجِ دردِ ہجران کن

تو شاہِ کشورِ خوبانی و من بندۂ مسکین
ز روئے مرحمت با بندۂ خود لطف و احسان کن

دلِ افگارِ قطب الدین ندارد طاقتِ ہجران
مرو از پیشِ من اے جان و با من عہد و پیمان کن

(۴۱۶)

یاد دارم سخنے خوب تراز درِّ ثمین
کہ خرابات نشین بہ بود از ہر خود بین

من نگویم کہ مخیز و منشین با مردم
با ہمہ کس بنشیں لیک تو با خویش نشین

بگزر از خویش چو مردان کہ رسی با وصلش
شیوۂ عاشقِ جانباز ہمین ست ہمین

تا تو باشی بمیان دوست کنارہ گیرد
فانیٔ بحر شدہ درِّ معانی برچین

گر تو خواہی کہ سرافرازِ دو عالم باشی
بر درِ خلوتِ مردانِ خدادان بنشین

از خدا دور بود ہر کہ پسند خود را
بلکہ باشد بخدا در سرِ شیطانِ لعین

بر درِ دوست نہی روئے تظلم بر خاک
تا بیابی شرف از خاکِ درش قطب الدین

(۴۱۷)

اگر تو مردِ رہی دیدۂ دلت واکن
زدل کدورت ہستیٔ خویش یغما کن
بتے کہ در رہِ تحقیق بے نشان باشد
نشان زکس مطلب خود نشان پیدا کن
روی بہرزہ وگوئی کہ طالبِ یارم
بیا و در دلِ شب چہرہ اش تماشا کن
نگویمت کہ ہمہ عمر در ریاضت باش
زخویش بگزر و با یار خود تماشا کن
نشانِ حق طلبی شیوۂ محبان ست
چو قطبِ دین بروا مروز کارِ فردا کن

(۴۱۸)

بشنوید از منِ درویش دوائے ہجران
کہ شوید از پےِ معشوق ہمہ جامہ دران

ہر کہ در کوئے فنا شربتِ وصلش نہ چشد
ماند محروم ازان وصل چو گاوان و خران

چیست این غفلت و این خوابِ گران در دِل شب
باشد آن دلبرِ جانی کہ بسویت نگران

دل ربائے تو یکے و دلِ تو گشتہ ہزار
بیش ازین نیست درین رہ روشِ کج نظران

قطبِ دین یک سخنے گومیت ار مردِ رہی
خویشتن راز سخنہائے ذمیمہ گزران

(۴۱۹)

اے دل اسباب رہِ دلبرِ خود پیدا کن
دیدہ از بہرِ تماشائے جمالش وا کن

تا بکے چند صفت در وطنِ تن باشی
خیز و شہباز صفت برید قدرت جا کن

پردہ بردار و مقامے کہ بہ بینی بہ پسند
پیشِ دلدارِ پسندیدۂ خود ما وا کن

نیست در بالِ ملائک شرفِ جذبۂ عشق
خیز و در مرتبہ خود را ز ہمہ بالا کن

بعد ازیں پردہ درے از نظرت گم باشد
یارِ گم کردۂ خود را برِ خود پیدا کن

غرض از آمدن و رفتنِ تو دانی چیست
یعنی خود را بہ بد و نیکِ رہش دانا کن

قطب دین گوہرِ نایاب اگر می خواہی
چون صدف باش تو و چشمۂ دل دریا کن

(۴۲۰)

اے دوست بہرہ ببر از این و آنِ من
در گفتگوئے وحدتِ آن دلستانِ من

دانم کہ شعلۂ شمعم کو بہ کو رود
تا بہرہ ور شوند ہمہ دوستانِ من

گر جہان بر آید و دلہا کند فگار
چون تیر سخت آمدہ است از کمانِ من

دارم امیدِ آنکہ ز من یاد آورید
روزے کہ زیر خاک بود استخوانِ من

حاسد ببرّ وحدتِ ما رادسے بری
بشنو ز عشقِ دوست بیا داستانِ من

من خود نرفتہ ام ز میان لیک آن نگار
در جانِ من نشست و نباشد زیان من

سرّیست این نہان تو مکن فاش قطبِ دین
من چون کنم کہ سر زند او بے گمانِ من

(۴۲۱)

جانان جفا به اہلِ وفا می کنی مکن
ما را زخود بجود که جدا می کنی مکن

من در وفائے عہدِ تو از جان گزشتہ ام
تو یار رقیب مہر و وفا می کنی مکن

از ما رمیدۂ برقیب آرمیدۂ
این کار اگر برائے خدا می کنی مکن

یارب کہ گفت اے مہِ نامہربانِ من
درد دلِ شکستہ دوا می کنی مکن

در مجلسِ شریف بہ اغیار ہمدمی
این از برائے رنجشِ ما می کنی مکن

ہرچند تیرِ جور و جفا بر دلم زدی
ہرگز نہ گفتمت کہ چرا می کنی مکن

اے قطب دین بخلوتِ خود بے جمالِ دوست
گر تو نماز خویش ادا می کنی مکن

(۴۲۲)

کیست کو نیست طلبگارِ تو اے جانِ جہان
کیست کاندر غمِ عشقِ تو نمی بازد جان

کیست کو آتشِ عشقِ تو ندارد در دل
ہیچو ذرّہ بود اندر طلبت سرگردان

کیست کز ملکِ قضایت سرِ خود را پیچد
گر بود شاہ کنی خانۂ عمرش ویران

نہ نبی و نہ ولی ذاتِ ترا دانستہ
ہمہ در وحدتِ ذاتِ تو بماندہ حیران

اہلِ دانش ہمہ گر وصفِ صفاتت گویند
مثلِ آن ست کہ موسیٰ بشنید از چوپان

در رہِ وصلِ تو صاحب نظران بسیارند
گرچہ ذاتِ تو نہان ست و نمودند عیان

قطبِ دین وصفِ تو کے درخورِ ذاتت گوید
این قدر ہست کہ وصفِ تو بود ورد زبان

(۴۲۳)

دور افتادهٔ از صحبتِ جانان و وطن
گلخنِ تنگِ جهان را مکن ای دل مسکن

خویش را ترک کن و جانبِ دلدار خرام
مایهٔ سود و زیان را همگی بر هم زن

ز آتشِ عشق برو هستیٔ خود را بگزار
نیست چیزے به ازین مرتبه از وجهِ حسن

مے خور آزاد بزی کز دو جهان آزادی
که بود مے زخمِ وحدتِ او مرد افگن

چون شوی بیخود و مست از مے و جامِ ساقی
وآن گه از مستیٔ خود هستیٔ خود را بشکن

ساقیٔ بادهٔ شوق از تو اگر جان طلبد
جانِ شیرین بکفِ خویش نه از ملکِ بدن

قطبِ دین فهمِ سخن از نکند تیره دلے
هر کرا دیدهٔ دید لیست کند فهمِ سخن

(۴۲۴)

تا بکے پامالِ ہجرِ یار باشم این چنین
وز غمِ دردِ جدائی زار باشم این چنین

بر سرِ کوئے غمش بیمارِ عشق افتادہ ام
تا بکے بیمار و زار و خوار باشم این چنین

اے اجل رحمے کن و در مرگِ من تعجیل کن
زانکہ من از زندگی بیزار باشم این چنین

فصل نوروزست و ہر عاشق بدلدارے خوش ست
زان جہت با دیدۂ خونبار باشم این چنین

رشکم آید بر کسے کو جمع با یارست و من
در جہان سرگشتہ چون پرکار باشم این چنین

گفت دلبر قطبِ دین این محنت از خود می کشی
ورنہ من کے بر سرِ آزار باشم این چنین

(۴۲۵)

روئے نمود از حرم خسروِ صاحب قران
لشکرِ خونخوار عشق جان بربود از میان

آئنہ سان می شود دیدۂ دل ہر کرا
شعلۂ شمشیرِ عشق زنگ زداید زجان

زندۂ جاوید گشت ہر کرا ورا یار گشت
نام و نشانش بود گرچہ بود بے نشان

سلسلۂ زلفِ یار گشت چو پابندِ دل
از دو جہانش کشید سوئے خود آن را عنان

جامۂ جان چاک کن ہمچو گل اندر سحر
تا کہ شوی بے گمان بامہِ خود ہم زبان

سوخت دل و جانِ من ز آتش سودائے عشق
رہروِ کامل کجاست تا کندم امتحان

کار بسے مشکل ست در رہِ دین قطبِ دین
راہ بپایان نہ زد ہیچ کسے در جہان

(۴۲۶)

جانان بیا که ما را خوش هست با تو بودن
بے درد داغِ عشقت موئے نماند بر تن

سرِّ مرا تو دانی دانم کہ می توانی
سوئے خودم بخوانی نیست اختیارِ گفتن

خوش حال آنکہ روزے با یار دل فروزے
بے درد داغ سوزے دستے کند بہ گردن

شبہا بکنجِ خانہ با خود کنم فسانہ
وآں گہ بدین بہانہ درّم لباس بر تن

اے قطب دین ز ہجران خود را چنین مکاہان
ہر درد را دوا دان این نکتہ الیست روشن

(۴۲۷)

شب نیاید خواب اندر دیدۂ بیدار من
شب ہمہ شب زانکہ باشد فکرِ عشقش کارِ من

من مریضِ عشق ہستم این چنین زار و نحیف
کس ندارد چارۂ دردِ دلِ افگارِ من

کے سلامت می توان رفتن رہِ ناموس و نام
زانکہ نیکو می زند رہ آن بتِ عیارِ من

دردِ عاشق را دوائے نیست جز از دردِ عشق
ہم مگر دردِ غمِ عشقش کند تیمارِ من

بے ملامت چون ندارد ہیچ کس لذت ز عشق
از ملامت می فزاید گرمیٔ بازارِ من

ناامید از دین و دنیا گشتم و از قیل و قال
شد یقینم کین ہمہ شد پردۂ پندارِ من

داشت پنہان قطبِ دین سودائے عشقش از کسان
آشکارا کرد عشقش دیدۂ خونبارِ من

(۴۲۸)

یارب از عشقِ خودت فارغ از ایامم کن
پادشاهی تو و من بندہ ات اکرامم کن

بے سر انجامم و بسیار پریشان احوال
بے سر انجامی من بین و سر انجامم کن

گشتہ است کامِ من از محنتِ ہجرانِ تو تلخ
شیرین از شربتِ دیدارِ خودت کامم کن

دور افتادہ ام از بزمِ وصالت اے دوست
کششے جانبِ خویشم کن و شادانم کن

ز آتشِ عشقِ تو دل سوختہ و تشنہ ترام
از بحارِ کرمت غرقۂ انعامم کن

بیخودی خواہم و مستی کہ ز ہستی برہم
از مۓ عشقِ خود اے دوست مے آشامم کن

تا بکے قطبِ دین از ہجر بود نالہ کنان
مژدۂ وصل رسان یک رہ و پیغامم کن

(۴۲۹)

اے زاہد فسردۂ خودبینِ پُرسخن
بشنو حکایتے تو زبہرِ خدا از من

از خود بمیر تا شود ت عشق او حلال
در کوئے دوست کس نبرد رہ بمکروفن

چندیں نہ طور در رہِ مرداں مزن تو لاف
در طورِ بیخودیٔ خودت کوش ودم مزن

دانی شہیدِ خنجرِ خونخوارِ عشق کیست
آں کس کہ سرخ باشدش از تیغِ او کفن

اے قطبِ دیں خوش ست غمِ دردِ عشقِ یار
خالی مبادیک نفس از دردِ او بدن

(۴۳۰)

پائے من بر سرِ آں کوئے فرو رفتہ بخون
نتوانم کہ ازان کوئے نہم پا بیرون

خون دل می خورم و صبر جمیلے دارم
لیک می ترسم ازان روز کہ گردم مجنون

ہر زماں جلوہ کند یار باندازِ دگر
دمبدم دردِ الم گردد ازاں رو افزون

سوختم ز آتشِ سودائے غمش سر تا پا
ہمچو من سوختۂ نیست بزیرِ گردون

عشقِ او عقل ز سر بردہ و آرام ز دل
عاقبت تا چہ کند نیست قرارش اکنون

قطبِ دین نیست جہاں را چو بقائے بیقین
ہرچہ غیر از غمِ عشق ست ز دل کن بیرون

(۴۳۱)

سالک بیا و رو بره ذو الجلال کن
وز کثرتِ مجاهده تن را حلال کن

خواہی کہ محرمِ حرمِ کبریا شوی
ہستیٔ خویش در رہِ او پائمال کن

ور بایدت زبانِ تو گردد زبانِ عشق
در کوئے عشق ترکِ زقیل و قال کن

خواہی کہ روئے یار بہ بینی تو بے گماں
ملکِ وجودِ خویش چو آبِ زلال کن

ور بایدت کہ در دو جہاں معتبر شوی
ہر روز و شب ولت بخدا اتّصال کن

اے قطبِ دین بسوز چو پروانہ بال و پر
وآن گہ زبالِ دلبرِ خود پر و بال کن

(۴۳۲)

روزے کہ مرگ آید و گیرد عنانِ من
کوتہ ز ذکرِ دوست مبادا زبانِ من

جانم ز تن رباید و دلدار جاں دہد
سازد ز پرتوِ رخِ خود زندہ جانِ من

چوں سر ز خاکِ تیرہ بر آرم دریں جہاں
خواہم کہ کوئے یار بود آشیانِ من

ہر کس ز عمرِ باش لبسر خاک می رسد
بوئے وفاش بشنوی استخوانِ من

بر ہم زنم زشوقِ وصالش بہشت را
بوئے اگر نباشد ازاں دلستانِ من

خوانند قطبِ دیں ہمہ شعرِ تو عاشقاں
چوں شد حدیثِ عشق ہمہ داستانِ من

(۴۳۴)

مارا دلے ست از غمِ دلدار ناتوان
در زندگی خود ز غمش آمده بجان

ہر کس کہ بارِ ہجر نگارے کشیدہ است
داند چہ می کشم منِ مسکین و ناتوان

از بس کہ پائمالِ غمِ درد گشتہ ام
کے آشنا شود ز دہان و لبم فغان

از نالہائے زارِ من اندر شبِ فراق
آباد چوں خزینۂ کیست در جہان

یارب چہ ساعتے بود آن ساعتے کہ یار
آیا ز راہِ دور بنزدیکِ انس و جان

از زیرِ بارِ ہجر کند جملہ را خلاص
آید درونِ گلبنِ عشاق بے گمان

اے قطبِ دیں خوش ست غمِ دردِ ہجرِ یار
امیدوار باش کہ وصلت بود ازان

(۴۳۴)

سالک بیا کہ رمزے گویم ز کاردانان
روشن کنم بیاباں از راہِ اہلِ عرفان

این راہ را نشانے از ہر مقام گویم
توفیق گر بہ بخشد پروردگارِ خلقان

زین راہ آمدی تو این ست قدرتِ یار
لیکن بشد فراموش پُر نور راہِ الیشان

امروز گر نکردی زنہار عبور بیشک
فردائے روزِ محشر حسرت بود بحیوان

آن گاہ طورِ دل دان گویم از و نشانے
گاہے شگوفہ بینی گہ میوہائے الوان

گاہے ثواب بینی گہ جانہائے روشن
گاہے ستارہ باشد گہ مہر و مہ درخشان

من بعد سرِّ طور ست یعنی ز سرِّ باطن
یابی از و نشانے از ہر چہ ہست پنہان،

ہر چیز حضرتِ حق در عالم آفریدہ
باشد تمامِ آنہا دراندرونِ انسان
زانہا دگر نشانے در نفسِ خود بیابی
باید کہ ہمچو مرداں دائم حذر کنی توازآن
گہ حالِ زندہ دانی گہ حالِ مردگان را
بے پرتوِ جمالے زینہا عبور نتوان
برشو دگر بہ بالا یک یک مقام می رو
سیرے بکن چو مردان بالائے چرخِ گردان
اندر مقامِ ہشتم کان را بود حقے نام
شاید خوری چو مردان جامے زآبِ حیوان
در وے چو حفظ آری از خویشتن بمیری
وآن گاہ زندہ گردی از اسمہائے جانان
طورِ حقے چو دیدی از خویش وا رہیدی
رنجے اگر کشیدی گشتی ز اہلِ عرفان

خاصیتش بگویم لیکن محال باشد
آنجا بشو چو مردان موصوف اسم رحمان
ہر اسم را مسمّے آن جا پدید آید
اندر غلط نباشی از روئے عقل می‌دان
زان طور چون گزشتی در جستجوئے دلبر
فارغ شوی تو دیگر از مکرہائے شیطان
در ہر مقام بیشک جمع فرشتہ بینی
دانی شود چو انسان ہستی زتو گریزان
ہر گہ ترقیاتے واقع شود بہ معنے
این ست کیش پاکان راہ و طریق یزدان
از دور یا ز نزدیک چیزے اگر بہ بینی
تا محض او نگردی ملکِ تو نیست میدان
از ہر مقام رمزے گفتم اگر بہ بینی
دانی کہ من چہ گفتم از راہ و رسمِ دوران

باشد دگر کششہا از سوئے یارِ جانی
چوں برق می رُبودہ عاشق ز خویش حیران

چندین مقامِ دیگر در راہِ مرد باشد
لیکن تمام آنہا بر مرد گردد آسان

اندر میانِ اینہا دریائے آب و آتش
بعید و بیشمار است اے سالکِ سخندان

بسیار مردہ باشد در ہر مقام جاہل
از غرق کے رہا شد جز پیرِ کاملِ آن

چندین عجب کہ گفتم ہستی تست بیشک
از خویشتن بمیری جانت رسد بجانان

از راہِ دردمندی این راہ راہ می رو
شاید ز وصلِ جانان دست رسد بدرمان

اے سالکِ طریقت در رہ خلل میاور
رفتن ادب نباشد در راہِ او خرامان

زیرا کہ اندرین رہ باشد حجاب بسیار
چون مرغ تیز رو باش لیکن زخویش طیران
اے قطب دین فنا شو گر وصلِ یار خواہی
دانم کہ می تواند مارا زخویش نہان

مخدوم علاء الدین صابر کلیری
کی

حیات طیبہ پر مختصر مگر جامع کتاب جس کو پڑھ کر آستانہ عالیہ سے متعلق مکمل معلومات حاصل ہونے کے ساتھ ساتھ تصوف کی وہ کیفیت طاری ہوتی ہے جو صرف بیدار روحیں ہی سمجھ سکتی ہیں۔

ملنے کا پتہ

کتب خانہ نذیریہ اردو بازار جامع مسجد۔ دہلی

(۴۳۵)

آغشته گشته غنچهٔ دل ته بته بخون
خونِ دل ست کز مژه می آیدم برون

چون سوز نے گداختم از آتشِ فراق
از بس که بارِ ہجر کشیدم شدم زبون

ہر کس علاجِ دردِ دلِ خویش می کند
من دردِ خویش می طلبم دمبدم فزون

مجنون شدم ز دردِ غمِ یارِ خویشتن
تا شہرهٔ جہان شدم اندر جہان کنون

چون عقل و عشق ہر دو ہم سازگار نیست
فرزانه نیست ہر که نیفتاد در جنون

گویند قطب دین برو از عشق توبه کن
من توبه چون کنم که برون ست و ہم درون

(۴۳۶)

دارم دلے ز ہجرِ وصالِ تو ناتوان
وز ہستیٔ وجودِ خودم آمده بجان

از من نمانده نام و نشانے بجز خیال
گشتم چنان ز ہجرِ تو می خواست آنچنان

گشتم شہیدِ خنجرِ عشقِ تو بارہا
بسیار کردهٔ بره خویش امتحان

تا چند زین که روئے تو کس دید یا ندید
داریم ماجرا که بیانش نمی توان

چوں ہر چه ہست فانیٔ وصلِ تو می شود
کس را مجالِ گفت و شنو نیست درمیان

شو قطره وش تو غرقهٔ دریائے قطبِ دین
وز قیل و قال مُہر کن اندر جہاں دہان

(۴۲۷)

می چکد خوں از مژہ از دردِ بے درمانِ من
آرزوئے وصل دارد دیدۂ گریانِ من

کے توانم از سرِ کویش قدم بیروں نہاد
زانکہ باشد آرزوئے وصلِ او درمانِ من

ہر کسے از بہرِ ایماں عجز و طاعت می کند
دردِ عشقِ یار باشد مایۂ ایمانِ من

نیست امروزے غمِ عشقم کہ از روزِ ازل
تخمِ دردِ عشق بودہ در دلِ ویرانِ من

من بملکِ ہر دو عالم کے برابر می کنم
گر شود روشن ز رویش کلبۂ احزانِ من

ہر سحر در آرزوئے روئے خوبِ آں نگار
بگزرد از آسمانہا نالہ و افغانِ من

وصفِ دیدارش مجو از قطبِ دیں کو نازنیں
می نماید روئے خوبِ خود بمن پنہانِ من

(۴۳۸)

تا زده در جانم آتش آن بتِ عیارِ من
می رود ور برج گردان آہ آتش بارِ من

بس کہ از سودائے عشقش ہا وہوباشد مرا
زاہد از افسردگی حیران بود در کارِ من

تا خلیدہ خارِ خارِ عشقِ جانان در دلم
صد ہزاران گل شگفتہ در دلِ افگارِ من

ہر گہ از شوقِ وصالش من بنالم بے گماں
در خروش آیند خلق از نالہائے زارِ من

غیر رارہ نیست در کویش انان از بیخودی
ہمرہِ من نیست در کویش جزے آثارِ من

بس کہ خونین ساخت تیغِ عشقِ دلبر سینہ را
خون نمی آید برون از دیدۂ خوں بارِ من

قطب دین از دردِ عشقِ یار کس را چارہ نیست
زان زروئے درو خیزد سربسر اشعارِ من

(۴۳۹)

اے منم یارب زدردِ عشق بیمار اینچنین
کس مبادا در جہان بیمار بے یار اینچنین

برسرِ بازارِ عشقم پائے من خونِ جگر
لب زہجرِ یار خشک و دیدہ خونبار اینچنین

نیستم دل گیر و می خواہم کہ باشد بردوام
دردِ او در دل مرا تا دورِ دلدار اینچنین

یک نظر گر سویم انداز د بمیرم در زمان
با خود ہم پہلوئے خود بگزارد آں یار اینچنین

گر بروزے صد رہش بینیم دہم صد بار جان
دادہ ام جانِ عزیزِ خویش بسیار اینچنین

شیوۂ عاشق کشی نیکو بدست آوردہ است
کس ندیدہ دلبرِ زیبا و عیار اینچنین

زندگی در تیغِ عشقِ یار باشد قطبِ دین
زان شدم من کشتۂ تیغش سبکبار اینچنین

(۴۴۰)

کیست کو را نیست در دل آرزوے روئے تو
تا نباشد قبلۂ رویش خم ابروئے تو

نیست ممکن در ہمہ آفاق از پیر و جواں
کو نباشد مائل سرو قد دلجوئے تو

من ندیدم در ہمہ عالم دلے جاناں کہ او
رشتۂ جانش نباشد بستۂ ہر موئے تو

ذرہ وش اندر جہاں ہر کس کہ دیدہ مفلسے
بود سرگرداں بعالم بہر جست و جوئے تو

در لطافت نیست ہمتایت از آں رو عاقلاں
در نماز عشق دارند روئے دل در سوئے تو

ہر کجا رفتم شنیدم در جہاں از خاص و عام
بر سر ہر کوچہ و بازار گفت و گوئے تو

قطب دیں را آرزوئے تو ز حد و عد گزشت
آرزو دارد کہ بنشیند دمے پہلوئے تو

(۴۴۱)

خواہم بصد زبان کنم اظہارِ وصفِ او
کو ہمدمے کہ دل بکشاید دمے از و

سالک چنیں ملول مباش از فسردگی
کوشش کن و بکش مے عشقش سُبو سُبو

لطف خداست گشتہ ترا رہبر و شفیع
اے وائے تو اگر نگزاری خودت براو

ہمت بلند دار کہ بینی جمالِ یار
قانع چرا شوی توز دلبر بگفت وگو

از پیشِ دیدہ پردۂ پندار دور کن
مانندۂ بیاض وضیائے تو کو بکو

از جان مریدِ پیرِ طریقت شو اے پسر
از خود پرست لذّتِ دیدارِ او مجو

کارِ رقیب طعنہ بود قطبِ دین سبلے
در راہ ہر چہ ہست ترا دار د او برو

(۴۴۲)

در رهِ دلبر دلے کز غم بود آزاد کو
ہر زمان چون خونِ دل حاصل شود دل شاد کو
بر درش از بندگی یابد شرف ہر مفلسے
مقبلے بر درگہش از بندگی آزاد کو
گر تو روزے دیدۂ رخسارِ گل رخسارۂ
ہمچو بلبل بر سرِ کویش ترا فریاد کو
در حریمِ وصلِ دلبر کے ترا افتد گزار
زادِ راہش ہمتے باشد ترا آن زاد کو
ہر نسیمے کز سرِ کویش صبا آرد خوش ست
در مشامِ جان چو بوئے تست ما را باد کو
قطب دین عزمت ندارد پیش ما ملکِ عراق
در رہِ تحقیق ملکِ دل ترا آباد کو

(۴۴۳)

اے یارِ نازنین دل وجانم فدائے تو
در دل مراد گر نہ نشیند ورائے تو

از تیغ وتیرِ عشق بیا خونِ من بریز
چون کس بزندگی نشود آشنائے تو

با دولتِ وصال برابر نمی کند
با خسروئ ملکِ سلیمان گدائے تو

مجنونِ عشق بند بزنجیرِ زلفِ تست
پائش کشا کہ زود بہ بیند لقائے تو

زاہد شگفتہ باش کہ جنّت مقامِ تست
باشد بہشتِ عدن مقامت برائے تو

یک جو نشان نماند زہستی قطبِ دین
فانی شد از خودش کہ بیابد لقائے تو

(۴۴۴)

ہر کہ روشن شود از شمعِ رخت محملِ او
حل شود در دو جہان ہر چہ بود مشکلِ او

حاصلِ عمر توئی لذتِ عمر از تو بود
ہر کہ دور از تو بود نیست جوئے حاصلِ او

شود از سود و زیانِ دو جہان او آزاد
ہر کہ باشد بسرِ کوئے غمت منزلِ او

شکر فیض تو چہ گوید دلِ محنت زدہ
کہ گلے چون گُلِ روئے تو شگفت از گلِ او

ہمہ شاہانِ جہاں بر درِ آن کس آیند
گر تو یک راہ کنی جائے درونِ دلِ او

خلقِ عالم بطوافِ حرمِ کعبہ روند
خانۂ کعبہ کند طوفِ دلِ مقبلِ او

قطبِ دین تا نشوی پاک نہ بینی او را
زانکہ پاکان شدہ اند از غمش قابلِ او

(۴۴۵)

در رهِ فقر و فنا یک دل زخود وارسته کو
رشتۂ دل قابل و در مہرِ جانان بستہ کو

ہر کرا می بینم از وسواسِ دل در بند یاس
قابلے در راہِ حق از خویشتن وارستہ کو

خود درشتی اندرین رہ از شکست آید یقین
اہل دردے بیدلے در راہِ حق آشفتہ کو

ہر کجا بینم مریضے او ز دردے خستہ است
بر سر کوئے محبّت یک دل از غم خستہ کو

خلقِ عالم جملہ دل در ملکِ فانی بستہ اند
رشتۂ سودائے عالم را زہم بگسستہ کو

ہر کجا رفتم شنودم دعوئ لاف از کسان
راہ و رسم یار را یک تن بگو وابستہ کو

قطبِ دین بسیار دارد دل بہر سو رشتہا
رشتۂ دل را زمہرِ یارِ جانی بستہ کو

(۴۴۶)

دیدۂ از خوابِ غفلت در جہان بیدار کو
عاشقِ شوریدۂ از عشق برخوردار کو

مرہمِ ہر جان افگارست وصلِ آن نگار
یک دل از تیرِ غمِ عشقش بگو افگار کو

وصلِ آن دلدار از خون جگر آید بدست
دیدۂ در حبست وجوئے وصلِ او خونبار کو

گرچہ در عالم شگفتہ سرسبر گلزار لیک
چون گلِ رویش گلے اندر ہمہ گلزار کو

بگزر از صورت اگر مردی بمعنی راہ بر
غیر ازین صورت بگویش مرد معنی دار کو

ہر کرا دیدم بعالم میل سوئے خویش داشت
سالکِ وارستۂ از خویشتن بیزار کو

قطب دین تا کے نہ بینی روئے یارِ خویش را
دیدۂ در راہِ معنی لائق دیدار کو

(۴۴۷)

درکوئے تو ہر آنکہ ندارد وفائے تو
بیگانہ است کے بود او آشنائے تو

مارا وفائے عہد ازان با تو محکم است
روز الست گفت بلائے وفائے تو

ہر کس کہ آرزوے وصالِ تو می کند
تا نگزرد ز خویش نہ بیند لقائے تو

از زخم تیغِ تیز تو ہر کس شہید شد
باید حیات زندہ شود از بقائے تو

از روز بے نوائیِ خود نیست غم مرا
باشد نوائے ہر دو جہان در نوائے تو

کے عار آیدم ز گدائیِ خویشتن
این دولتم بس ست کہ باشم گدائے تو

عمریست قطبِ دین بہ رضائے تو راضی ست
باشد رضائے او ہمہ اندر رضائے تو

(۴۴۸)

توکہ خدائے جملۂ نیست کسے ورائے تو
زود بسلطنت رسد ہرکہ بود گدائے تو

بر سرِ کوئے عشقِ تو کشتہ شدم ترا چہ غم
جانِ ہزار، ہمچو من باد ہمہ فدائے تو

شہر بشہر کو بکو باغمِ تو سفر کنم
نیست غمے اگر کشم محنت و غم برائے تو

در دلِ شب دعا کنم طاعت بے ریا کنم
قبلۂ جان ترا کنم دردِ دلم ثنائے تو

قطبِ دین بندۂ گدا بر سرِ کوچۂ بلا
ہیچ نخواہد اے خدا از تو بجز لقائے تو

(۴۴۹)

صدف بود دل و اسرارِ عشق گوہرِ او
گہر اگر نبود در صدف چہ حاصلِ او

بدل زعشق رسد فیض در صدف باران
بہ بین تفاوتِ ہر یک تاملے کن وگو

بآبِ زمزم و کوثر اگر تو اہلِ دلی
زتختۂ دلِ خود حرفِ عشقِ یار مشو

مکن خرید تو آں را کہ غیرِ دوست بود
بغیرِ دردِ غمِ عشقِ یار ہیچ مجو

بکوش انچہ توانی زخود مشو غافل
عزیزِ من بشنو پندِ قطبِ دین نیکو

(۴۵۰)

چندین دلا ز بہرِ جہان چیست جستجو
حاصل از و بغیرِ الم چیست بگو

از زالِ دہر عہد و وفائے طمع مدار
چون ہیچ کس درست ندیدست عہد او

عشق ست ہر چہ ہست بدنیا و آخرت
آن را کہ درد عشق نباشد از و مگو

زاہد بگو و خرقہ و زنّار خود بسوز
زیرا کہ نیست رشتۂ عشق اندرونِ او

چرکین ست باطن تو ز زہد ریائے خویش
از آبِ مے تو باطنِ چرکینِ خود بشو

گر مرد قابلی سخنِ بندہ گوش کن
درکش شرابِ وحدت او شبو شبو

اے قطب دین تو لذّتِ دیدار یار را
با ہر کسے مگوئے و بپوش این سخن ازو

(۴۵۱)

عاشق کہ برکشد ز دلِ گرمِ خویش آہ
سوزد ز برق آہ دو صد خرمنِ گناہ

آنجا کہ لطفِ عامِ تو گردد شفیعِ ما
اندیشہ کے کنیم ز شیطان روسیاہ

لطفِ تو کوہہائے گنہ را دہد بباد
قہرِ تو طاعتِ ہمہ را می کند تباہ

سرگشتہ ایم راہ بمقصد نمی بریم
ما را دلیلِ خویش شو و ساز رو براہ

دلشاد کن گدائے سرِ کوئے خویش را
گیرد گدا تمتع ہمیشہ ز بادشاہ

در دل نماند غیرِ تو اندیشۂ دگر
تو ہم گواہ باش کہ دارم ترا گواہ

اندوہ و محنت و الم آمد سپاہِ عشق
بنگر کہ قطبِ دین شدہ سرخیلِ آن سپاہ

(۴۵۲)

مژدہ باد اے جان ترا کان یارِ زیبا آمدہ
دلبرے کو از تو پنہان بود پیدا آمدہ

چشمِ معنی باز کن بہرِ تماشائے رخش
زانکہ آن دلبر براہِ چشم تنہا آمدہ

پاک کن دل از کدورت زانکہ خلوت گاہِ عشق
ہر دلے کے راز دارِ راہِ مولےٰ آمدہ

نیست شو از خویش آنگہ با وصالش ہست شو
وصلِ او بیند کسے کو بے سر و پا آمدہ

قطبِ دین گر مردِ راہی دیدہ دل پاک کن
تا بہ بینی روئے آن یارے کہ تنہا آمدہ

(۴۵۳)

من کیستم ز ہستیٔ خود آرمیدۂ
از خود رمیدۂ و بیار آرمیدۂ

بے لطفِ دوست ہیچ کس از خود نمی رہد
از خود بسعیٔ خود نرہید آفریدۂ

من کیستم کہ نام و نشانے بود ز من
در راہِ عشق بارِ امانت کشیدۂ

آنہا کہ دیدہ اند جمالِ حبیبِ خویش
دارند غیرِ مردمکِ دیدہ دیدۂ

دانی کہ کیست محرمِ خلوت سرائے دوست
از خود رمیدۂ بوصالش رسیدۂ

دانی بکوئے دوست بمقصد کہ می رسد
رندے ولا ابالیٔ از خود بریدۂ

ہر کس کہ حالِ قطبِ دین پرسد از تو بگو
در راہِ عشق شربتِ وصلش چشیدۂ

(۴۵۴)

بکوئے عشق دلے باید از جہان رستہ
زقیل وقالِ خیالاتِ این وآن رستہ

زخویش رستہ و در دردِ محو گردیدہ
بباد دادہ حیاتِ خود و زجان رستہ

حیات او بہ بقائے حیاتِ یار بود
خود از میان شدہ از سود و زیان رستہ

بظاہر اخلائق نشست و خاست کند
بباطنش بود امّا ز انس وجان رستہ

بدوست خلوتِ تاریک و کنجِ تنہائی
بیار ہمدم و از صحبتِ کسان رستہ

درین رہش زمکان و زلامکان چہ خبر
بظاہر اخلائق مگر زجان رستہ

سعادتے زپئے قطبِ دین بود آن را
کہ یار گشتہ تمام او خود از میان رستہ

(۴۵۵)

تا دیدہ ترا دیدہ اے یارِ پسندیدہ
با وصلِ تو خو کردہ وز غیر بریدہ

آنی تو کہ یکتائی در دیدۂ بینائی
عالم ہمہ آرائی از حسنِ پسندیدہ

از عاشقِ شیدا یت پنہان نبود رازے
چون نور اگر باشی در مردمکِ دیدہ

بے نام و نشانی تو در عالمِ روحانی
پیدا و نہانی تو اے دلبرِ برگزیدہ

در پردۂ مستوری نہ آدم و نہ حوری
از وصف و بیان دوری کس مثلِ تو کے دیدہ

زاہد کہ بود خود رو ہرگز نرسد در تو
حیرانم ازان کس کو عشقِ تو نورزیدہ

تا قطبِ دین از ہجران گشتہ است ترا خواہان
در وادیٔ بے پایان راہِ تو نوردیدہ

(۴۵۶)

ہر کہ در راہِ حقیقت اسپِ ہمت تاختہ
اوّل از دنیا و دینِ خویشتن درباختہ

ہر کہ غیر از راہِ حق بنمود او برگشت زود
خانۂ دل را ز مہرِ غیرِ او پرداختہ

خلقِ عالم را چو دیدہ ساختہ با یکدگر
او بمعشوقِ حقیقی خود اندر ساختہ

پاک کردہ دیدۂ دل از کدورت بعد ازان
دیدہ بر رخسارۂ بے عیبِ یار انداختہ

ہر کہ او را دیدۂ دل پاک نبود از غبار
از عیوبِ خود سرِ موئے ورا نشناختہ

ہر کہ محرم گشت در خلوت سرائے وصلِ یار
ہمچو سوزن خویش را اوّل ز خود بگداختہ

قطب دین از سر برون کن ہر چہ داری غیرِ دوست
زانکہ با اغیار آن را کے کسے بشناختہ

(۴۵۷)

کسے کہ او ز دلارام خود جدا مانده
گدائے ہر دو جہاں ست بے نوا مانده

ہر آنکہ پیشتر از مرگِ خویشتن مرده
مگوئے مرده کہ او زانجق بقا مانده

کسے کہ خرمنِ ہستیٔ خویش داده بباد
یقین کہ ما و منش رفتہ وخدا مانده

بخاکِ درگہِ آن کس خوش ست روئے نیاز
کہ او ز ہستیٔ موہومِ خود سوا مانده

مجو ز زاہدِ خود بین نشانِ راہِ خدا
کہ خود پرست شدست وز راه وا مانده

کسے کہ کشتہ بود آشنائے بحرِ وصال
جدا از خدمتِ ہر خویش و آشنا مانده

از و کند سخنِ دردِ عشق قطب الدین
کہ دردِ او بره عشق بے دوا مانده

(۴۵۸)

اے بہ شفقت دلیل راہ ہمہ	ما ہمہ بندہ و تو شاہ ہمہ

غیر تو ہیچ جا الٰہی نیست	در دو عالم توئی الٰہ ہمہ

با ہمہ بد کنیم و بد باشیم	در برابر تو نیک خواہ ہمہ

ستمے از تراز رحمت ست	شست و شومی دہد گناہ ہمہ

از تف آفتاب روز جزا	سایۂ لطف تو پناہ ہمہ

مرحمت بہر عاصیان باشد	قول لا تقنطوا گواہ ہمہ

قطب دین از تو جز تو کے طلبد
اے تو مقصود قبلہ گاہ ہمہ

(۴۵۹)

کسے را نیست چیزے خود ز جان بہ
ولے باشد بسے جانان ازان بہ
دعائے می کنم از روئے زاری
خداوندا مرا آن دہ کہ آن بہ
یقیں دانم بمن بد کے پسندی
کہ باشد مہرِ تو از مادران بہ
ملک را نیست تابِ بارِ وصلت
مرا جسم پشت زان بارِ گران بہ
تو آن گنجے کہ در ویرانہ باشی
مرا ویران ز عشقت خانمان بہ
برائے قطب دیں از ہرچہ باشد
بود ذکرِ تو گفتن زاں میان بہ

(۴۶۰)

فروغ روئے تو مارا ز ما جدا کردہ
ز خویش فانی و با خویش آشنا کردہ

ہمائے عشقِ تو بر ہر کہ سایہ افگند
بملکِ دنیا و عقباش بادشا کردہ

بدیں لطیفۂ غیبی خوشم کہ نہپانی
نشانِ تیرِ غمِ عشقِ خود مرا کردہ

بسعیٔ خویش نسد کس ز خویشتن فانی
شرابِ شوقِ تو او را ز خود فنا کردہ

بسانِ غنچۂ خونین دلش شگفتہ بود
کسے کہ جامۂ جان از غمت قبا کردہ

مکن طبیب مداوائے جانِ بیمارم
کہ دردِ عشق ندیدم کہ کس دوا کردہ

کسے اسیرِ غمِ عشقِ اوست قطب الدین
کہ خویش را ہدفِ ناوکِ بلا کردہ

(۴۶۱)

تا غمش ہمنشینِ ما گشته | حاجتِ ما ہمہ روا گشته
تا بدیدیم نورِ رویش را | دیدۂ ما ہمہ ضیا گشته
تا نمودہ چو گل زغنچہ جمال | جامۂ جانِ ما قبا گشته
گشته واصل بذاتِ آن حضرت | ہر کہ از خویشتن فنا گشته
از خود و غیر گشته بیگانہ | ہر کہ با وصلش آشنا گشته
ہر کہ دل کرد ہمچو آئینہ | دلش آئینۂ خدا گشته

قطبِ دین را بعیبِ خود دیدن
ہر سرِ موئے دیدہا گشته

(۴۶۲)

غمش تا در دلم ماوا گرفته
نہالِ ہمتم بالا گرفته

شده تا ہمنشین او بخلوت
دلم از بخت گلشنہا گرفته

مثالِ شمع در سوز و گدازم
مرا بنگر که سر تا پا گرفته

ہجومِ عشق او اندر میانه
منِ بیچاره را تنہا گرفته

بدو بینم ہر آن چیزے که بینم
چو جا در دیدهٔ بینا گرفته

مجو اے ہمنشین از قطبِ دین دل
دلش را آن بتِ رعنا گرفته

(۴۶۲۳)

یارب از جرمِ گرفتاریِ عصیاں توبہ
گشتہ ام از گنہِ خویش پشیمان توبہ

پیش از مرگ یقین ست بود توبہ قبول
چوں کہ برنامدہ است از تنِ ما جان توبہ

روئے بر خاکِ درت می نہم اینک بہ نیاز
مدتے بودم اگر تابعِ شیطان توبہ

نا امید از درِ خویشم مکن اے دوست کہ من
کردم از روئے ارادت ز گناہان توبہ

عفو کن گر سخنے گفتہ ام از راہِ خطا
کردم از جملہ سخنہائے پریشان توبہ

آشکارا و نہان کردہ ام اے دوست گناہ
می کنم از گنہِ ظاہر و پنہان توبہ

قطبِ دین زآتشِ اندوہِ ندامت بگداز
پیش زان دم کہ بود ز آتشِ سوزان توبہ

(۴۶۴)

تا زد بہ دلم آتشِ عشقِ تو زبانہ
فارغ شدم از فکرِ کم و بیشِ زمانہ

در بادیۂ عشقِ تو شد سینہ ام افگار
زان ناوکِ دل دوز دلم گشت نشانہ

در خانۂ کعبہ نروم بے تو من اے دوست
عاشق چہ کند خانۂ بے صاحبِ خانہ

ببرید ازین تیغ تو سرہائے شہیدان
دستت نہ شد آلودہ و لیکن بہ میانہ

امروز مکن قتلِ من اے دوست کہ فردا
دامانِ وصالِ تو بگیرم بہ بہانہ

رسوائے جہانم بغمِ عشقِ تو زان رو
گویند حدیثِ منِ مجنون بہ فسانہ

بنگر کہ چہ قطب الدین دارد ز سرِ شوق
تکرار و سرود و غمِ عشقت بترانہ

(۵۰۵)

کس نیست در جہان چو کس از عشق باز بہ
عشقِ حقیقتش بجدا از مجاز بہ

در راهِ عشق سالکِ افسرده خوب نیست
بگداز ہمچو شمع کہ سوز و گداز بہ

دل از دو کون پاک بہ بردار اے عزیز
از ہر دو کون عاشقِ او بے نیاز بہ

یک آهِ دردناک کہ عاشق کشد ز دل
از روزه و نماز بعمرِ دراز بہ

یک پا بہ نفسِ خویش ہر آن مرد کو نهاد
بے شک از آن کہ رفتہ براهِ حجاز بہ

نبود قبولِ منکرِ دون شعرِ قطبِ دین
این در بروے مردمِ منکر فراز بہ

(۴۶۶)

بخوبی تا قدت از جائے جستہ
بصحنِ باغ سرو از پا نشستہ
گلے ہمچوں گُلِ روئے تو زیبا
زگلزارِ جہان ہرگز نہ رستہ
بود از خار خارِ عشقت اے دوست
ہمیشہ در دلم خارے نشستہ
طبیبِ دردِ بیمارانِ عشقی
مرو از پیشِ این بیمارِ خستہ
شدہ پیوند با تو رشتۂ دل
ز مہرِ غیرِ تو یکسر گسستہ
جمالِ خود ز قطب الدین مپوشان
سخی بر روئے سائل در نہ بستہ

(۴۶۷)

رسید فصلِ بہاران گزشت حیلۂ وے
خوش ست جامِ مے از دستِ یار پے در پے
مگو کہ این ہمہ غوغائے ہائے وہوئیت چیست
ز ذوقِ بادۂ ساقی کنیم ہمت کے
بوقتِ صبح بود قوتِ روح مستان را
ز اندرونِ صراحی صدائے قلقلِ مے
بوقتِ حال عجب نیست گر شوم خاموش
بہ پیش چشمِ حبیب و بگوش نغمۂ نے
اگر تو حق طلبی گوشہ گیر چون عنقا
چہ سود زان کہ بگوئی سخن ز روم و زرے
ز زالِ دہر مدار اے عزیز چشمِ وفا
چرا کہ عہدِ وفا کس ندیدہ است از وے
اگر تو مردِ رہی پندِ قطبِ دین بشنو
بگفتمت سخنے راست تا بگوئی کے

ردیف یا

(۴۶۸)

تا کے ز تیغِ ہجر دلم خون فشان کنی
جانِ مرا بہ تیرِ ملامت نشان کنی

تا کے بزیرِ بارِ فراق وصالِ خویش
پشتِ مرا خمیدہ مثالِ کمان کنی

دارم امیدِ آن کہ دل غم گزیدہ را
از پرتوِ جمالِ خودت شادمان کنی

باشی نہان ز دیدۂ ہر بے بصر ولے
جا در درونِ دیدۂ صاحب دلان کنی

بر ہر کہ پرتوے ز جمالت فگندۂ
فارغ ورا ز مایہ وسود وزیان کنی

آن را کہ سوئے خویش کشی از کمند شوق
آن را بسوئے غیر ز دیدن نہان کنی

ہمدم نمی شوی بجدا قطب دین دمے
در عشقِ او مگر تو کہ انکارِ جان کنی

(۴۶۹)

لذّتِ عشق میسر نشد از ہر بے خبرے
زانکہ او را نہ بود دانشِ ہر بے بصرے

بگزر از ہستیِ خود زانکہ یقین می دانم
تا تو باشی نہ کند سوئے تو ہرگز نظرے

از دلِ شب بسر کوئے تو بے خود آیم
رشکم آید کہ رود بر سر کویت دگرے

دعوئ عشق کند باخودیِ خود زاہد
عاشق آن ست کز و ہیچ نماند اثرے

جانِ شیریں بدہ و طالبِ دیدار بشو
نزد دلبر نبود بہتر ازین ماحضرے

بسخن راست نیاید کہ کنی دعوئ عشق
عشق چیزے ست کہ آن را نبود پا و سرے

قطب دین خرمنِ ہستیِ خودش داد بباد
در رہِ عشق نباشد بہ ازینش ہنرے

(۴۷۰)

فلک تا کے مرا در کنج محنت بے نوا داری
بصد اندوہ و خواری از دلارامم جدا داری

نوازی دیگران را با ہزاران عشرت و شادی
بمن از روئے بے رحمی سببے جور و جفا داری

نروید از گلِ من غیرِ خارِ محنت و عسرت
رقیبِ روسیہ را با ہزاران عیشہا داری

اگر یک لحظہ فارغ می شوم از محنتِ دوران
ز روئے کلفت و خواری بمن صد ماجرا داری

بر آور حاجتم ورنہ گریبان چاک خواہم کرد
بدہ دادم گر امیدے بدیدار خدا داری

گلے کز غنچہ بیرون آید و خندان کند لب را
کنی پژمردہ آن را روئے بر برگ و نوا داری

ندارد عالم فانی بقائے چون بکس ہرگز
مدار اے قطبِ دین ہرگز از و چشم وفا داری

(۴۷۱)

گشته ام عاشق و شیدائے بتِ رعنائے
کہ ندیدست دگر دیدہ چو او زیبائے

بے نشان ست نشانش ہمہ جا گشتہ عیان
بے زبان ست سخن می کند از ہر جائے

نتوان گفت کہ گوشے نبود دلبر را
کہ بود از سرِ ہر پردہ سخن شنوائے

مردمِ دیدہ ندارد کہ بہ بیند اُو را
کس ندیدہ بہ از و در دو جہان بینائے

صورتش را نبود مثل و مثل در عالم
در لطافت و صباحت کہ بود یکتائے

پردہ آویختہ در پیشِ رخ و پنہان ست
لیک ظاہر شدہ در دیدۂ ہر بینائے

عاشقان ما ہمہ رسوا شدہ در راہش لیک
کس ندیدست چو من در رہِ اُو رسوائے

پردہ بر روئے سخن گرچہ کشد قطب الدین
می کند فہمِ سخنہاش ولے دانائے

(۴۷۲)

دلا در راہ وصلِ یار اگر از خود نہان گردی
بمعنی از وصالش آشکارا شادمان گردی

اگر دست از وجودِ خود فروشوئی یقین دانم
درونِ خلوتِ او محرمِ رازِ نہان گردی

چو گوئی گر بسر اندر خمِ چوگانِ عشق افتی
روی افتان وخیزان تا درِ آن دلستان گردی

زجامِ وحدتِ دلبر اگر یک قطرہ مے نوشی
زمستی بر سرِ آن کوئے رسوائے جہان گردی

دریں رہ ہمتِ عالی ترا اے دل بکار آید
کہ فارغ از وجودِ خویش واز سود وزیان گردی

(۴۷۳)

اسرارِ عشق را نہ کند فہم ہر دلے

ہر دم ازان کہ ہست دران کوئے مشکلے

داروئے دردِ عشق ندارد طبیب دہر

این درد را شفا طلب از پیرِ کاملے

ہر ناقبول را نبود تابِ دردِ عشق

جویائے دردِ عشق بود پیرِ کاملے

حاصل ز عمر غیرِ غمِ دردِ عشق نیست

آں را کہ درد نیست ازو نیست حاصلے

مشتاق وصل یارم و جویائے دردِ او

بے درد کس ندید درین راہ واصلے

عاقل نباشد آن کہ کند توبہ او ز عشق

ہرگز ز عشق توبہ نکرد ست عاقلے

اے قطب دین مجوئے تو درمانِ دردِ عشق

ہرگز نہ کرد ترکِ غمِ عشق مقبلے

ردیف یا

(۴۷۴)

ایامِ گل ارادہ مکن غیرِ جامِ مے
ساقی بجوی و نغمۂ چنگ و رباب و نے
باید کہ غیر ازین نکنی ہیچ آرزوئے
کز خم وحدتش بودت ہائے ہوئے ہے
درمانِ دردِ عشق چو دردیست بیگمان
باید مدام نالہ کنی بر ورش چو نے
ہر کس ز ہجر نالہ کنان ست ہمچو چنگ
نبود درست در رہِ تحقیق عشقِ وے
گر وصلِ یار بایدت از خویشتن ببیر
تا بہرہ ور شوی ز تجلّیٔ اسمِ حے
بنشین بکنجِ خلوتِ تاریک بارہا
در جستجوئے دلبرِ خود باش پے بہ پے
از راہِ بے خودی بسرِ کوئے عشق آئے
اے قطبِ دین کہ تا بشود راہِ عشق طے

(۴۷۵)

دلا در راهِ عشقِ یار خویش گر از خویش می مانی
یقین دانم کہ محرم در حریمِ وصلِ جانانی

چہ حاصل زاب زمزم خرقہ گر شوئی تو صد نوبت
برو دست از وجودِ خویشتن شو گر مسلمانی

شنیدی گفتگوئے عشق را آمانہ عاشق
تو عاشق آنگہے باشی کہ داد از عشق بستانی

بکوئے عشق نتوان پا نہادن با تعلقہا
نیابی رہ تو در کوئے بہ عشقِ دلبرِ جانی

بکن پرواز در طورِ خفے غسلِ طریقت کن
چنیں غافل چرا چوں مردگاں از آبِ حیوانی

چو خوردی آبِ حیوان زندۂ جاوید می گردی
شوم موصوف ہر دم با تجلیہائے سبحانی

رموزے گفت قطب الدین ز راہِ منزلِ جاناں
کنی فہم سخنہا پیش اگر مردِ سخندانی

(۴۷۶)

دلا در بزمِ وصلِ یارِ خود گر آشنا گردی
بمعنی از گدائی بگذری و آشنا گردی

چہ حاصل زاں کہ در ظاہر تو دادِ علم بستانی
ز ہستی و وجودِ خویش می باید فنا گردی

نباشد معرفت گر صد کتاب از علم بر خوانی
من آں را معرفت دانم کہ تو از خود فنا گردی

بدان تا بیخودی آن را کہ دیوانہ شوی غافل
من آن را بیخودی دانم کہ از ہستی جدا گردی

نشین در کنج تنہائی و دنیا را وداعے کن
ز خود چون بے نوا باشی ز دلبر با نوا گردی

شنیدم یک سخن یک راہ آن دلدار جانی گفت
ز خود چون بگذری یک راہ بیباک سوئے ما گردی

حدیثِ ہستیت اے قطبِ دین آسان بود لیکن
و لے مشکل بود وقتے کہ از ہستی سوا گردی

(۴۷۷)

اے زتو بہرِ زبان نشانے	وز تست حیاتِ ہر زمانے
در خلوتِ ہر مرید و پیرے	باشد زتو نیز داستانے
ہر کس کہ بکوئے تو فروشد	کے داد کسے از و نشانے
باشد ز وجودِ تو ہمہ چیز	خالی زتو نیست ہیچ جانے
در ہر چہ نظر کنم بہ تحقیق	دارند زصنعِ تو جہانے
دارند بکوہ و دشت و صحرا	ہر مرغ زشوقِ تو فغانے

یارب کہ نباشد آنکہ باشد
بے یادِ تو قطبِ دین زمانے

(۴۷۸)

تنہا نہ ہمین جانِ من و جانِ جہانی
ہر چیز کہ گویم کہ چنانی بہ ازانی

ہم حاضر و ہم غائبی اے راحتِ جانہا
در جان زدہ خیمہ و از دیدہ نہانی

نزدیکی و دوری طلبد طالبِ دیدار
نزدیک ترا اے دوست بما از رگِ جانی

اسرارِ ہمہ پیشِ تو فاش ست بہ تحقیق
پوشیدہ ز تو نیست کہ شاہِ ہمہ دانی

ہر روز و شب آن را طلب اے عاشقِ صادق
ہر چیز کہ در جستنِ آنی تو ہمانی

ہر بے بصرے طالبِ دیدار نباشد
آن را طلب امروز گر از دیدہ ورانی

بے دردِ طلب قطبِ دین از عمر چہ حاصل
ہر چیز کہ دی بودہ امروز چنانی

(۴۷۹)

کیست کو را بود امروز دلِ دانائے
دردِ او رانہ کند دررہِ وصلت پائے

از سرائے تن خود بادیۂ عشق بپوئے
کہ اگر مردِ رہی باش تو ہم رسوائے

گرچہ منشور دہندت بسوِ حاکمِ شہر
تا نباشد بسرِ او کشش طغرائے

گوشہ گیر و بعالم خطِ نومیدی کش
چہ روی جز سرِ کوئے غمِ عشقش جائے

اندرین روز بکوش و غمِ فردا می خور
نیست شک کز پئے امروز بود فردائے

ظاہری داشت چرا از دلِ ما آن کہ گفت
قطبِ دین رانبود جز غمِ او پروائے

(۴۸۰)

آن زمان با مہِ خود دست درآغوش کنی
کہ خود از غیرتِ خود جملہ فراموش کنی

نہ بری سپے بہ سراپردۂ وحدت ہرگز
گز خمِ وحدتِ او جامِ مے نوش کنی

لذت از عشق بیابی تو اگر اے عاشق
آتشِ عشق تو از روغنِ خود جوش کنی

لبشوی پختہ و باجوش بمانی بہ یقین
دیگِ خود را اگر اے دوست تو سرپوش کنی

باطنِ خویش چو ظاہر بر و آراستہ کن
خویش را ہمچو زرِ قلب چہ سرپوش کنی

ناصحا رنج مکش کز سخنِ عشقِ حبیب
قطبِ دین را نتوانی کہ تو خاموش کنی

ردیف یا

(۴۸۱)

مہِ من کجات پرسم زکہ جویمت کجائی
چہ شود کہ شامِ ہجران تو زبامِ من در آئی

زغمت گدائے شہرم سروپا برہنہ دارم
طلبم ترا زہر در بہ بہانۂ گدائی

بکس آشنا نگردم بخدا کہ آن چنانم
کہ بخویش ہم ندارم سروبرگ آشنائی

ہمہ شب روم بکنجے زغمِ تو زار گریم
بامیدِ آن کہ یک رہ تو زگوشہ بر آئی

بہ بہانۂ سجودت کہ نماز می گزارم
نہ کنم اگر نباشی تو نماز خود نمائی

گرہ ست بستہ از خون دلِ من بسان غنچہ
چہ شود کہ از نسیمے گرہ از دلم کشائی

مطلب ز قطبِ دین دل مہ من بامتحانے
کہ تو بردۂ دلش را بطریقِ دل ربائی

(۴۸۲)

اے سالکِ رہروِ خدا جوئے
گرمی طلبی خدا خدا گوئے
افشاں بدو کون آستین را
تجرید شو و درآ در آن کوئے
وسواس بخویش را مدہ راہ
آور ز ہمہ جہان بد وروئے
چون مردہ بہ کنج خلوتِ تنگ
دست از ہمہ آرزو فروشوئے
تنہائی را شعارِ خود ساز
واکن ز ہمہ جہانیاں خوئے
سرگشتہ و بیقرار می باش
در جستن یارِ خویش چوں گوئے
در وادیٔ فقر بے ریا باش
چوں قطب دین راہِ صدق می پوئے

(۴۸۴)

اے دل اگر روی رہِ کوئے فنا روی
راہِ دگر بہرزہ مرو کو خطا روی

بیگانہ گر شوی زہمہ خویش و آشنا
بے خویش و آشنا بخدا آشنا روی

در ملکِ دل سفر کن اگر مردِ قابلی
راہِ حجاز از سرِ پستی چرا روی

دانی کجاست منزلِ مقصود بے گماں
آن جا کہ از خودت بہ تمامی جدا روی

از خود اگر بریدہ و بے بال و پر شوی
طیراں کنی بعالمِ لامنتہا روی

گر دست دوست گردنِ جانت گرفتہ است
بہرِ تمام دردِ خلائق دوا روی

اے قطبِ دین سفر بسوی یارِ خویش کن
جائے دگر تو از سرِ کویش کجا روی

(۴۸۴)

کسے بود بحقیقت عزیزِ ہر دو سرائے
کہ در دو کون ندارد عزیز غیر خدائے

زخوابِ نیم شب ار مردِ قابلی برخیز
زبہرِ دیدن و دیدارِ یار دیدہ کشائے

مباش کاہل و برخیز چون سبک روحان
بسوئے دلبرِ جانیٔ خود گزر فرمائے

زسر خیالِ محالے کہ ہست بیرون کن
چو مردہ از ہمہ سود و زیانِ خود بدر آئے

بروز ہرزہ درائی زبانِ خویش بہ بند
بغیرِ ذکرِ دلارامِ خویش لب مکشائے

نہان زخویش سفر کن درین راہ ار مردی
کہ در حریمِ دلارامِ خویش یابی جائے

عزیزِ من بشنو یک سخن ز قطب الدین
مباش در پئے آزارِ بندگانِ خدائے

(۴۲۵)

گر بخوبی ہمہ خوبان رخ خود بنمودے
دیدہ از خوابِ گران ہیچ کسے نکشودے

بودہ چون دردِ غمش چاشنی شربتِ وصل
پیش ازین کاش بپایانِ غمش ہمبودے

بارِ ہجرانش گران و تنِ وارستہ ضعیف
قوّتِ بارِ فراقش چہ شدے گر بودے

پروائے دوزخ و از سوزشِ خود نالہ مکن
نرسیدہ بتو از آتشِ ہجران دودے

کوہ بگداختے گر آتشِ ہجرش دیدے
یا سرِ خویش بخاکِ درِ او فرسودے

دولتی بندہ شود آن کہ بوصلش برسد
ورنہ آزارِ کسے نیست ریائی سودے

آرزو ہائے خود از غیرِ خدا کے خواہد
قطب دین را نبود غیرِ خدا معبودے

(۴۸۶)

زتیرِ عشق نگر زخم خوردہ ام کاری
کہ با جفائے تو ہر لحظہ ام بود یاری

کمر ز روئے ارادت بہ بندگی بستہ
نشستہ بر سرِ کوئے توام بصد زاری

زبخت خویش چنین زار و ناتوان شدہ ام
شکایت از تو ندارم کہ می کشم خواری

زتیغِ عشقِ تو گر سینہ ہا فگار شدہ
کسے چو خویش ندیدم بسینہ افگاری

گرم بخواب گزاری دمے ہلاک شوم
مرا ز رحمتِ خود دور دور نگزاری

ہمین کہ فتنۂ آخر زمان علم افراشت
مرا ز فتنہ آخر زمان نگہداری

زعیبِ خویش سر قطب دین بماند بپیش
بپوشش عیبِ ورا ہم ازان کہ ستاری

(۴۸۷)

آمد بہار نیست مرا یار جانئے
تا یک نفس بدوست کنم ہم زبانئے

شبہا نشستہ ام بسرِ کوئے آن نگار
کردم زجان و دل بدرش پاسبانئے

با ہر کہ عہد می کنم آخر وفاش نیست
در ہر چہ بنگرم شوم از خویش فانئے

در دل وفائے عہدِ کسے بستہ ام کہ او
دارد ز خویش زندگی جاودانئے

گر عشقِ یار بایدت از خویشتن برآئے
تا بارِ عشق با تو نسازد گرانئے

شبہا بروز آور و بے یاد او مباش
می کن بہ صدق بر درِ او پاسبانئے

گر پیشتر ز مرگ بمیری تو قطب دین
یابی ہمان زمان ز خدا زندگانئے

(۴۸۸)

اے سالکِ راہِ یارِ جانی | گویم سخنے ز مہربانی
بے دردِ طلب مباش یک دم | با تو گفتم دگر تو دانی
با پیرِ طریقت اندرین راہ | ہر جا کہ رسی بگو نشانی
چون راہروئی طریق کردی | یک تن ز درِ خودت نرانی
گر فعل بدے زکس بہ بینی | روشن نہ کنی ز بدگمانی
از دلبرِ خویش وصفہا گو | زان پیش کہ تو نہ گشتہ فانی

سرّیست کہ قطبِ دین کند فاش
تا بعدِ فنا و عاش خوانی

(۴۸۹)

اے در رہِ تحقیق زہر سوئے تو راہے
داریم ہوس از تو بدزدیدہ نگاہے
زاہد بہ نماز خودت این کبر نہ زیبد
ما ہیچ نداریم بجز آتش و آہے
ہر کس بفراغت بکسے پشت نہادہ
من جز تو ندارم بجہاں پشت و پناہے
از ہرزۂ باطل سوئے خود راہبری کن
تا من نشناسم بجز از کوئے تو راہے
دانستہ ام و گشتہ یقینم بتو سوگند
کاندر دو جہاں نیست بجز نور الٰہے
بربیدہ طمع قطب دیں از جملہ ہوسہا
قانع شدہ در کوئے تو گاہے بنگاہے

(۴۹۰)

در راهِ وفا نیست چو من اہلِ وفائے
ہرگز نشدم از درِ تا اے دوست بجائے

تو بادشہ حسنی و من بندۂ محتاج
اے بادشہِ حُسن بدہ داد گدائے

ہر چند کہ بسیاری ہجرِ تو کشیدم
ہرگز بدرِ غیر نہ رفتم بدولائے

ہر دل کہ ز تیغِ غمِ عشقت شدہ افگار
جز لمعۂ رخسارِ تو اش نیست شفائے

صوفی بود آن کس کہ کند خانۂ دل پاک
صوفی نہ شود مرد بہ تسبیح و دعائے

ہر کس بہ ہوائے دلِ خود رفتہ براہے
من ہیچ ندارم کہ روم راہ ہوائے

چوں قطب دین می باش ز سرتا بقدم ہیچ
این ست کہ گفتم روشِ بے سروپائے

(۴۹۱)

یارب این دردِ فراقِ یار در جان تا بہ کے
دور از بزمِ وصالش دیدہ گریان تا بہ کے

تن ضعیف و جان نزار و دل بود افگارِ او
یارب این چندین غمِ ہجرانِ جانان تا بہ کے

من چنین بیمار و این شبہائے ہجران بس دراز
یارب این بیداری شبہائے ہجران تا بہ کے

در تمنائے وصالِ کعبۂ دیدارِ یار
در بیابان غمش خارِ مغیلان تا بہ کے

ہم چو یعقوب از فراقِ یوسفِ گل پیرہن
دیدہ ہا گریان بہ کنجِ بیت الاحزان تا بہ کے

چشم آن دارم کہ روزے یک نظر سویم کند
یارب این چندین تغافلہائے جانان تا بہ کے

قطب دین در کنجِ تنہائی بدستِ غم اسیر
دور از دیدارِ آن خورشیدِ تابان تا بہ کے

(۴۹۲)

اے برادر راست ناید عاشقی با گفتگوے
گر وصالِ یار خواہی از خودیت دست شوے
بر دہان خود بنہ مُہر و ادب را ہوش دار
ہر چہ اندر پردۂ اسرار بینی وامگوے
در خمِ چوگانِ عشقش ہمچو گو انداز سر
تا توانی یک رہ از میدانِ مرداں بر دگوے
گر ہمی خواہی رسی در کعبۂ مقصودِ خویش
رو بیابانِ وصالش را نہاں از خویش پوے
زادِ راہش نیستی باید اگر مردِ رہی
در سرِ خود ہر چہ می داری در انداز ی بجوے
باش بیگانہ ز خویش و آشنا بیگانہ وار
بر کش از سود و زیانِ عالمِ غدّار خوے
خانۂ دل از کثافت پاک کن اے قطبِ دیں
واں سگے در وے تو مرداں حقیقی را بجوے

(۴۹۳)

اے عاشق صادق اگر از خویش برآئی
چندین چه کشی محنت و اندوه جدائی

معشوقِ تو نزدیک تو محروم ز وصلش
بینی رخش ار زنگ ز آئینہ زدائی

نزدیک تر از جان بود آن دلبرِ جانی
امّا تو درین کوئے معطّل بہ فنائی

او با ہمہ کس باشد و گویند ہمہ کس
از راہِ طلب جملہ کہ اے دوست کجائی

بگزر ز خود و دیدۂ دل بر رخش انداز
چندین چه کشی محنت و اندوہِ جدائی

چون زاہد خود بین نہ شوی غرّہ بہ طاعت
بے خویش شو ار طالبِ دیدارِ خدائی

اے قطبِ دین تا کے حیل آری بشرافت
آخر ز حریمِ حرمِ دوست درآئی

(۴۹۴)

زندہ زان باشم نگارِ من کہ در جانم توئی
در دو عالم چیست زین بہتر کہ جانانم توئی
جمع شد ملکِ وجودم تا تو در دے آمدی
موجبِ جمعیتِ ملکِ پریشانم توئی
ہم چو بلبل برگلِ رویت اگر نالم مدام
خوش بود چون باعث فریاد و افغانم توئی
یک زمان با تو بہ از گلگشتِ جملہ کائنات
کے کشد دل سوئے آنہا چون گلستانم توئی
ہر کسے بر آسمان خورشید را بیند و لے
در دل چون آسمان خورشید تابانم توئی
قطب دین را ملکِ دل از شمع روشن تر بود
زانکہ در اقلیمِ دل شمع شبستانم توئی

(۴۹۵)

گر بایدت بهر دو جہان معتبر شوی
باید کہ خاکِ مقدمِ اہلِ نظر شوی

ور بایدت کہ بے بدل ارامِ خود بری
باید نہان زدیدہ ہر بے بصر شوی

بر شاخِ دل شگوفۂ ایمان نگاہ دار
باشد کہ از ہوائے وصالش ثمر شوی

قلب دلت زصیرفیٔ خویش پاک کن
تا راست رو بملکِ جہان ہم چو زر شوی

مقبولِ طبعِ اہلِ دلے گر شوی یقین
بر فرقِ خسروانِ جہان تاجِ زر شوی

تا ناقبول و تیرہ و تاریک ماندۂ
از پیشِ چشمِ اہلِ نظر دربدر شوی

چون قطبِ دین تو خدمتِ پیران اگر کنی
زین ملک تا بملکِ سمٰوات بر شوی

ردیف یا

(۴۹۶)

اے بر سرِ کوئے تو بہر گوشہ شہیدے
وے داغِ تو بر سینۂ ہر پیر و مریدے
آن کس کہ بہ مسجد بود و آں کس کہ بدیر ست
باشد ہمہ را از تو ہم گفت و شنیدے
رخسارِ تو از دیدۂ نا اہل نہان است
بیند رخت آن را کہ بود دیدہ و دیدے
ہر کس کہ زخود باز رہد روچو بہ بیند
اے کاش دلِ تیرہ زہستی برہیدے
از کوئے تو عاشق نہ فتادے بہ غریبی
تا لذّت دیدارِ تو ہر لحظہ چشیدے
بالے و پرے بودے اگر مرغِ دلم را
پرواز کنان بر سرِ کوئے تو پریدے
گر وصلِ تو با جان بودے دوست برابر
تنہا منِ بے چارۂ درویش خریدے
اے قطبِ دین یک شب بہ طلب گر تو نشستی
چون صبحِ سعادت نفسے بر تو دمیدے

غزلیات تمام شد

رباعیات

(۱)

اے بادشہِ بادشہاں
وے واقفِ جرمِ آشکارا و نہان
دارم ز تو چشمِ آن کہ در روزِ جزا
داری گنہِ ما ہمہ از خلق نہان

(۲)

آنی تو کہ زتست این ہمہ بودِ وجود
ما نیست شویم و ذاتِ تو خواہد بود
ذاتِ تو منزّہ است از عیب و قصور
دانست کسے کہ زنگِ آئینہ زدود

(۳)

یارب دلِ دردمند افگارم بین
وز دردِ فراق نالۂ زارم بین
اظہارِ محبّت ار کنم لائق نیست
چشمے دارم و جان بیمارم بین

(۴)

چشمے دارم من از فراقت پُر آب
وز آتشِ ہجرِ تو دلم گشتہ کباب
بیمارم و تو طبیب اہمال مکن
بیمارِ ضعیفِ خویشتن را دریاب

(۵)

آں جا کہ توئی ما و منے را رہ نیست
ہر بوالہوسے ز سرِ عشق آگہ نیست
دست شاہاں نشیمن شہباز است
منزل گہِ صعوہ دستِ شاہنشہ نیست

(۶)

اے روئے تو آئینۂ صاحب نظران
از خویش ہمہ غائب و گم گشتہ دران
تا عشقِ ترا بے خبران پے نہ برند
داریم نہان سرِ تو از بے خبران

(۷)

تا روے تو دیدیم، من اے طرفہ نگار
سرگشتہ دوراں شدہ ام چوں پرگار
آں جا کہ توئی خودی نماند کس را
عشاق نہ گردند ز عشقت بیزار

(۸)

آنی کہ ترا دوست تر از جاں دارم
سودائے تو از غیرِ تو پنہاں دارم
جاں دادہ ام و وصال تو بخریدم
بیدرد گماں برد کہ آساں دارم

(۹)

اے از اثرِ حسنِ تو رونق بہ چمن
گل کرد قبا ز شوقِ تو پیراہن
گفتم کہ شود دلیل راہم ناگہ
عشق از پسِ پردہ روئے بنمود بمن

(۱۰)

آنی کہ غمت مایۂ سودِ دو جہان ست
درد و غمِ تو عجب غمِ بے درمان ست
ہر درد و غمے نہایتے می دارد
لیکن غمِ ماست کو غمِ بے پایان ست

(۱۱)

بہرِ دلِ من زلفِ تو دامِ تو شدہ
مرغے کہ رمیدہ بود رامِ تو شدہ
زان مے کہ بکامِ جانِ ما ریختہ
روحم سرمست از مدامِ تو شدہ

(۱۲)

آنی کہ منزہ زعیبِ نقصان
آنی کہ ترا جائے باشد نہ مکان
گر مدعی از بندہ دلیلے خواہد
گویم کہ کجاست فرقِ اندر تن و جان

(۱۳)

دل را نبود بغیرِ تو آرامے
آرام بغیرت نہ کند جز خامے
زان مے کہ بکام واصلان ریختۂ
دارم ز تو التماسِ زان مے جامے

(۱۴)

آن جا کہ توئی جز تو کسے را رہ نیست
ورکنہِ حقیقتِ تو کس آگاہ نیست
سر رشتۂ توفیق بدستِ تو بود
حقا کہ بدستِ ہر گدا و شہ نیست

(۱۵)

اے اہل دلان در آرزوئے تو ہمہ
خوبان جہان فروغِ روئے تو ہمہ
از پرتوِ روئے تست بودِ ہمہ چیز
سرگشتہ شدہ بہ جستجوئے تو ہمہ

(۱۶)

روزے کہ ترا بہ بینم اے راحتِ جاں
بیزار ز عمرِ خویش اے جانِ جہاں
نا آمدنت اگر ز ہستیٔ من ست
رفتم بکنار تا تو آئی بمیاں

(۱۷)

اے ذاتِ تو از کنہ بذاتت یکتا
ویں جملہ بود ز بودِ ذاتِ تو جدا
آں کس کہ بہ تحقیق و یقیں دید ترا
از خود بدر آمد بجدا دید خدا

(۱۸)

اے آں کہ ہمہ سرِّ نہاں می دانی
ہر چند کنم وصف تو صد چند انی
گر جاں بدہم بوصلِ تو ارزاں ست
زیرا کہ بصد ہزار جاں ارزانی

(۱۹)

آنی کہ ترا نیست مقام و منزل
چیزے غیرِ تو نیست مارا حاصل
در ہر دو جہان ذاتِ تو کے می گنجد
یارب تو چگونہ جائے کردی در دل

(۲۰)

وقتے کہ ترا از خود جدا می بینم
از بختِ سیاہِ خود چہا می بینم
در وقتِ سجود اگر نہ بینم رویت
من طاعتِ خود ہمہ ریا می بینم

(۲۱)

عشق ست کہ جا بجز رگِ جان نکند
جاں آرزوئے بغیرِ جانان نہ کند
دردِ دلِ خویش باکہ گویم چہ کنم
معشوق طبیب آمد و درمان نہ کند

(۲۲)

تا گشتہ سرِ کوئے فنا منزلِ من
واقف نہ شدہ کسے ز راز دلِ من
گویند طبیب حل کند مشکلِ تو
مشکل کہ نہ شود حل ز کسے مشکلِ من

(۲۳)

تا عشق گرفتہ در دلِ بندہ مقام
از بندہ نماند ہیچ چیزے جز نام
شاہنشہِ عشق خیمہ تا در دل زد
اسبابِ حیات رفت برباد تمام

(۲۴)

از محنتِ انتظار جانانم کشت
دشوار آمد بدست آسانم کشت
جان دادم و دردِ خود نہ کردم اظہار
فریاد کہ دردِ عشقِ پنہانم کشت

(۲۵)

فریاد کہ عشق عقلِ ما برد تمام
معشوقہ در آمد بدلم کرد مقام
از ما اثرے نماند بے اُو باقی
چیزے کہ ورائے اُوست برماست حرام

(۲۶)

عشق آمد و جائے کرد در ملکِ وجود
ہستی وجود را تمامی بربود
زد خیمہ سلطنت بملکِ باطن
از حکم وے ست ایں ہمہ گفت و شنود

(۲۷)

ما از کوئے یار مست آمدہ ایم
وز روزِ الست مے پرست آمدہ ایم
قانع گشتہ بوصلِ روئے دیگر
بیزار ز ہر چہ بود مست آمدہ ایم

(۲۸)

آنہا کہ بیارِ خویش آمیختہ اند
از ہر چہ کہ غیرِ اوست بگریختہ اند
از روزِ ازل از وارداتِ غیبی
شیرِ عشقش بکامِ جان ریختہ اند

(۲۹)

وقتے کہ نویدِ وصل جانان آمد
ہستیٔ وجودِ بر تو نادان آمد
چون یار ز پردہ روئے خود بنماید
چیزے کہ نثارِ او بود جان آمد

(۳۰)

شہباز ز عشقِ ما بجائے کہ پرند
جبریل و ملائکہ از وے بے خبر اند
گر جملۂ کائنات موجودِ وے اند
آن قوم کہ محرم اند قومے دگر اند

(۳۱)

آنہا کہ از اسرارِ خدا آگاہ اند
بر مسندِ فقرِ خویش شاہنشاہ اند
گشتہ بصفاتِ حضرتِ حق موصوف
از خویش بریدہ اند و باﷲ اند

(۳۲)

قومے کہ مجرد اند در راہِ خدا
ہستند بہ تحقیق ہمہ قوم جدا
رو از سرِ اخلاص در ایشان آمیز
گر می خواہی کہ باشی از اہلِ صفا

(۳۳)

عاشق باید کہ زرد باشد رنگش
وز جملۂ کائنات آید ننگش
روزے صد بار اگر کند توبہ زعشق
چون شیشہ دگر بار زند بر سنگش

(۳۴)

عاشق باید که بے سروپا گردد
وندر طلبش بر درِ دلہا گردد
چون در ہمہ چیز ذاتِ اُو کردہ ظہور
در ذاتِ تو ذرۂ ہویدا گردد

(۳۵)

تا ماند ز ہستی تو یک جو باقی
از عشق اگر نفس زنی زراقی
حاصل ز تو وقتے بود اے بے حاصل
تو رفتہ ز دل باشی و دلبر باقی

(۳۶)

رندی و قلندری اگر آموزی
از کوششِ سعیِ خود ندانی روزی
از ہستئ خود اگر بدر آئی حقّا
روشن شدہ چون مہرِ جہان افروزی

(۳۷)

اے عقلِ شریف از بدن بیرون شو
وے دیدہ ز ہجرِ یارِ خود پر خون شو
خواہی بجمالِ یار گردن بینا
از جملہ تعلقاتِ خود محزون شو

(۳۸)

گر میلِ تو وصلِ یارِ جانی باشد
باید کہ زجان ترا گرانی باشد
تاجان ندہی طلب کنی دیدارش
از دوست جوابِ لن ترانی باشد

(۳۹)

آن راکہ سرِ کوئے فنا منزل نیست
گویا کہ ورا مہرِ خدا در دل نیست
از بہرِ طلبگاریٔ او عمر خوش ست
آن راز حیاتِ خود جوئے حاصل نیست

(۴۰)

آنی که رسی بمدرسهٔ مسئله دان
علمِ ظاهر نه قدر دارد چندان
بر تختهٔ دل سبق بخوان ابجدِ عشق
شاید که ز لوحِ دل بیابی عرفان

(۴۱)

عقلِ تو عقیده است علمِ تو حجاب
هستی تو بروئے آب مانندِ حباب
معلوم که سرمایهٔ عمرت چندست
بشتاب وجمالِ یارِ خود را دریاب

(۴۲)

ماَئیم که از هستیٔ خود بیزاریم
فانی ز وجودِ خویش با دلداریم
دوری ز میان تمام برداشته ایم
در بحرِ شهود فارغ از اغیاریم

(۴۳)

حقّا بزبانِ دوست گویا شده ام
در بحرِ محیط و رِیکتا شده ام
فانی ز وجودِ خویش گردیده تمام
چون قطره تمام محض دریا شده ام

(۴۴)

دل از غمِ خویشتن چو بیگانه شده
بیگانه ز خویش و محو جانانه شده
چون قطره درونِ بحر گم گردیده
با دلبرِ خود چو دُرِّ یک دانه شده

(۴۵)

عمریست که دل در آرزویش دارم
جان بهرِ نثارِ سرِ کویش دارم
گر روئے نگار دیده ام عیبے نیست
آئینۂ خویش روبرویش دارم

(۴۰۶)

چشمم چو بروئے آن دلارام افتاد

فی الحال بر آمد از نہادم فریاد

از شوقِ وصالِ او شدم جامہ دراں

عشق آمد صبر و عقل برد از بنیاد

(۴۰۷)

گر سالک راہے کہ نشان راہ ست

گر اہلِ صفا و گر دل آگاہ ست

گوئی بحقیقت از خدا آگاہم

گوئی کہ محبِ لا الٰہ الا اللہ ست

(۴۰۸)

گر مردِ رہی قدم ز سر باید کرد

سودائے ہمہ ز سر بدر باید کرد

گویم سخنے فاش ز روئے تحقیق

از خویشتنت قطعِ نظر باید کرد

(۴۹)

نورے کہ دل ترا منور سازد
ہر چیز کہ بد بود ز دل اندازد
باشد بہ یقیں سفیر چون جلوہ کند
صافی گردی و تیرگی بگزارد

(۵۰)

گوئی کہ زنور حق دلم شد روشن
افعالِ ذمیمہ شد مبدّل بحسن
یعنی کہ شدست طور در ملکِ جہان
بر گوئے فنا و طورِ دل چیست بمن

(۵۱)

آں طور کہ سرِّ خویشتن را دانی
زنہار ازان مقام رو گردانی
گفتم سخنے کہ تا ترقّی شودت
انکار کنی ازان تو از نادانی

(۵۲)

آن جا کہ ہمہ کشف و کرامات بود
طالب بوجودِ خود چو مرآت بود
البتہ دران مقام خود بین گردد
گوید کہ صفات او ہمہ ذات بود

(۵۳)

از ملک اگر گزر کنی بر ملکوت
وارستہ شوی بلب نہی مُہر سکوت
چون خضر اگر خوری دمے آبِ حیات
دانم کہ گزشتی از مقامِ جبروت

(۵۴)

آن جا کہ مقامِ صوفیان باشد و بس
صوفی نشوی چو زان مقامے واپس
گر ملکِ تو نیست آن مقامِ تیرہ
خود را مفگن بدوغ مانند مگس

(۵۵)

در ہستی خود اگر طلب کنی دیدارش
با شد طمعِ خام ترا انوارش
جائے کہ بود خاصیتش جان دادن
خود را برسان و لے مکن اظہارش

(۵۶)

آن چیست کہ زندہ می شود مردہ ازو
وان چیست کہ مردہ می شود زندہ ازو
ہم مردہ و ہم زندہ خبردار از وے
رمزیست نہان تو دانیش با من گو

(۵۷)

خالیست سیاہ بر رخش ہر کہ دلیست
وان چیست مگر علامتِ زندہ دلیست
از صافی باطن ست آن خال سیاہ
پندار کہ آن سعادتِ لم یزلیست

(۵۸)

آن نورِ سیهی کہ نورِ ذاتش خوانی
کردی غلطی بغایت از نادانی
آن جا کہ بود تجلّیٔ ذاتِ خدا
سرخی و سیاہی نبود نا دانی

(۵۹)

می باش بوادی توکّل فیروز
رزاق رساند بہ تو روزی ہر روز
از وسوسۂ خیال کج حاصل نیست
از ہر دو جہان چشمِ طمع را بر دوز

(۶۰)

یاران زمنِ فقیر پندے شنوید
از بہر خدا ازین غلط در گزرید
گویند کہ ما فوقِ سیاہ رنگے نیست
پس موئے سیاہِ ما چرا گشت سفید

(۶۱)

جائے کہ بہ تحقیق سرِ کوئے فناست

دانم کہ ہنوز دلبرت ناپیداست

فانی گردی و لے بقایت نبود

بر کوئے نشانیش ہمین بے کم و کاست

(۶۲)

خواہی کہ بنورِ عشق دانا گردی

باید بہ عقیق رنگ بینا گردی

ملک ست چو شد یقین سرِ منزلِ عشق

آن گہ ز وجودِ خویش یکتا گردی

(۶۳)

آن جا کہ نہ مردہ باشی و نے زندہ

دل از حرکات خویشتن تابندہ

این را چہ مقام خواندہ اند اہلِ کمال

گر اہلِ حقی راست بگو با بندہ

(۶۴)

دانی کہ کجاست کفر و ایمان یکسان
بیگانہ و آشنا از آں جا ترسان
آن جا حیرت ست اندر حیرت
با این ہمہ قہرگاہ گاہے احسان

(۶۵)

جائے ست کہ اسلام بود کفر تمام
وان کفر مبدّل شودت با اسلام
خاصیت آن مقام تبدیل بود
تعجیل کن و زود بدانجائے خرام

(۶۶)

اے آن کہ ہمہ دم ز مقامات زنی
دعوٰی کنی و دم ز کرامات زنی
خود را نشناختی بہ تحقیق ہنوز
دائم نفس از تجلّی ذات زنی

(٦٧)

صاحب حالے کہ نور بیند شب و روز
از دیدنِ نور بخت گردد فیروز
درویش کسے بود کہ در پردۂ غیب
ہمدم شدہ با دلبرِ عالم افروز

(٦٨)

کامل نہ بود کہ نورہا را بیند
یا از سرِ کشف ارض و سما را بیند
کامل بود آن کہ از سرِ تحقیقات
در ہر چہ نظر کند خدا را بیند

(٦٩)

بے چون و چگونہ ہست آن دلبرِ ما
در ہستیِ ذاتِ خویش باشد یکتا
ہر کس گویند کنہِ او با مردم
کفرِ محض ست با خدائی خدا

(۷۰)

تا چند زنی لاف کہ مردِ کارم
وز کعبۂ مقصود خبر ہا دارم
برگوئے بمن نشانِ آن منزلِ نور
تا از تو بہ تحقیق ہمان پندارم

(۷۱)

آن جا کہ تمام دیدہ ہا گردیدہ
وز نیک و بدِ خویش طمع ببریدہ
آن را چہ مقام خواندہ اند اہلِ شہود
برگوئے اگر ترا خدا بگزیدہ

(۷۲)

جمعے کہ ز خویشتن مجرد شدہ اند
اندر نظرِ خلق ہمہ رد شدہ اند
آئینۂ صفت گشتہ ہمہ پاک نہاد
از روئے خوش جملگی بد شدہ اند

(۷۳)

تا بر سرِ کوئے عشق منزل کردم
واقف نہ شدہ ہیچ کسے از دردم
ہر چند جفا بدل رسد از ستمش
با غیر اگر نفس زنم نامردم

(۷۴)

المنت للہ کہ از اہلِ دردم
بے دردم اگر از درگہش برگردم
گر جان طلبد ز بندۂ مخلصِ خویش
اہمال اگر در وکنم نامردم

(۷۵)

در دہر بسانِ ذرہ ام سرگردان
خورشید جمالِ او ہمہ جا تابان
در کعبہ و بتخانہ و در مسجد و دیر
ہر جا دیدم ظہورِ او بود دران

(۷۶)

درد ہر کسے بے الم باشد کیست
شادی زمانہ من نمی دانم چیست
آن کس کہ ورا جوے بود عقل و تمیز
باید بہزار دیدہ بر خود نگریست

(۷۷)

دنیا کہ تمام محنت و غم باشد
شادی و نشاط اندرو کم باشد
چیزے کہ درو یافت شود درد و غم ست
گر ساغر ایام دمادم باشد

(۷۸)

افسوس کہ عاقبت فنا باید شد
وز ہم نفسانِ خود جدا باید شد
این عالمِ فانی چو نماند بکسے
دل بستۂ این و آن چرا باید شد

(۷۹)

بر عمر مکن تکیہ کہ بر بادِ ہواست
یاراں ہمہ رفتہ اند و این نوبتِ ماست
خوش حال عزیزے کہ درین دارِ فنا
فانی از خویش گشتہ باقی بخداست

(۸۰)

من رفتم و دل ماند برت زار و نزار
بگزر ز جفا کاریٔ خودا ے دلدار
زنہار ز روئے مرحمت صد زنہار
از روئے وفا بیاد گارش بگزار۔

(۸۱)

شخصے کہ عزیزِ حضرتِ معبود ست
ہر کس کہ بود دشمنِ او مردود ست
وآن کس کہ ز اخلاص محبّش باشد
بیشک و گمان خدا ازو خوشنود ست

(۸۲)

در عالم فانی که زر اندود بود
آیا چه کنم که عاقبت بود بود
باشی تو وکیل بنده اندر هر کار
دانم همه آن کنی که باسود بود

(۸۳)

عمرے بطلبگاریِ او گردیدم
وز نیک و بدِ خویش طمع ببریدم
چون نیک نگاه کرده ام از روئے یقین
با او بنشستم و ز خود ببریدم

(۸۴)

در آئنه تا جمال دلبر دیدم
با او بنشستم و ز خود ببریدم
هستی وجود من بتاراج ببرد
بر نیک و بدِ هر دو جهان خندیدم

(۸۵)

اے ہمنفساں زمن جدائی مکنید
از بہر خدا کہ بے وفائی مکنید
چوں نور وضوے خویشتن دریابید
زنہار کہ دعوی خدائی مکنید

(۸۶)

اے زلفِ تو دامِ این دلِ غم دیدہ
دل از دو جہان ہمین ترا بگزیدہ
خواہم کہ علی الدوام پیشت باشم
کز دیدنِ تو سیر نگردد دیدہ

(۸۷)

عاشق شدہ ام بدلربائے عاشق
بر چہرۂ خوبِ جاں فزائے عاشق
جائے کہ ورا نام باشد نہ نشان
باشد بخدا چنین بجائے عاشق

(۸۸)

گر اہلِ دلی مہرِ علی در دل کن
وز مہرِ علی مرادِ جان حاصل کن
خواہی کہ عزیزِ ہر دو عالم گردی
خود را چو علی بذاتِ او واصل کن

(۸۹)

گر چنبرِ نہ فلک برایت گردد
در عرشِ مجید متکایت گردد
گر شیرِ خدا نہ رہنمایت باشد
ختمت بخدا کہ ہم خدایت گردد

کاتب مشتاق احمد خاں رامپوری